

Seksuelle overgrep mot barn forstått i en familiekontekst

-hvordan kan livets virkelighet få plass i kirkens rom?

**Gitte Therkelsen Torstad
Diakonhjemmet Høgskole**

**MADIA-599 Masteroppgave
Master i Diakoni**

Veileder: Hans Stifoss-Hanssen

32889 ord

12.05.2014

Sammendrag

Forskningsprosjektet er basert på et kvalitativt intervju studie. Temaet handler om seksuelle overgrep mot barn, begått av voksne, forstått i en familiekontekst. Det er tre mødre som blir intervjuet, der kvinnene ga stemme til hvordan de som familie erfarte konsekvensene etter overgrepene. Kvinnene beskrev brudd i relasjoner, skilsmisse og flytting som noen av følgene av overgrepene mot barna. Funnene fra intervjuene er studiens empiri, som blir presentert i et fenomenologisk og hermeneutisk perspektiv. Drøftingsdel én i kapittel fem vektlegger en familiekontekst for drøftingen, med bruk av begreper hentet fra ulike felt i familieteorien og det teoretiske perspektivet salutogenese. Drøftingsdel to i masteroppgavens kapittel seks, vektlegger en drøfting av funnene i lys av diakonale begreper med særlig fokus på følgende tre felt; eksistensielle spørsmål, sjelesorg og relasjoner i kristne fellesskap. Gjennom de tre nevnte feltene innenfor diakoni, avsluttes drøftingen med å svare på problemstillingen; hvordan kan livets virkelighet få plass i kirkens rom? Avsnittet peker tilbake på funnene fra intervjuene, blant annet om hvordan kvinnene gjerne ville hatt samtale med profesjonelle tilsette i kirken, hvordan de opplevde å bli tatt imot i kirkens rom og i fellesskapet. Diakonale lærdommer er basert på og hentet fra funnene i forskningsprosjektet, og kan være med å peke på veien videre for kirkens diakonale arbeid. Mye kan gjøres ved å holde kirkedøren mer åpen, men studien viste at det som kanskje er mest avgjørende for dem som oppsøker kirken i en krisesituasjon, er at de blir møtt med varsomhet, kunnskap og innsikt.

Forord

Når masteroppgaven nå er ferdig, har jeg i min takknemlighet og glede mest lyst å takke for hjelp og støtte fra andre rundt meg. Helge, mannen min, har vært tålmodig og hjelpsom, han har lyttet og kommet med verdifulle innspill gjennom hele prosessen. Middager og te er blitt servert utallige ganger -tusen takk! De fire voksne barna mine har ikke sagt så mye, men nokså stilltiende bare støttet meg og latt meg sette av så mye tid som jeg har gjort - tusen takk for at dere har vist meg at støtte og hjelp også kan gis på denne måten! Mitt lille barnebarn på to år vet ikke nå hvor mye hun har gledet meg i min skriveprosess, der hun har kommet på besøk og dradd meg ut i en for henne troskyldig verden som skal oppdages - tusen takk! Min mor, annen familie og gode venninner har vist hensyn til mitt behov for skrivefred, tusen takk for at dere venter på meg! Arbeidsgiver må også takkes, både for tilrettelegging av studiet i diakoni i det hele tatt, men også for perioden nå, med skriving av masteroppgave- tusen takk!

Gjennom arbeidet med masteroppgaven, har jeg lært mye, både om meg selv, andre mennesker, og hvem Gud er. Jeg er takknemlig og glad for at et forskningsprosjekt kan ha en slik effekt! Og her kan jeg sette utropstegn og være mer personlig: Jeg forstår litt mer av hva som betyr noe for meg og mitt liv - nemlig relasjoner, både til Gud og til mennesker. Det er relasjoner som er avgjørende for hvordan livet henger sammen, og slik er det nok ment fra vår Herres side også. Det er flott og godt, men samtidig er relasjoner det mest sårbare også – barn blir krenket gjennom seksuelle overgrep, noe de tre kvinnene jeg intervjuet, fortalte om. Likevel evnet de å reise seg, bruke sine ressurser og styrke relasjonene på nytt. Tusen takk for at dere lot meg få innblikk i den del av deres livshistorie som var mest sårbare- dere er flotte kvinner som kjemper for det gode.

Det er mange måter å veilede på. Det er en kunst å balansere mellom å si for mye og for lite, oppmuntre og stole på at en student både tar ansvar og har evner. Hans Stifoss- Hanssen, professor ved Senter for Diakoni og profesjonell praksis, har vært en slik balanserende veileder; tusen takk for viktige innspill og tillit til mine vurderinger!

Mai, 2014

Gitte Therkelsen Torstad

Innholdsfortegnelse	side
Sammendrag	1
Forord	2
Innholdsfortegnelse	3
1 Introduksjon og innledning	6
1.1 Bakgrunn for valg av tema	6
1.2 Temaets aktualitet og problemstilling	7
1.3 Begrepsavklaringer	8
1.3.1 Hvem er i familie?	9
1.3.2 Seksuelle overgrep	9
1.3.3 Kirken, kirkens rom og livets virkelighet	10
1.3.4 Diakoni og sjelesorg	10
1.4 Oppgavens oppbygging	11
2 Teoretisk og forskningsmessig bakgrunn	12
2.1 Familie	13
2.1.1 Familiens funksjon	13
2.1.2 Familie som system	14
2.1.3 Familierelasjoner	15
2.1.4 Familiedynamikk og subsystem	15
2.1.5 Kirken og familier	16
2.2 Seksuelle overgrep	17
2.2.1 Psykologisk og sosialfaglig perspektiv	17
2.2.2 Omfang av seksuelle overgrep	18
2.2.3 Hvem er overgriper? - hvis overgriper er i familie	19
2.2.4 Konsekvenser av overgrep for den enkelte	19
2.3 Salutogenese	21
2.3.1 Hva opprettholder god helse	21
2.3.2 Modell med tre komponenter	22
2.4 Diakoni	23
2.4.1 Diakoni fra da til nå	23
2.4.2 Eksistensielle spørsmål	24
2.4.3 Sjelesorg i diakonien	25

	side
2.4.4 Fellesskapets betydning	27
3 Metode	29
3.1 Før - datainnsamlingen og meldeplikt til NSD	29
3.1.1 Etske innspill fra NSD	30
3.1.2 Kjente eller ukjente respondenter	30
3.1.3 Utvalget	31
3.1.4 Tidsavstand til overgrepene	32
3.2 Under datainnsamlingen	32
3.2.1 Bevegelse mellom fenomenologi og hermeneutikk	33
3.3 Etter datainnsamlingen	34
3.3.1 Kategorier jeg fant	35
3.3.2 Hvordan jeg fant kategoriene	36
3.3.3 Kategorisering er tolking	37
3.3.4 Kategorisering og teoretiske begrep	38
3.4 Metodisk refleksjon	38
3.4.1 Metodekritikk - noen betenkeligheter	39
3.4.2 Endringer som oppsto underveis	39
4 Presentasjon av datamaterialet	41
4.1 Respondentene og intervjuene	41
4.1.1 Et overordnet blikk på funnene	41
4.1.2 Fra vanlig hverdag til dager med kaos	42
4.1.3 Kampen for barna er slitsom	43
4.1.4 Beskrivelse av konsekvenser og anklager	44
4.1.5 "Den hjelpen jeg har fått, er direkte hjelpen fra min Gud"	45
5 Analyse og drøfting av datamaterialet i lys av teori	46
5.1 Respondentene og familien	46
5.1.1 Familierelasjoner på godt og vondt	47
5.1.2 Samspill i familien	50
5.1.3 Grenseoverskridelser	52
5.2 Familien bærer på konsekvenser	54

	side
5.2.1 "hun hadde levd et liv på skyer"	55
5.2.2 "men jeg kan ikke lage det til en idyll heller"	58
5.2.3 Reaksjoner hos utsatte barn	60
5.2.4 En forutsetning for misbruk er taushet	62
5.2.5 Verdien av samtale	63
5.3 Familiens opplevelse av sammenheng	65
5.3.1 Det hjelper å forstå	65
5.3.2 Det hjelper å mestre	67
5.3.3 Det hjelper å finne mening	69
6 Analyse og drøfting av datamaterialet i lys av diakoni	72
6.1 Kvinnenes møte med kirken	72
6.1.1 Gud og mennesket i relasjon - grunnlaget for eksistens	72
6.1.2 "jeg har ikke en åpen kirkedør jeg kan gå inn"	75
6.1.3 Relasjoner i fellesskapet	80
6.2 Livets virkelighet inn i kirkens rom - diakonale lærdommer	85
7 Litteraturliste	90
8 Vedlegg	97
Vedlegg 1: Brev til familier	97
Vedlegg 2: Intervjuguide	100
Vedlegg 3: Samtykkeerklæring	102
Vedlegg 4: Godkjenning fra NSD	103

1 Introduksjon og innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Den opprinnelige bakgrunnen for masteroppgavens tematikk om familier med medlemmer som har vært utsatt for seksuelt misbruk, er personlig. Min familie har opplevd at familiemedlemmer har blitt utsatt for seksuelle overgrep, jeg vet derfor hva dette kostet oss av erfaring, tanke og følelse. Et spørsmål fra en person i min familie dukket opp i kjølvannet av den saken som gjaldt min familie, og spørsmålet har fulgt meg siden: ”Hvor er alle de andre familiene som opplever det samme som oss?”. Gjennom studier og erfaring fra arbeidssituasjoner i ettertid, har det vist seg at mange familier dessverre lever med konsekvensene etter seksuelle overgrep. Hvis vi teller alle utsatte i Norge og gir dem en familie på fem-seks personer i tillegg, så forstår vi at problematikken berører mange. Seksuelt misbruk rammer en hel familie, hvordan har familiene i etterkant klart å leve livene sine videre?

Det rører ved både tanker og følelser å gå åpent ut, men likevel velger jeg å skrive om temaet. Andre berørte i egen familie har godkjent at jeg skriver. At det blir diskutert om en skal ha åpenhet eller taushet om seksuelle overgrep, handler selvsagt om respekt for dem det gjelder, men er samtidig et signal om fortsatt behov for å skjerme seg og at færrest mulig skal vite. Det veier fortsatt tungt at en ikke ønsker at andre skal stemple familien på noen måte. Her kommer fenomener som skam og skyld inn, eller opplevelsen av tap og tillitsbrudd i nær familie. Men hvordan kan jeg forvente mer åpenhet av andre i et forskningsprosjekt, enn jeg er villig å gi selv?

Så, hvordan skal jeg i min oppgave kunne fordomsfritt møte familier uten å trekke inn egen familieerfaring? Forskningsprosjektet krever at jeg har en skjerpet refleksjon og bevissthet rundt egen erfaring og hvordan jeg tolker i forskningsprosessen. I metodekapittelet vil jeg derfor utdype hva som skjer i en hermeneutisk prosess der min forståelse, erfaring og kunnskap møter andres forståelse, som to horisonter, der ny mening dannes.

Avslutningsvis her bør det fortelles om opplevelsen av å komme styrket ut av vanskelige situasjoner, til tross for det familien har erfart. Veien og vandringen går videre, og stadig kommer glimt av gode ting som gir håp og glede.

1.2 Temaets aktualitet og problemstilling

I en kirkelig sammenheng og tjeneste vil det etter mitt syn alltid være aktuelt å faglig følge med på, undersøke og studere nærmere de forhold som mennesker lever under. Jeg har tro på at kirken kan og bør utvikle sin kunnskap og stadig lære mer for å bedre kunne forstå hvordan livet kan arte seg for mange mennesker, både i samfunnet og i kirkens fellesskap. Jo bredere innsikt og kunnskap kirkelige tilsette har i møte med mennesker, dess større mulighet kan kirken også ha for å være med å forebygge, undervise eller tilrettelegge for behov som melder seg. Livets virkelighet kan for mange familier handle om seksuelle overgrep mot barn, og kirkens rom bør være fylt av forståelse, faglig innsikt og kjærlighet i møte med familiene.

Denne masteroppgaven i diakoni om seksuelle overgrep mot barn forstått i en familiekontekst, berører mange forhold som kunne vært drøftet. Særlig kreves et ekstra fokus på utsatte barn som kirken møter, men denne oppgaven skal drøfte med et annet utgangspunkt, nemlig hvilken erfaring familiene har etter at barna var utsatt for seksuelle overgrep begått av voksne familiemedlemmer. Kirken møter mennesker i mange forskjellige sammenhenger, og dem vi møter, kan ha erfaring med seksuelle overgrep i den nærmeste familie. Hvilken innsikt har vi til å kunne møte familier som er utsatt for seksuelle overgrep, og hvordan er det for dem å være familie etter overgrep, skilsmisse og flytting? Hvor mye forstår vi av det som familiene har opplevd og hva det innebærer for dem, med svik og tillitsbrudd? Hva vet vi om hva familiene trenger?

Masteroppgaven har på denne bakgrunn fått følgende problemstilling:

Seksuelle overgrep mot barn forstått i en familiekontekst – hvordan kan livets virkelighet få plass i kirkens rom ?

For å svare på problemstillingen er det to hovedspørsmål som blir drøftet ved hjelp av ulike teoretiske begreper og perspektiv, der siktemålet gjennom drøftingen i kapittel fem og seks er å få frem familiens anliggende og diakoniens anliggende. Spørsmålene som skal besvares er som følger:

Hva kjennetegner familiers erfaringer etter seksuelle overgrep?

Hvordan kan sjelesorg og kirkens fellesskap bære familier i krise?

Besvarelsen har en diakonifaglig innfallsvinkel, etter studie på Diakonhjemmet de tre siste årene, kombinert med arbeidserfaring som soknediakon i Den norske kirke (Dnk) de siste fem årene. Det er vanlig i hverdagspraksisen å møte spørsmål av eksistensiell karakter, for eksempel i møte med sørgende, eller å få sjelesørgeriske utfordringer når ensomheten kjennes stor. Hvordan kirkelige fellesskap kan møte mennesker, der de er, vil jeg hevde er gode utfordringer for den diakonale tjenesten. I samtaler med enkelt mennesker som diakon, er det blitt tydelig hvordan det er en sammenheng mellom den enkeltes fortelling om seksuelle overgrep, og fortellingen som angår hele familien. Vedkommende har en hel familie i tankene, alle er berørt på en eller annen måte. Hver og en av dem kan fortelle fra sitt ståsted, alle har sin historie og erfaring, men samtidig henger hele historien sammen. For noen handler det om; hvem kan jeg få snakke med, hvem kan høre en historie om elendighet og brutte relasjoner? Hvem vil tro at dette har skjedd hos oss, utad ser det meste bra ut? Min erfaring er at mange mennesker har behov for å snakke om de erfaringene de har gjort og den livssituasjonen de befinner seg i, og temaet om seksuelle overgrep i familien, ligger ofte like under overflaten.

Sannsynligvis er det store mørketall knyttet til antall personer utsatt for seksuelle overgrep i samfunnet og de færreste tilfeller får store medieoppslag (Steine et al 2012). I faglitteratur, forskning, media og i behandlingsapparatet blir den som er seksuelt misbrukt satt i fokus, og det er også slik det bør være. Men den utsattes familie lever med et traume og har en historie som kan ha en tendens til å forstumme i samfunnet, der konsekvensene etter det seksuelle misbruket også rammer dem som er rundt den utsatte.

Forskningsprosjektets utgangspunkt er basert på historiene til tre forskjellige familier, der det ble gjort tre intervju av mødre som gjennom sin fortelling representerer familiens historie. Mødrene beskriver konsekvensene av de seksuelle overgrepene mot barna, begått av voksne i familien. Funnene fra intervjuene blir drøftet i lys av ulike teoretiske begrep, og analyse og drøfting er temabasert og ikke personbasert.

1.3 Begrepsavklaringer

Enkelte av masteroppgavens nøkkelord, som familie, seksuelle overgrep, kirken, kirkens rom, livets virkelighet, diakoni og sjelesorg, blir i det følgende avsnittet kort presentert.

1.3.1 Hvem er i familie?

Studien undersøker familiers erfaring etter at en eller flere familiemedlemmer har vært utsatt for seksuelt misbruk. Til oppgaven har jeg hentet en generell beskrivelse av begrepet familie fra NOU 2012:5, kapittel fire, som kan være dekkende for tematikken i mitt prosjekt, selv om jeg er innforstått med muligheten for svært mange varianter og forståelser av hva som kan betegnes som familie:

I snever forstand tenkes det med familie ofte på det som omtales som kjernefamilie, det vil si ektefeller eller samboere og deres hjemmeværende barn. I videre forstand brukes begrepet ofte om en gruppe personer som er forbundet ved slektskap, ekteskap, svogerskap eller adopsjon (NOU 2012:5:34).

Som NOU's utredning påpeker, vil vi finne varierende definisjoner på begrepet familie, avhengig av tid, sted, kultur og religion, og begrepet vil bli tillagt ulik betydning avhengig av for eksempel sosiologisk eller juridisk sammenheng (NOU 2012:5).

1.3.2 Seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep kan bli forstått i et juridisk perspektiv, men også med en psykologisk - sosial faglig forståelse, noe som blir nærmere diskutert i teorikapitlet. Følgende avklaring danner bakteppe for min bruk og forståelse av begrepet seksuelt misbruk i oppgaven:

- det er en seksuell handling som barnet ikke kan forstå, ikke er modent for og ikke kan gi informert samtykke til
  - handlingen krenker barnets integritet
  - den voksne utnytter barnets avhengighet eller egen maktposisjon
  - handlingen baserer seg på den voksnes behov
  - aktiviteten bryter med sosiale tabuer innenfor familien eller er ulovlig
- (Barne- og familiedepartementet 2003:7).

Like fullt støtter jeg meg til følgende definisjon som har en mer presis beskrivelse:

Seksuelle overgrep kan defineres som enhver seksuell handling som offeret ikke har samtykket i, eller har blitt presset eller manipulert til å ta del i. Seksuelle overgrep kan innbefatte alt fra seksualisert språk/adferd, intime berøringer til seksuell omgang som tukling med kjønnsorganer til gjennomført samleie og voldtekt

(Steine et al 2012: 952).

Begrepene seksuelt misbruk og seksuelle overgrep blir brukt i oppgaven om hverandre uten at jeg ser noen grunn til å skille forståelsen mellom dem. Incest betyr at overgriper har en nær

tilknytning til utsatt som omsorgsperson eller søsken, og er med i de overfor nevnte definisjonene (Straffeloven 2005).

1.3.3 Kirken, kirkens rom og livets virkelighet

Med kirken menes i denne oppgaven like mye det kristne fellesskapet, der mennesker er samlet i Jesu navn, som Den norske kirke (Hegstad 2009). Problemstillingen i oppgaven er hvordan livets virkelighet kan få plass i kirkens rom. Livets virkelighet i denne oppgaven er seksuelle overgrep begått mot barn. Med kirkens rom menes i denne oppgaven den møteplassen som allerede finnes eller som oppstår der diakonen eller annen kirkelig tilsett møter mennesker, planlagt eller spontant. Kirkens rom er rommet for samtalen, bønner, lystenningen og stillheten, der livets virkelighet kan få komme frem og bli løftet opp fra skam og fortvilelse, til håp og trøst.

Stifoss-Hanssen betegner de nevnte elementene som ritualer, som *[...]bevisst symbolsk adferd, og målet er å skape mening* (2007 a: 51).

Kirkens rom og sjelesorgrommet er sådan rommet som gir plass for smerten, rommet for lyttende ører og tid for å høre historiene til familier om seksuelle overgrep.

1.3.4 Diakoni og sjelesorg

Diakoni er et bredt sammensatt felt som det er utfordrende å avgrense i en slags definisjon. Det har likevel pekt seg ut en tjenlig retning som jeg tror kan fungere som en ramme for oppgavens tema, basert på kjernebegrepene; tjeneste, omsorg og oppdrag (Nordstokke 2011). Jeg formulerer diakoni i denne oppgaven til å være et praktisk uttrykk for evangeliet, der handlingene er en dimensjon og virkeliggjøring av Guds vilje for fellesskapet. Diakoni er en tjeneste og et oppdrag med særlig omsorg i møte med andre mennesker, der vi går sammen med dem som trenger det, og viser dem kristen nestekjærlighet.

Forståelsen av diakoni er ikke på noen måte uttømmende, men vil være utgangspunkt for hvordan diakoni blir brukt videre i oppgaven. I oppgaven blir sjelesorg forstått som en del av diakonien, der det med sjelesorg menes omsorg for sjelen (Okkenhaug 2002). Sjelesorg blir nærmere presentert i avsnittet som tar for seg teori om diakoni.

1.4 Oppgavens oppbygging

Det er valgt å la teori og teoretiske begrep i kapittel to danne det første bakteppet før det i kapittel tre blir beskrevet hvordan forskningsprosjektet er blitt gjennomført ved hjelp av en kvalitativ metode med tre intervju. For å gi en best mulig fenomenologisk oversikt over materialet, er det valgt å presentere noen av funnene fra intervjuene i et beskrivende kapittel fire. Drøftingen er todelt, der funn fra intervjuene om seksuelle overgrep mot barn forstått i en familiekontekst, blir drøftet i kapittel fem, i lys av teori og teoretiske begreper. I kapittel seks drøftes problemstillingen om hvordan livets virkelighet kan få plass i kirkens rom, i lys av diakoni. Drøftingen er basert på funnene fra intervjuene, men med fokus på eksistensielle spørsmål, sjelesorg og fellesskapets betydning. Kapittel seks avsluttes med en oppsummering som bygger på funnene i forskningsstudien, der det blir svart på hvordan livets virkelighet kan få plass i kirkens rom. Avslutningsvis vil det bli pekt på noen diakonale lærdommer som kan hentes frem fra denne studien og nye spørsmål for kirkens diakonale arbeid dukker opp.

2 Teoretisk og forskningsmessig bakgrunn

Hensikten med teori er å beskrive virkeligheten slik den fremstår varig og allment for de fleste (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2011). Det finnes likevel ikke en virkelighetsbeskrivelse som er mer rett enn en annen, og på den bakgrunn er det valgt å analysere og drøfte denne forskningsstudiens empiriske funn i lys av flere teoretiske begreper og perspektiv. I møte med empirien blir teorien prøvd, og gjennom ulike innfallsvinkler som forskning, statistikk, teoretiske begrep og perspektiv, kan fenomenet seksuelle overgrep i en familiekontekst, bli tilført ny innsikt og forståelse som kan være nyttig i en kirkelig diakonal sammenheng.

Når jeg skriver om familie som fenomen, på generelt grunnlag, har jeg valgt å kombinere flere teoretiske begreper som er hentet fra familieteoriens mange områder. Gjennom de ulike perspektivene i feltet, kan det bli gitt en bred innsikt i familiens funksjon i samfunnet, familien som system og betydningen av relasjoner i familiesystemet. Strukturelle begrep som familiedynamikk og subsystem er gode forklaringsmodeller for å forstå hvordan seksuelle overgrep påvirker familier med barn. Siste del i dette avsnittet viser hvordan kirken oppfatter familiens funksjon og rolle i det kristne fellesskapet.

Avsnittet om seksuelle overgrep er faktabasert kunnskap, hentet fra andres forskning. Jeg har valgt å belyse fenomenet ut fra et psykologisk- og sosialfaglig perspektiv, og tall fra omfanget av overgrep er hentet fra norsk forskning. Innblikk i fakta om overgriper og hvilken betydning det har for barnet og familien hvem han er, kan være til hjelp når vi skal se nærmere på konsekvensene for familien.

Respondentens historier vil bli sett i lys av Antonovskys salutogene perspektiv, som gjennom tre ulike komponenter prøver å forklare hvordan opplevelsen av sammenheng, kan gi mening (2013). Begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet utgjør en grunnholdning som sammen kan avgjøre hvordan stress mestres. Å erfare seksuelt misbruk i en familiesammenheng gir ikke mening, men andre forhold som for eksempel betydningen av relasjoner og det å ha omsorg for barna, kan gi mening og håp når en ny tilværelse må etableres etter brudd i familierelasjonene.

Diakonale teoretiske begreper knyttet til eksistensielle spørsmål, sjelesorg og kirkens fellesskap, vil bli brukt for å forstå familiers erfaring etter seksuelle overgrep, i et diakonalt

perspektiv. Diakonale begreper vil kaste lys over hvordan sjelesorg og kirkens fellesskap kan bære familier i krise.

2.1 Familie

Teori om familie er et sammensatt fagfelt av ulike retninger men med elementer som bygger på hverandre (Johnsen og Torsteinsson 2012). Familieteori kan være et viktig grunnlag for å forstå hvordan familier fungerer i samfunnet og for å kjenne til hvordan det kan arbeides med familier som har problemer. Familien blir sett på som en grunnenhet i samfunnet som ivaretar mange viktige funksjoner (NOU 2012:5). For dette forskningsprosjektet er det relevant å hente ut noen begreper fra familieteorien som omhandler familien som system og familien i en strukturell tradisjon. Familiedynamikk, subsystemer og relasjoner mellom familiemedlemmer, kan være aktuelle momenter i henhold til familier som er utsatt for seksuelle overgrep, ved at disse blir truet.

Det siste avsnittet om familie tar for seg hvordan kirken gjennom diakoni og trosopplæring, forholder seg til familien både som en sårbar enhet og som en aktiv aktør og støttespiller.

Familie blir i dette avsnittet omtalt som fenomen eller begrep, avhengig av sammenhengen og uten at jeg angir noen nærmere presisering.

2.1.1 Familiens funksjon

Familier er bærebjelker i samfunnet, som skal ivareta mange funksjoner, ikke minst med tanke på neste generasjon, og myndighetene underbygger dette synet blant annet ved å slå fast at:

Familien er den viktigste arenaen for barns oppvekst og utvikling og har fundamental betydning for hvordan livet deres blir. Enten de voksne er biologiske foreldre eller andre psykologiske foreldre, tyder forskningen på at familien er nøkkelen til en god start i livet[...]. Gode og stabile familierelasjoner er trolig den viktigste enkeltfaktoren i en slik ramme (Barne-ungdoms-og familiedirektoratet, heretter Bufdir 2012:33).

Familien har funksjoner som både skaper, opprettholder og utvikler verdier og relasjoner som er vesentlige for å opprettholde andre strukturer og interesser i samfunnet (Johnsen og Torsteinsson 2012). Familiene er selv med å skape endringer i samfunnet, som fører til opprettelse og tilpassninger på områder som tidligere ikke var aktuelt, eksempelvis barnehager. Endringene fører til nye arbeidsoppgaver, krav om likelønn og tilrettelegging for

utdanning (Haslie 2013). Den betydning og rolle familien har i samfunnet som en vesentlig grunncelle, blir fra politisk ståsted forsøkt ivarettatt gjennom incentiver. Økonomiske tilrettelegginger som barnetrygd, politiske bestemmelser og sosiale ordninger som omsorgs- permisjon, skal styrke familiene for å ivareta deres rolle i en større samfunnssammenheng.

Hvem som definerer hvem som er medlem av en familie er en samfunnsdebatt det ikke er rom for å drøfte her, men den nevnes fordi den er aktuell for min problemstilling om hvordan diakonien møter familier etter seksuelt misbruk, uansett hvordan familien er satt sammen. Endringer i samfunnet i dag med ulike familiesammensetninger gir også diakonien nye utfordringer. I et Grunnlovsforslag om rett til å stifte familie, som skal til innstilling i 2014, peker utvalget som har jobbet med forslaget, til at

[...]ordet ”familie” i dag byr på en del utfordringer som tidligere tider var ukjent med. Mens man før gjerne siktet til ”kjernefamilien” eller ”storfamilien”, er familielivet i dag preget av større mangfold (Melding St.12.(2011-2012) Dokument 12:34).

I følge rapporten ”Å vokse opp” , er begrepet *nyfamilie* introdusert for å innlemme konstellasjoner av familiemedlemmer som går utover den tradisjonelle kjernefamilie tankegangen (Bufdir 2012). Rapporten avdekker at problemer som oppstår i familier, varierer etter den strukturen familien har. Nyfamilier har utfordringer knyttet til mine, dine og våre barn, ikke- felles økonomi, og samvær med annen forelder. Familiens utfordringer krever samarbeid på tvers av nye relasjoner, men det er ikke mulig å peke eksplisitt på hvorfor nyfamilier har større problemer enn andre (ibid).

2.1.2 Familie som system

Familiesystem kan forklares som økologi, for å forstå hvordan alt henger sammen med hverandre. Tankegangen krever at man ser på familien i en omfattende kontekst og ikke isolert fra samfunnet rundt, da familien interagerer med andre system (Johnsen og Torsteinsson 2012). Familien består av ulike mennesker som utgjør mer enn den gruppen de representerer ved at de også forholder seg til det som er utenfor dem selv. Familien forholder seg til arbeidsplasser, skole, menighet, venner og fritid, og systemene utenfor familiens system utgjør kontekster som påvirker familien. Samtidig påvirker familien systemene rundt seg, derfor brukes forklaringer som at [...] *system er mer enn summen av delene.*(Hårtveit og Jensen 2004:50). Hvordan samspillet mellom de ulike systemene fungerer, vil variere, og bildet vil uansett være komplekst. I møte med familier og historiene som de formidler, må det

derfor rettes oppmerksomhet på familiens mange kontekster, for å unngå et snevert bilde av familien.

2.1.3 Familierelasjoner

Familiesystemet er en egen etablert ordning for en måte å leve sammen på for akkurat *den familien*. Familiemedlemmer har primære relasjoner til hverandre både biologisk og emosjonelt, med et felles verdsett som kan oppfattes eksplisitt for dem (Hårtveit og Jensen 2004). Familien står i et gjensidig følelsesmessig avhengighetsforhold til hverandre, varierende etter alder. Familiens relasjoner innebærer fortrolighet, lojalitet, kjærlighet, omsorg, tilknytning, tilhørighet og fellesskap. Familierelasjonene får betydning for enkeltmedlemmenes liv, både identitetsmessig, sosialt, kulturelt og religiøst, og vil derfor være avgjørende for den enkelte i møte med andre systemer utenfor familien.

Ved komplementære relasjoner vil familiepartene kunne supplere og utfylle hverandre i oppgaver og funksjoner, men skal komplementære relasjoner fungere på en positiv måte må gjensidighet og respekt ligge til grunn for at ikke en part skal bli dominert av den andre. Symmetriske relasjoner er preget av en mer lik tankegang der partene er likestilte og med samme interesser, de ønsker å utøve samme oppgaver og de har felles mål for det de ønsker å oppnå. I symmetriske relasjoner er det en risiko for at partene vil kunne konkurrere med hverandre om hvem som best utøver en oppgave, noe som er uheldig for relasjonen (Hårtveit og Jensen 2004). I de fleste familier vil det på ulike områder ofte være en kombinasjon mellom de to relasjonsformene, og ifølge Hårtveit og Jensen vil det i familierapien bli sett etter [...] *komplementariteten i symmetrien* (2004:92). Hvordan relasjonen mellom partene fungerer og kommer til uttrykk vil vanligvis veksle i tid og avhenge av situasjonen.

2.1.4 Familiedynamikk og subsystem

Hva som styrer eller preger relasjonene mellom de ulike medlemmene, vil komme til uttrykk gjennom familiens dynamikk. Familiedynamikken kan forstås som deres samspill eller de prosesser som foregår mellom dem. Dynamikken vil være dominert av følelser, kommunikasjonsformen mellom dem, grensesetting, rollefordeling, hvem som har makt, ulike subsystem i familien og interaksjonsmønster. Subsystem er etablerte undergrupper mellom ulike parter i familien, for eksempel far og barn, mellom søsken og mor og far (Johnsen og Torsteinsson 2012). Subsystem etableres når det kan tjene en viss funksjon, enten positivt eller negativt, åpent eller skjult. Alle familier har subsystem, som innbefatter at medlemmene

har ulike roller og varierende adferd, avhengig av subsystemet. I forbindelse med tematikken om overgriper og utsatt i familiesammenheng, er innsikt om begrepet subsystem et hjelpemiddel for å forstå mer av hva som skjer ved grenseoverskridende adferd mellom familiemedlemmer.

Hvert subsystem har grenser, tydelige eller ikke, der grensene skal regulere gruppen opp mot andre grupper (Hårtvedt og Jensen 2004). Mellom subsystemene skal det være grenser, men det viser seg at der grensene er uklare kan det oppstå problemer, ikke bare med tanke på den enkelte sin autonomi, men også i forhold til hva som er akseptert eller lovlig i samfunnet.

Ifølge Johnsen og Torsteinsson har det i noen sammenhenger større betydning å studere dynamikken i familien når de har problemer, enn å studere den ene i familien som uttrykker at noe er galt (2012). Ved vanlige familieproblemer vil terapien fokusere på å skape bevegelse i subsystemene for å endre dem, skape bevissthet hos partene og bidra til at familien får en endring (Hårtvedt og Jensen 2004). I tilfeller der overgriper er en av familiens medlemmer, vil det oppstå flere problemstillinger for familien, som rokker ved deres system og dynamikk. Familiene må på flere måter restrukturere seg, og for mange kan det være nødvendig å få støtte til dette arbeidet.

2.1.5 Kirken og familier

Den norske kirkes syn på familien i henhold til den betydning og funksjon familien har i en menighets sammenheng, finnes implisitt i dokumenter som omhandler diakoni og trosopplæring. Gjennom ”Plan for diakoni” (2010) under punktet om nestekjærlighet, finner vi uttrykk for hvordan kirken kan bistå familien, særlig i de tilfeller der familier møter vanskelige utfordringer eller er i ulike sårbare situasjoner. Planen omtaler familier som *[...]ei sårbar eining* (2010:17). Familier kan være utsatt for en rekke forhold, med psykisk og fysisk sykdom, rus, vold, seksuelt misbruk og utroskap. ”Plan for diakoni” utfordrer alle til å ta ansvar for hverandre i fellesskapet og si i fra når mennesker blir krenket, og diakonien vil være en røst som taler utsattes sak (ibid). Mange familier opplever skilsmisse, og diakonien i menigheter blir utfordret til å møte samfunnsproblemer som berører mennesker som også finner sin plass i kirken. Menigheter kan gjennom sitt diakonale arbeid etablere støttegrupper for dem som har opplevd samlivsbrudd, og forebyggende arbeid som for eksempel samlivskurs, kan styrke familiene i fellesskapet.

”Plan for trosopplæringen” i Den norske kirke (2010) ser på familien som en viktig aktør og støttespiller i trosopplæringen. Samtidig presiseres det hvordan familien og hjemmet utgjør den viktigst læringsarena for barn og unge. Trosopplæringsarbeidet vil legge til rette for et samarbeid med familier på en slik måte at nettverket til familien kan bli styrket gjennom arbeidet. De ressurser familien besitter kan brukes på flere måter i trosopplæringen, noe som også gir familiene anerkjennelse. Trosopplæringsarbeidet trenger at det [...] *utvikles gode relasjoner og godt samspill med familien* (2010:27). Trosopplæringsarbeidet kan møte utfordringer knyttet til kommunikasjon med familier som vanligvis ikke finner sin plass i kirken eller i kristen aktivitet, familier fra andre kulturer eller familier i vanskelige livssituasjoner (ibid).

Det finnes for øvrig lite materiale som spesifikt omtaler fenomenet familie i kirkelig sammenheng. Utredninger, for eksempel Bispemøtets samlivsetiske utvalg og rapporten som ble levert til Bispemøtet i 2013, omhandler forståelsen av ekteskapet og ” *Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv.* ” (Bispemøtet 2013). Sett i lys av myndighetenes offentlige dokumenter og uttalelser om familier, som vist over, er det betenkelig hvis Dnk ikke mer tydelig har utarbeidet og profilert sitt syn på familiens betydning både i samfunnet og i kirkelig sammenheng.

2.2 Seksuelle overgrep

Avsnittet om seksuelle overgrep er sammensatt av fakta, forskning og evidensbasert kunnskap, og vil danne grunnlag for den forståelse og innsikt som blir brukt i oppgaven.

2.2.1 Psykologisk og sosialfaglig perspektiv

I strafferettslig sammenheng slik det fremkommer i Straffeloven, skilles det mellom seksuell adferd, seksuelle handlinger og seksuell omgang (2005). Juridiske avgjørelser i henhold til straff og dom baserer seg på alvorlighetsgrad ved seksuelle overgrep ifølge ”En veileder for hjelpeapparatet” (Barne-og familiedepartementet 2003). Ved straffeutmåling legges det vekt på hvilken relasjon det er mellom utsatt og overgriper, barnets og overgriperens alder, frekvens for overgrepene og om det er brukt vold og trusler mot barnet (Lia og Aamodt 2009).

For oppgavens tematikk kan det være mest hensiktsmessig å anvende et kvalitativt innsteg på seksuelle overgrep, mer enn et juridisk perspektiv, selv om rettssak, juridiske avgjørelser og opplevelse av møtet med rettssystemet, var tema i intervjuene. Et psykologisk og sosialfaglig

perspektiv på fenomenet vil gi større faglig innsikt og bredde i møte med problematikken (Mossige og Stefansen 2007). En vid inngangsport til fenomenet kan gi økt mulighet for å ivareta ikke bare barna, men også familiene deres, noe nettsiden Kriser.no viser i den gjennomgangen de har av psykososial oppfølging til familier etter seksuelle overgrep (2011).

Samtidig vil voksne i fagfeltet, med innsikt i et barneperspektiv, kunne ha større mulighet til å ivareta barns rettigheter, interesser og behov. Kompetanse og kunnskap om tilknytning og relasjon mellom barn og voksne, og innsikt i psykososiale konsekvenser ved seksuelt misbruk, er høyst relevant og nødvendig, noe som blir nærmere drøftet i kapittel fem (Søftestad 2005). En bred innfallsvinkel til sammenhengen mellom fenomenet seksuelt misbruk og familie, vil derfor kunne hindre at fenomenet blir avgrenset og at viktige sider ved problematikken ikke blir sett. Når denne oppgaven drøfter hvordan seksuelt misbruk påvirker familiers liv, er det et anliggende også for kirkens diakonale arbeid. Behovet for bredde i fagfeltet er et signal også til kirken om å satse på kunnskap og profesjonalitet i feltet.

2.2.2 Omfang av seksuelle overgrep

I Norge antas det at tallene for kvinner som har vært utsatt for seksuelle overgrep før fylte 18 år, er mellom 10% og 20%, mens tallet for utsatte menn er mellom 5% og 10% (Barne-og familiedepartementet 2003). En fagartikkel fra Tidsskrift for Norsk Psykologforening trekker frem forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsutvalg i Norge der studien viser at *24,3% av kvinnene og 12,0 % av mennene rapporterte å ha opplevd seksuelt krenkende adferd før fylte 16 år* (Steine et al 2012). Ifølge den samme artikkelen, utsettes kvinner for seksuelt krenkende adferd nesten dobbelt så ofte som menn, og de utsettes for seksuelle handlinger tre ganger så ofte som menn og seksuell omgang mer enn ti ganger så ofte som menn. Studien skiller mellom seksuell adferd, handling og omgang.

Den siste rapporten som gjelder tall i Norge, kom i begynnelsen av 2014, og rapporten viser at antall mennesker som er utsatt for vold og seksuelle overgrep i løpet av livet er stort:

Hvis alle spørsmål om seksuelle overgrep ses under ett, var det om lag en av tre kvinner (33,6 %) og en av ti menn (11,3 %) som bekreftet å ha opplevd minst en form for seksuelt overgrep eller seksuell krenkelse (Tabell 6.19).
(Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, heretter NKVTS 2014:85)

Resultatene fra studien til NKVTS samsvarer med andre tidligere norske studier og er ifølge forfatterne [...] *en ny bekreftelse på at alvorlige seksuelle overgrep mot barn er ganske utbredt i det norske samfunnet* (2014:111).

Sannsynligvis er det store mørketall når det gjelder seksuelle overgrep, noe Steine og de øvrige forskere i studien mener kan forklares med at overgrepene holdes skjult i mange år, og at de utsatte ikke forteller om misbruket til andre (Steine et al 2012). Helsepersonell spør i liten grad direkte om pasienter er utsatt for overgrep, noe som også bidrar til taushet om problematikken (ibid). Rådende kulturelle holdninger der skam, skyld og tabu dominerer eller at den utsatte opplever trusler om straff og hevn, kan også være forklaringer på hvorfor ikke alle melder overgrepene (Barne-og familiedepartementet 2003, Søftestad 2005).

2.2.3 Hvem er overgriper? - hvis overgriper er i familie

”En veileder for hjelpeapparatet” om seksuelle overgrep mot barn, viser at overgriper oftest er en mann, en tredel av dem som begår overgrep er under 18 år, og den som begår overgrep er en person som i de fleste tilfeller er i nær slekt med den utsatte eller på andre måter står den utsatte nær og befinner seg i nærmiljøet (Barne-og Familiedepartementet 2003). Rapporten fra NKVTS som kom ut i 2014 bekrefter at overgrep begått i barndommen, i 95-97% av tilfellene blir begått av menn som barnet kjente, og gruppen av overgripere var ikke en ensartet gruppe (ibid). Hvem overgriperen er og hvilken relasjon han har til den utsatte, vil påvirke straffeutmålingen. Når overgrepene skjer av nære omsorgspersoner, vil tillitsbruddet og sviket fra dem som skulle gi omsorg, være en stor tilleggsbelastning som kan forsterke et barns traume (Sørvig 2010, NKVTS 2002). Det fører til spesielt stor risiko for den utsattes helse når overgriper tilhører den nærmeste familien.

2.2.4 Konsekvenser av overgrep for den enkelte

Konsekvensene etter seksuelt misbruk for den enkelte utsatte, får betydning for hele familien og er derfor tatt med her. Sammenhengen mellom konsekvensene for den utsatte og hvordan disse påvirker familien, vil bli drøftet i kapittel fem.

Norsk og internasjonal dokumentasjon viser at mennesker som har vært utsatt for seksuelt misbruk, senere kan bli rammet av fysisk og psykisk sykdom, lidelser og problemer som kan peke tilbake til overgrepene når de først blir kjent (NKVTS 2007, Kirkengen 2011).

Et debatt innlegg i Kommunal rapport har en treffende overskrift om ”Barn og unge som forstyrrer” (Pile og Winter 2014). Barn som er utsatt, enten det gjelder vold, rus eller seksuelt misbruk, er i konstant beredskap, noe som påvirker både hjernens utvikling og emosjonell-, sosial- og psykologisk utvikling. Barna ”forstyrrer” omgivelsene gjennom sin adferd som kan være aggressiv, voldelig, barna kan trekke seg unna, ha smerter i kroppen, søvnvansker, selvskading, misbruk av rusmidler og utagerende seksualitet (ibid). Debattantene vil ha frem at utsatte barn og unge kommuniserer sin problematikk, uten at ansvarlige voksne forstår at det ligger mer bak deres oppførsel og barna blir ofte feiltolket ifølge Pile og Winter (2014).

Funnene Pile og Winter viser til, samsvarer med funn fra annen forskning. Utsatte barn og ungdom kan oppleve sterk skamfølelse, skyld, hemmeligholdelse, svekket psykisk helse og ha større risiko for å begå selvmord (Steine et al 2012). Nova`s rapport viser også at barn og unge kan få spiseforstyrrelser, angst og dissosiasjon (Mossige og Stefansen 2007). Utsatte kan få vanskeligheter med å etablere nye trygge relasjoner til andre mennesker når de blir voksne, da de som barn har levd med mistillit og svik fra dem som skulle ivareta og beskytte dem (Søftestad 2005).

Av voksne som er til behandling innen for rusomsorg kan så mange som 90% av dem fortelle om en barndom som var preget av krenkelser, og innen psykisk helsetjeneste er det også et høyt antall mennesker som har opplevd grenseoverskridende adferd (Pile og Winter 2014). Det er ikke alltid mulig å komme med entydige forklaringer på hva som fører til at mennesker får psykiske lidelser og/eller har alvorlig rusmisbruk, selv om det gjennom forskning er påvist en sammenheng med vold og overgrep i barndommen (Kirkengen 2011).

I denne sammenheng er det relevant å peke på nyere forskning fra NKVTS publisert på forskning.no, som viser at barn og ungdom som får bearbeide traume opplevelsen ved å gå i terapi, erfarer at de kan vokse av hendelsene og komme styrket ut av dem. Tidligere har det vært forsket mye på negative konsekvenser av traumatisk hendelser. Dem som i denne studien gikk til terapi rapporterte om positive personlige endringer, men forskeren understreker at dette likevel ikke innebærer en automatisk positiv vekst, benevnt som *posttraumatisk vekst* (forskning.no 2013).

2.3 Salutogenese

Familier som har erfart at en eller flere familiemedlemmer har vært utsatt for seksuelle overgrep, blir utsatt for store påkjenninger. Alle mennesker blir rammet av vonde hendelser en gang i livet, og det vil variere hvordan man takler hendelsene. Mange som lever under sterk belastning blir psykisk og fysisk syk. Funnene i denne studien avdekket hvordan respondentene på ulik måte fant en sammenheng ved den erfaringen de fikk, som ga dem mening til å kjempe videre i tilværelsen.

Jeg har valgt å drøfte materialet fra de tre intervjuene i lys av en salutogen modell, fordi modellen peker på at opplevelser av sammenheng gir mening (Antonovsky 2013).

Salutogenese som teori er mest benyttet innen helseforskning i henhold til hva som kan betegnes som helsebringende faktorer. Teorien er mindre benyttet enn andre teorier når det fokuseres på motstandsfaktorer, og teorien er heller ikke uttømmende. I følge Borge Helmen, som selv bruker begrepet resiliens i henhold til barns motstandsfaktorer, er teorien om salutogenese mer anvendelig når det er voksnes tilpasning og mestring som skal beskrives. Teorien åpner for å undersøke voksnes livserfaringer over et lengre tidsperspektiv, noe som er vesentlig for å forstå voksnes grunnholdning til de utfordringene som de møter i livet (2010).

I drøftingen vil jeg anvende tre teoretiske begrep fra det salutogenetiske perspektivet (Antonovsky 2013). Modellen er i utgangspunktet utarbeidet for å forstå hva som gir god fysisk helse, og senere ble modellen utvidet til også å omfatte psykisk helse. Antonovsky fant at forbindelsen mellom fysisk og psykisk helse bidrar til at mennesker får opplevelse av sammenhenger som gir mening i tilværelsen (ibid).

2.3.1 Hva opprettholder god helse

Begrepene Antonovsky bruker i sin modell har som utgangspunkt spørsmål om hva som opprettholder helse til tross for ulike påkjenninger. Han bruker begrepet Sense Of Coherence (SOC), forstått som opplevelse av sammenheng som gir mening (2013). SOC er knyttet til en grunnholdning i livet som er relativt stabil og som er påvirket av mer enn personlighet og evne til å takle stimuli og stressorer. Mennesker har ulik grad av SOC, som kan måles for å finne ut hvordan den enkeltes styrke, sterk eller svak, påvirker evnen til å regulere de spenninger og stressfaktorer man blir utsatt for. For å forklare hvorfor noen mennesker finner mening i en sammenheng, selv om de er utsatt for belastninger, trekker han inn en større kontekst, som innbefatter både sosiologiske, psykologiske og kulturelle faktorer, emosjoner og kognitive

evner. Etter slik jeg forstår hans oppbygging og forklaring av modellen, kan jeg ikke se annet enn at den impliserer de fleste forhold ved det å være menneske, der SOC er forbundet med å bidra til [...]denne konkrete fornemmelsen av velvære[...] (Antonovsky 2013:188).

2.3.2 Modell med tre komponenter

Han viser til tre hovedkomponenter (som utgjør SOC) som i hans modell bidrar til at folk kan klare seg i utfordrende livssituasjoner: begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet. De tre komponentene henger ifølge Antonovsky uløselig sammen, men hans forskning viste at en person kan score [...]høyt på én komponent og lavt på en annen (2013:42). Dette kan være en av forklaringene på hvorfor mennesker klarer seg så ulikt etter tilsvarende livshendelser. På hvilken måte familiene har klart seg etter de seksuelle overgrepene, og hva det var som ga dem mening i den vanskelige situasjonen, kan bli forstått ut fra den salutogene modellen, noe som vil bli drøftet nærmere i kapittel fem.

Antonovsky legger vekt på begripelighet som den kognitive evnen til å forstå hendelser uten at hendelsene utløser kaos. Kognitive evner utelukker ikke følelsesmessige reaksjoner som en person vil oppleve i forskjellige situasjoner. En person vil ifølge denne modellen kunne møte stress og stimuli med evne til å kunne ordne inntrykkene på en slik måte at han eller hun kan se disse i en større sammenheng. Det vil si at hendelsene er forståelige og forklarlige selv om de er vonde (2013).

Å lære å mestre eller håndtere utfordringer i livet kan ses i sammenheng med den sosialisering og utvikling som skjer i oppveksten. Antonovsky ser utvikling av håndterbarhet i en sosiologisk kulturell sammenheng der håndterbarhet utvikles i en kombinasjon av lært grunnholdning gjennom oppvekst, personlighetstype og de erfaringer som blir gjort (2013).

I meningsfullheten finnes det ifølge Antonovsky ulike nivåer av ressurser, kunnskap, følelser og erfaringer som får betydning for en persons evne til å se en sammenheng som gir mening i selv vanskelige utfordringer (2013). Han understreker at en person med høy SOC ikke er uberørt av utfordrende opplevelser, men at personer som scorer høyt på meningsfullhet, lettere kan gjenfinne balansen enn personer som scorer lavt på meningsfullhet (ibid).

Mennesker som ifølge Antonovsky scorer lavt på SOC, vil fortære gi opp og kjempe, og de vil takle livet mer besværlig, noe som kan føre til svekket psykisk og fysisk helse (ibid). I følge Antonovsky har meningsfullhet mer betydning enn begripelighet og håndterbarhet fordi

meningsfullhet gir større tilgang på ressurser og vilje til å involvere seg (ibid). Men igjen er det viktig å se på sammenhengen mellom de tre komponentene, og ha i mente at de sammen utgjør en persons grunnholdning (SOC). I følge Antonovsky vil følgelig hver person i en familie ha sin grunnholdning (2013).

2.4 Diakoni

Diakoni er et bredt felt som kan bli gitt mange retninger. Her blir det først trukket frem et avsnitt om diakoni generelt. For å kunne se nærmere på en sammenheng mellom historiene til familiene og hva diakoni kan bety i møte med disse, er det valgt tre sider ved diakoni i denne besvarelsen: eksistensielle spørsmål, sjelesorg og fellesskapets betydning. Forbindelsen mellom dem er knyttet til forståelsen av diakoni som en del av kirkens grunnholdning til det å være kirke (Plan for diakoni 2010). De tre sidene ved diakoni overlapper hverandre og henger sammen. Sjelesorg er en del av fellesskapets diakonale oppgaver, og sjelesorgen er spesielt opptatt av små og store eksistensielle og åndelige spørsmål som er knyttet til menneskers liv.

2.4.1 Diakoni fra da til nå

Fra oldkirkelig tid har det ifølge Nordstokke vært diakoners oppgave og ansvar å vise omsorg for mennesker i nød og bringe marginaliserte menneskers historie inn i det jeg kaller kirkens rom (2010). Fra den gang til i dag, har det skjedd mye i diakoniens historie, selv om oppdraget er det samme; diakoni er basert på omsorg og tjeneste (Angell og Selbekk 2005).

Den norske kirke har gjennom Kirkerådet utarbeidet en diakoniplan som uttrykker hva kirken legger i diakoni og hva menighetenes diakonale arbeid skal omfatte:

Diakoni i er kyrkja si omsorgsteneste. Den er evangeliet i handling og blir uttrykt gjennom nestekjærleik, inkluderande fellesskap, vern om skaparverket og kampen for rettferd (Plan for diakoni 2010:7).

Formuleringen gir kirkens diakonale arbeid en retning, og det er diskutert om formuleringen er for vidtfavnende på en måte som svekker den (Aadland 2009). I alle tilfelle er noe av hensikten å få frem bredden i det diakonale feltet, med både et lokalt og globalt perspektiv (Nordstokke 2010). For denne sammenhengen kan det være mest sentralt å holde frem at diakoni er teologisk forankret som en del av det å være kirke, der mennesker skal tjene hverandre og Gud, også utenfor kirkens vegger. Diakoni er [...]kjernen i kirkens identitet og oppdrag (Dietrich 2011 a:102). Det kan kort bli nevnt at det blir hevdet at diakonien i dag

møter andre utfordringer og spørsmål enn tidligere, knyttet til ensomhet, menneskeverd, papirløse, misbruk og fattigdom. Det kan se ut til at diakonien står overfor de samme utfordringene i dag som før, slik jeg kan se det, men behovene kommer til uttrykk på andre måter.

Kirken vil møte mennesker der de er, og vil være tilstede i menneskers liv uansett hva utfordringene handler om og så lenge det er behov for hjelp og støtte. Det som rører seg og som skjer i menneskers liv og i samfunnet ellers, berører i høyeste grad også kirken gjennom det diakonale arbeidet (Kirkemøtet 9.1.2011:20, Kirkemøtet 11.2.2004:7). Men i hvilken grad og på hvilken måte når kirken ut til mennesker som trenger det? Jeg mener det kunne vært interessant og visst mer om hvilket omdømme kirken har med tanke på sitt arbeid for familier og enkelt mennesker som har erfaring med seksuelt misbruk.

2.4.2 Eksistensielle spørsmål

Mennesker har til alle tider stilt spørsmål ved de store dimensjonene ved livet, som liv og død, mening ved livet, om Gud finnes og hvor det onde kommer fra. Med tanke på tematikken i oppgaven, blir det her sett på både eksistensielle og åndelige spørsmål (Busch og Hirsch 2007). En eksistensiell horisontal dimensjon handler om menneskelige spørsmål og behov, og relasjonen til andre mennesker, og *[...]det grunnleggende livssynet og oppfatninger om det bærende i tilværelsen* (Busch og Hirsch 2007:116). Den åndelige vertikale dimensjonen ved eksistensielle spørsmål, retter oppmerksomheten mot menneskers forhold til noe større utenfor seg selv, enten det er Gud eller en annen religiøs makt (ibid).

Relasjoner til andre mennesker, samspill og prosess mellom familiemedlemmer har betydning for hvordan man oppfatter tilværelsen, og disse elementære faktorene påvirker blant annet barns utvikling (Borge Helmen 2010). Menneskers grunnleggende eksistensielle spørsmål og behov er knyttet til kjærlighet og omsorg, mening i tilværelsen, tillit, forutsigbarhet, trygghet, rammer og grenser. Eksistensielle spørsmål kan bli sett i lys av et kristent menneskesyn, som holder frem at mennesket står i et særlig forhold til Gud. I kristen tro og lære er det grunnleggende at mennesker er i relasjon til andre mennesker fordi Gud gjør nyskapende handlinger med mennesker gjennom Jesus (Schmidt 2011). Hvilket menneskesyn som ligger til grunn i møte med andre mennesker og i livets utfordringer, vil kunne ha betydning for hvordan eksistensielle spørsmål møtes.

Når familiesamhold trues og familierelasjonene bryter sammen på grunn av seksuelt misbruk og krenkelse, kan dette ifølge Tjersland betraktes som en tragedie, eller det jeg vil benevne som et rov på eksistensiell trygghet i tilværelsen (2006). Ved seksuelle overgrep kan familier oppleve at det skjer et brudd på flere av de nevnte behovene, slik at det oppstår krise og traume (ibid). Familienes mål om å reise seg igjen kan være krevende mobilisering, men vil på flere måter handle om å gjenopprette hverdagen ved at eksistensielle behov som trygghet og orden etableres på nytt. Tjersland har erfart at det er mulig å gi hjelp, og at hjelpen nytter. Han oppsummerer oppmuntrende når han skriver om hvordan familiemedlemmer [...]flytter ut av taushetens fengsel og [...]barn som blomstrer opp og utvikler seg (Tjersland 2006).

2.4.3 Sjelesorg i diakonien

Ifølge Stifoss-Hanssen er diakoni og sjelesorg nøye forbundet med hverandre, der sjelesorg er en del av den diakonale virksomheten i et kristent fellesskap (2009). Sjelesorg er praktisk teologi, med uttrykk for omsorg og nestekjærlighet. I denne sammenheng er det tjenlig å trekke frem noen momenter fra en eksamensoppgave i sjelesorg, der jeg forsto sjelesorg som et kristent anliggende, som en del av fellesskapets diakonale tjeneste, grunnfestet i troen på den treenige Gud. I sjelesorg kommer den lille jeg- fortellingen i møte med den store Gudsfortellingen (Stifoss-Hanssen 2007 a). Å være medvandrer innebærer en budbærertjeneste der det deles livshjelp og troshjelp med relasjon til andre mennesker og Gud.

Sjelesorg som en del av en diakonal tjeneste, er i dag åpen for eller har tatt opp i seg elementer fra ulike psykologiske perspektiver. Kognitiv adferdsterapi og psykoanalyse kan gi verdifullt supplement til sjelesorgfaget, men det teologiske grunnlaget vil alltid ha størst tyngde (Grevbo 2013). Det er et viktig prinsipp ved sjelesorg at den som kommer skal bli sett og møtt og ivaretatt som et helhetlig menneske, det vil si åndelig, psykisk, fysisk og sosialt (Okkenhaug 2002).

Det finnes flere forskjellige sjelesørgeriske perspektiv, som vil vektlegge og anvende det teologiske grunnlaget ulikt (Grevbo 2013). For møtet mellom en sjelesørger og konfident vil det være avgjørende at sjelesørgeren er trygg på sitt ståsted og bevisst på hvordan sjelesorgen utøves faglig. Sjelesorg er en kombinasjon av teologi og teori fra andre fag som sammen med bruk av skjønn, erfaring og empati kan bidra til å møte mennesker med de tanker og spørsmål de har. I sjelesorg er det avgjørende å oppnå tillit i relasjonen, og det er et mål at konfidenten skal kunne gå fra møtet med en opplevelse av å ha blitt forstått, lyttet til og respektert. De

valg som konfidenten tar videre bør være basert på egne frie valg. Sjelesorgen kan gi mennesker håp og nytt mot, og møtet kan overgå mer enn møtet mellom sjelesørger og konfident gjennom troen på at Gud er tilstede midt i blant oss. Veien til Gud kan være gjennom møtet med et annet menneske (Børresen og Bjønnes 2001).

Denne oppgaven legger til grunn to perspektiver ved sjelesorg som utfyller hverandre, men de er ikke uttømmende. Menighetsbasert sjelesorg bygger på fellesskapets ansvar for hverandre, med kirkelig omsorg til tro og liv. Kjennetegn er dens forankring i kirkelig sammenheng, der sjelesorgen vil være både tros - og livshjelp som skal gi styrke til den enkelte og til fellesskapet av de dømte (Grevbo 2013). Sjelesorg er basert på troen på den treenige Gud, og sjelesorg hører til menighetens diakoni (Jordheim 2011).

Terapeutisk sjelesorg er en retning som vektlegger en kombinasjon av teologi, psykologi og det terapeutiske møtet med mennesker i sjelesorgen, med fokus på hjelp til selvhjelp. Ifølge Grevbo har denne sjelesorgretningen en historisk vitenskapelig bakgrunn med en teologisk profil, som har praktiske mål om å bidra til at en konfident (igjen) kan bli en aktiv aktør i eget liv (2013). Sjelesørgeren bistår vandringsen på veien for at konfidenten kan få økt selvfølelse og oppdage sine egne ressurser (ibid).

Ritualer og rituelle handlinger kan for mange mennesker få stor betydning for deres møte med kirken og sjelesorgen. Det kan være godt å finne en plass i kirkens rom for å tenne lys, lytte til musikk, høre en bibeltekst eller finne stillhet. Kirkerommet åpner for mange uttrykksformer, og rituelle handlinger kan bety mye for mennesker der handlinger kan uttrykke de ordene som er vanskelig å få sagt. Stifoss- Hanssen beskriver ritualer som [...] *allmenne, og knyttet til tid, kropp og mental sunnhet* (2007a:51). Ritualer åpner for sansene våre, i det vi gjør handlinger som inkluderer kroppen vår; ved bruk av vann ved dåp, ved håndvask og korstegning i kirken, ved nattverd med brød og vin. Korslien skriver etter Chauvet [...] *at det som er mest åndelig, alltid finner sted i det mest legemlige* (2009:97). Rituelle handlinger har et funksjonelt perspektiv ifølge Stifoss-Hanssen, blant annet ved at menneskers fortelling kommer i møte med Guds fortelling. Mennesker kan finne en dypere mening for livet sitt ved å se livet i sammenheng med Gud, som er tilstede i rommet, og der den rituelle handlingen kan oppleves som et hellig møte som angår akkurat meg (2007 a).

Alle sjelesørgeriske retninger kan møtes med et kritisk blikk, for eksempel i henhold til nærhet eller avstand til den teologiske forankring. I denne sammenheng er mest vesentlig å understreke at ulike retninger sammen kan bidra med viktig supplement for å møte en konfidents behov for hjelpende samtale. Lemke kan få avrunde en eventuell diskusjon om sjelesørgerisk retning:

Det er et bemerkelsesverdig faktum at den grunnholdning av ekthet, akseptasjon og innlevelse som Jesus virkeliggjorde, har vist seg å være den vesentlige betingelse for en hjelpende samtale (Grevbo 2013:386).

Jesus Kristus sa selv at han er vårt forbilde (Bibelen 2011:Joh.ev.13.15), og det sjelesørgeriske grunnlaget bygger på Jesus Kristus og hans måte å møte mennesker på, men også den tjeneste og virksomhet Paulus hadde, kan vi lære mye av (Grevbo 2013).

2.4.4 Fellesskapets betydning

Et spørsmål om hvorfor fellesskapet i kirken kan ha betydning for familier som er utsatt for seksuelt misbruk, kan besvares når vi velger et teologisk diakonalt perspektiv, mens mennesker som ikke finner en tilhørighet til kirken, mest sannsynlig vil finne spørsmålet irrelevant. For mange vil det ikke være naturlig å oppsøke hjelp og støtte i et kristent fellesskap, fordi kirken er et fellesskap med mennesker som deler kristen tro. Gud har fellesskap med mennesker gjennom sitt Ord og sakramentene, og ifølge Dietrich har Gud *[...]ikke bare fellesskap, men er i sitt vesen fellesskap* (2011 b:57).

Etter Guds vilje har også mennesker fellesskap med hverandre i tjenesten, med de nådegaver og oppgaver som er i mellom oss, gitt av Gud (Hegstad 2009). Fellesskapet er en enhet, bygget på èn kropp, èn Gud, èn Ånd, èn tro og èn dåp, samtidig er fellesskapet et berikende mangfold av mennesker (ibid). Fellesskapstanken med bildet av menigheten som en kropp med mange lemmer, bidrar til at vi bedre kan forstå hvordan vi hører sammen som en helhet, og når èn del lider, lider hele kroppen. Krenkelser begått mot et annet menneske, kan betraktes som krenkelser mot Guds vilje for menneskene, og sett i et etisk normativt lys bør krenkelser berøre alle mennesker i fellesskapet (Hovland 2011).

Fellesskapene er kjennetegnet av mennesker som er i bevegelse, med relasjon til Gud og medmennesker. Fellesskapene er ikke statisk men dynamisk og stadig i endring ved at mennesker sammen bidrar til utvikling og forandring (Hegstad 2009). Med det følger også at

de diakonale utfordringene i fellesskapene endrer seg, noe som krever innsikt, kunnskap og vilje til fortsatt å tjene Gud og hverandre i fellesskapet. Nordstokke beskriver fellesskapet som en trekant med de tre dimensjonene; forkynnelse, gudstjenestefeiring og tjeneste. De tre dimensjonene ved fellesskapet er nært forbundet med hverandre, og to sider ved fellesskapet kan ikke bestå uten den tredje. Ifølge Nordstokke er diakoni [...] *en iboende egenskap ved å være kirke*[...] (2010:29). Verdien av den diakonale dimensjonen ved fellesskapet innebærer et etisk ansvar, både gjennom et åndelig og materielt uttrykk (Dietrich 2011b). Å leve ut den diakonale dimensjonen i fellesskapet innebærer i dag som i nye testamentlig tid, at menigheten deler sine økonomiske midler med mennesker i nød, deler brød og vin, deler Ordet, løfter hverandre frem i forbønn og viser omsorg for hverandre. Fellesskapets betydning for mennesker i krise, betinger at diakonien svarer på samfunnets utfordringer.

Kristne fellesskap er en gave fra Gud, der han vil vi skal virkeliggjøre hans gode vilje med hverandre (Hegstad 2009). Fellesskapene skal dele, oppmuntre, støtte og bygge opp, slik at fellesskapet kan bidra til at mennesker blir anerkjent, elsket og hjulpet. Fellesskapene skal være fylt av Guds kjærlighet, og nestekjærlighet og barmhjertighet skal være mellom menneskene. Slik kan alle kjenne seg likeverdig, inkludert og regnet med, etter Guds vilje med fellesskapet. Disse grunnleggende forholdene ved fellesskapet, er basert på en bibelsk diakonal forståelse som det er viktig å holde frem og leve etter, men hvordan samsvarer dette med det praktiske livet i fellesskapene rundt oss?

Korslien viser til en undersøkelse av kirken i Sverige ved Charlotte Engel, som fant at kirken ikke når ut til dem som trenger det mest, nemlig dem som er utsatt for misbruk, kriminelle, hjemløse og prostituerte (2009). Her kunne fellesskapet betydd at mennesker som trengte det, kjente seg båret av de mange i fellesskapet, at de ikke var alene og at man bar hverandres byrder. Hvordan opplever mennesker i nød sitt møte med kirken, her i Norge? Familier som får avdekket seksuelt misbruk, opplever dette ifølge Tjersland som en tragedie (2006). Vil familier som opplever tragediene finne sin plass i fellesskapet, og kan kirkens fellesskap bære familiene som er i krise?

Kapittel tre om metode skal i fortsettelsen vise hva som ble gjort i forskningsprosessen fra begynnelsen av, hvilken metode som er benyttet i forskningsopplegget, og kapitelet vil beskrive hvordan fremgangsmetoden har fungert i henhold til det som var målet for studien.

3 Metode

Metode er fremgangsmåte, og for studiens formål var det metodisk hensiktsmessig å gjøre kvalitative forskningsintervjuer, som gir mulighet for å gå i dybden i det temaet jeg vil undersøke (Johannessen et al 2011). Målet var å få frem den erfaringen tre familier hadde etter at et eller flere av barna i familien var utsatt for seksuelle overgrep begått av en voksen. Forskningsprosjektet ble gjennomført med tre individuelle intervju av mødre som fortalte hvordan de som familie hadde opplevd at barna ble seksuelt misbrukt, og hvilke konsekvenser dette fikk for dem som familie. Metodisk har forskningsprosjektet et fenomenologisk perspektiv med fokus på de subjektive beskrivelsene som mødrene ga, på vegne av seg selv og andre i familien. Samtidig er mødrenes beskrivelser av de øvrige familiemedlemmene, hermeneutiske tolkninger av hvordan de forstår barna, ektefeller eller andre i familien. Forskningsprosjektet har en hermeneutisk innfallsvinkel, som viser hvordan funnene ble oppfattet med min forforståelse og tolking, og senere utdypet gjennom teori. Oppgaven avspeiler derfor en veksling mellom disse perspektivene, som innebærer bevegelse mellom en helhetlig forståelse og delforståelse av det fenomenet som blir drøftet.

Metodedelen er delt i tre avsnitt, som først tar for seg en omfattende arbeidsprosess før selve datainnsamlingen, med beskrivelse av metodiske valg som har blitt tatt underveis. Neste avsnitt beskriver prosessen under - datainnsamlingen da jeg som forsker måtte bestrebe meg på å jobbe etter det fenomenologiske perspektivet med vekt på den subjektive beskrivelsen, respondentens *livsverden* (Johannessen et al 2011:83). Siste avsnitt tar for seg etter – datainnsamlings fasen med en nærmere utdyping av hvordan ny mening oppstår i møte mellom det som i det hermeneutiske perspektivet kalles to horisonter. Det er glidende overganger mellom fenomenologi og hermeneutikk, noe vekslingen mellom min forforståelse, analyse og tolking vil vise når kategoriseringsprosessen blir beskrevet (Johannessen et al 2011).

3.1 Før - datainnsamlingen og meldeplikt til NSD

Fasen *før- datainnsamlingen* avklarte tema og en foreløpig problemstilling, og hva som skulle være studieobjekt. I samråd med veileder ble studien innmeldt til Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste, NSD, på grunn av etiske utfordringer i prosjektet. Studien omfatter informasjon om personlige sensitive forhold, blant annet om seksuelle forhold som pedofili, Gudstro og familierelasjoner (Johannessen et al 2011). Innhenting og elektronisk lagring av personlig informasjon gir økt risiko for at personer kan identifiseres i

en studie, selv om identifiseringen bare skjer indirekte. Det var forventet at det ville komme frem informasjon om tredjepart, både om overgrepsutsatt og overgriper. I henhold til Forskningsetiske retningslinjer, NESH, skal det tas hensyn til tredjepart som ikke direkte er inkludert i studien. Disse skal sikres anonymitet og mulige negative konsekvenser for tredjepart må vurderes (NESH:16). Etter råd fra NSD skulle familiene selv vurdere om den utsatte skulle bli informert om intervjuet, og i tilfelle måtte familiene selv gi denne informasjonen.

Søknaden til NSD beskrev undersøkelsen som baserte seg på kvalitativt intervju som metode, med bruk av lydopptaker. Analysen i studien skulle være temabasert og opplysninger som kunne peke mot enkeltpersoner ville bli anonymisert. Hvordan rekruttering av utvalget var tenkt, ble beskrevet, nemlig fra både kjente og ukjente familier, samt beskrivelse av bestemte utvalgskriterier som at respondentene måtte være over 18 år og ha samtykkekompetanse. Jeg skulle bare intervju familiemedlemmer, ikke overgrepsutsatt eller overgriper. Det ble presisert hvordan det var tenkt å oppbevare og behandle personopplysninger for å sikre anonymitet under og etter forskningsperioden og at alle data ville bli makulert og slettet når masteroppgaven ble godkjent og prosjektet avsluttet. Ved å legge studien frem for NSD i form av en søknad, ble jeg nødt til å gjennomtenke hele forskningsprosjektet så langt som mulig. Sammen med søknaden ble det vedlagt brev som aktuelle familier skulle motta, samt intervjuguide og samtykkeerklæring (vedlegg 1,2 og 3).

3.1.1 Etiske innspill fra NSD

Den første vurderingen fra NSD som gjaldt min søknad, var knyttet til spørsmål om å sende studien inn til Den nasjonale forskningsetiske komité, NESH, for å få en etikkvurdering av prosjektet, særlig med tanke på hvordan utvalget i undersøkelsen skulle rekrutteres. Gjennom flere e-poster og telefon fikk jeg innspill fra NSD som ble til verdifull hjelp videre for at søknaden og studien kunne bli godkjent uten at det skulle ta for lang tid, og uten nærmere etisk vurdering fra NESH (vedlegg 4).

3.1.2 Kjente eller ukjente respondenter

Utvalget i studien ble avgrenset til respondenter rekruttert gjennom offentlige etablerte sentre. Både privat og i arbeidssammenheng var jeg kjent med familier som hadde opplevd at familiemedlemmer var utsatt for seksuelt misbruk. I første omgang trodde jeg det var mulig å intervju familiene hvis de selv ønsket, og de ville selvsagt bli anonymisert i oppgaven. Ifølge Repstad er det fullt mulig å intervju personer som er kjent for en forsker på forhånd (2009).

Fordelen med å intervju personer som allerede er kjent, er flere. Johannessen et al omtaler valg av respondenter som en strategisk utvelgelse, eller klar målgruppe, der enkelte i gruppen har særlig innsikt på et felt (2011). For denne studien ville jeg ha visst at de som ble intervjuet mest sannsynlig hadde informasjon som var interessant for det som skulle undersøkes. Jeg regnet også med at den tillit som er nødvendig å ha i en intervjusituasjon allerede var etablert på grunn av kjennskapet. På denne bakgrunn ville jeg henvende meg til kjente respondenter. Metodiske ulemper med intervju av kjente familier, som også NSD påpekte, var økt risiko for ikke å ivareta anonymiteten til respondentene, og det kunne bli vanskelig for familiene i ettertid å forholde seg til meg, fordi jeg hadde fått inngående kjennskap til deres historie gjennom intervjuet. Det ville heller ikke være selvsagt at medlemmer i en familie ønsket å være respondenter og det kunne bli vanskelig å si nei til å delta i undersøkelsen. Jeg ble gjennom NSD gjort oppmerksom på de overfor nevnte etiske utfordringene knyttet til å intervju kjente respondenter. NSD stilte derfor som vilkår for forskningsprosjektet at utvalget skulle rekrutteres gjennom en organisasjon eller via et offentlig register (Vedlegg 4).

3.1.3 Utvalget

Forskningsstudien besto av et utvalg med tre mødre som hver for seg representerte egen familie. For å rekruttere respondentene til studien ble det tatt kontakt med et par av sentrene som finnes i Norge; ”Senter mot incest og seksuelle overgrep”, som finnes i alle fylker. Sentrene oppfyller de krav som NSD hadde til studien om at respondentene skulle være knyttet til et offentlig organ eller virksomhet. Gjennom en faglig leder kunne det opprettes kontakt mellom respondenter og meg som forsker (Johannessen et al 2011). Sentrene var imøtekommende og ville gjøre det de kunne for å skaffe respondenter til studien, samtidig som de bekreftet at seksuelle overgrep berører hele familien når et familiemedlem er misbrukt.

Sentrene kontaktet familier og sendte deretter ut informasjonsbrev med svarslipp og samtykkeerklæring, på vegne av meg (vedlegg 1 og 3). Langt færre brev (6) ble sendt til familier enn det jeg forventet (15), noe sentrene bekreftet hang sammen med mindre kapasitet ved sentrene enn ønsket, og at deres kontakt med familier ga lite respons. Det var vanskelig å være i en situasjon der jeg ikke selv kunne følge opp eller motivere til deltagelse. Lenge så det ut til at det ikke meldte seg respondenter tidsnok til at undersøkelsen kunne bli gjennomført som tenkt. Det ble fortløpende vurdert å endre metodisk innfallsvinkel, men så mottok jeg med kort mellomrom telefoner fra tre forskjellige kvinner som var tilknyttet sentrene.

Kvinnene som tok kontakt var anonyme for meg inntil de selv ringte og bekreftet at de ville delta i studien. Både i brevet som kvinnene hadde mottatt i forkant (vedlegg 1) og på telefon, ble respondentene spurt om det var andre i familien som også ville delta i studien. En kvinne spurte en datter om å delta i studien, men hun ønsket ikke delta, en spurte ektefelle som også svarte nei, mens den tredje spurte den utsattes bestemor, men alle fikk negativ respons fra andre i familien om å delta. Det ble gjort avtale om intervju med hver av de tre kvinnene.

3.1.4 Tidsavstand til overgrepene

Et annet innspill fra NSD handlet om en etisk vurdering som tok hensyn til hvilken tidsnærhet familiene hadde til overgrepene. Belastningen ved å være i en intervjusituasjon ville sannsynligvis variere etter hvor lang tid det var gått siden overgrepene var blitt kjent for familien. Utvalget ble derfor i utgangspunktet avgrenset til familier der det var gått minst fire år siden overgrepene ble kjent. For å ivareta familienes behov om å slippe rippe opp igjen historien i en intervjusituasjon, ble det satt en grense ved maks syv år etter overgrepene. Med denne tidsavstanden, minimum fire år, maksimum syv år etter overgrepene, ville muligens belastningen ved en intervjusituasjon være mest mulig skånsom og etisk forsvarlig, der familien etter en slik tidsperiode kunne ha kommet over den verste fasen. I etterkant ble det etter nøyere vurdering ikke satt noen øvre grense *etter* at overgrepene hadde skjedd, selv om det var gått mer enn syv år. Avgjørelsen ble tatt fordi respondentene selv ønsket og bestemte at de ville delta i undersøkelsen. På denne bakgrunn ble det vurdert at for å kunne delta i studien, var det mest vesentlig at det skulle det ha gått minst fire år fra overgrepene ble kjent i familien.

3.2 Under datainnsamlingen

Intervjuene ble gjennomført der respondentene selv ønsket, to ville bli intervjuet i sitt hjem, én ønsket å bli intervjuet på et av sentrene. Forskningsprosjektet la vekt på å ivareta respondentenes ønsker og behov for trygge rammer og konfidensialitet (Repstad 2009). I forkant av intervjuene ble det forsøkt å hindre forstyrrelser av ulik art, for at ikke avbrytelser skulle føre til at det ble for vanskelig å fortsette samtalen. Samtykke erklæring ble underskrevet og det ble gjort oppmerksom på deres fortsatte rett til å trekke seg. Jeg ga informasjon om taushetsplikt, anonymitet i oppgaveteksten, og andre spørsmål fra dem ble besvart. Det var ønsket å få til en så god intervjusituasjon som mulig med en avslappet atmosfære. Der intervjuene ble gjort, både i hjemmet til to av respondentene, og på et av sentrene, var det satt av noe tid til innledende uformell samtale. Respondentene hadde selv tatt

initiativ til å servere kaffe, te og noe enkelt å spise før selve intervjuet. Deres initiativ bidro til en mer avslappet og myk start før intervjuet begynte, og respondentene viste gjennom dette, slik jeg ser det, både interesse, gjestfrihet og tillit til meg. Jeg oppfattet meg selv både som gjest i deres hjem og på senteret, men jeg hadde en forsker rolle, der jeg ble invitert inn i en relasjon med respondentene, som innebar anerkjennelse og gjensidig respekt av hverandre (Grønmo 2011).

Under intervjuene ble det benyttet intervjuguide som var inndelt i tema (ibid). Intervjuguiden var nyttig, fleksibel og fungerte som en starter for samtalen, der respondenten først og fremst ble oppfordret til å fortelle sin historie med egne ord. Respondentenes historier er autentiske, og forstått som deres livsverden. En av mine oppgaver som forsker har vært å sikre at deres historie ble rett og troverdig forstått og fremstilt. Lenger ute i intervjuet ble guiden en ramme for de temaene jeg ønsket svar på. Intervjuguidens funksjon var blant annet å gi en struktur til kategoriseringen etter intervjuene, noe den gjorde, samtidig hadde respondentene informasjon som jeg ikke automatisk kunne plassere i en tenkt kategori.

Erfaringen fra intervjuene tilsier at jeg med fordel kunne vært mer presis med tanke på måten jeg stilte spørsmålene jeg ønsket å få svar på. Intervjuene ga meg erfaring med vekslingen mellom et intervju i form av en samtale, og intervju som metode med et klart formål. Siktemålet med intervjuguiden var at respondentene ville si noe om deres erfaringer knyttet til overgrepene, familiens relasjoner og eventuelle brudd, tap og tillitsbrudd, følelsesbeskrivelser, tabu, skam, hvem som hjalp dem, hva hjalp dem, endring i livssyn, menneskesyn, eventuelt Gudstro, rettssak og straff (vedlegg 2). Respondentene har svart på spørsmålene, men jeg vil selv ta ansvar for at oppfølgingsspørsmålene, eller mangel på dem, ikke ble så fullstendige som de kunne vært slik at respondentene bedre fikk utdype sin mening.

3.2.1 Bevegelse mellom fenomenologi og hermeneutikk

Ifølge Grønmo var det Schütz som bidro til at fenomenologi ble utviklet som et metodisk verktøy i samfunnsvitenskapelige studier. Fenomenologi er til hjelp for forskere for å få nærmere innsyn i familiers hverdagsliv og opplevelser, deres livsverden, for å forstå hvilken mening disse har for familiene selv (Grønmo 2011). Fenomenologien sine fortrinn i min beskrivende del av studien, er respondentenes bidrag knyttet til deres beskrivelse, erfaring og forståelse av fenomenet. Deres bidrag utdyper også hvilken betydning historien har for flere i familien. Med en fenomenologisk innfallsvinkel ble jeg utfordret til å lytte til fortellingen uten

at mine egne erfaringer skulle ta plass eller forstyrre (Grønmo 2011). Intervjuene ble forskjellige og ga meg ulik opplevelse og erfaring, sett i lys av at det var tre historier fra tre ulike personer. I møte med respondentene bestrebet jeg meg på å møte dem på en åpen og fordomsfri måte. Jeg hadde et klart mål om å ha fokus på historien som hver enkelt fortalte under datainnsamlingen. Det var utfordrende å få til dette, spesielt da jeg ble oppmerksom på balansen mellom min forutinntatthet og faglige kunnskap. Jeg fikk likevel en oppfatning av at mine spørsmål var forståelige i den sammenheng de ble stilt, og respondentene var villig til å svare. Respondentene la også mer vekt på informasjon som jeg ikke var forberedt på, for eksempel beskrivelser fra rettsaker, og ifølge Repstad kan slik informasjon bli mer vesentlig for studien enn tenkt i forkant (2009).

Under intervjuene vekslet jeg mer eller mindre ubevisst mellom en helhetlig forståelse av respondentens historie og en delforståelse med oppklarende spørsmål. Jeg hadde allerede en forutinntatthet og innsikt på bakgrunn av tidligere erfaring og forforståelse. Under intervjuet oppsto en form for utveksling og dialog, der min horisont og respondentens horisont møttes og ny mening og innsikt oppsto (Grønmo 2011). Repstad benevner prosessen som en hermeneutisk spiral, der jeg som forsker henter informasjon, betraktninger og meninger fra en respondent, og tolker disse ut fra min egen erfaring og forforståelse, og den hermeneutiske analysen får ny næring (2009).

Under datainnsamlingen erfarte jeg å måtte forholde meg til såkalt tilleggsinformasjon, som jeg ikke på forhånd kunne avgjøre betydningen av. Ifølge Johannessen må en forsker fortløpende vurdere hva som har betydning for undersøkelsen og problemstillingen (Johannessen et al 2011). Innledende kontakt, verbal og non-verbal kommunikasjon, ytre omstendigheter, inntrykk av situasjonen og kontakt etterpå, har bidratt med informasjon i tillegg til intervjuene, noe jeg har vurdert som nyttig hjelp for bedre å forstå respondentens kontekst.

3.3 Etter datainnsamlingen

Intervjuene som ble tatt opp med lydopptaker, ble spilt av og teksten ble skrevet inn på pc. Transkriberingen tok i første omgang hensyn til respondentenes dialekt. Hvert intervju tok i underkant av en time og ti minutter. De transkriberte utskriftene på gjennomsnittlig 18 sider, hører med til tekster som er betegnet som primærkilde for undersøkelsen, analysen og tolkingen. En respondent skrev i tillegg ned historien og sendte den til meg i forkant av

intervjuet. Transkriberingen krevde at hvert intervju ble hørt gjennom minst to ganger for å fange opp flest mulige detaljer. Noe av det som ble sagt i intervjuene var ikke hørbart på lydopptakeren, enten fordi det ble snakket lavmælt eller fordi det var bakgrunnsstøy med skramling av kopper. To av respondentene fikk tilsendt teksten fra intervjuet etterpå slik som avtalt, for gjennomlesing. Ën ønsket å komme med en korreksjon av noe som ble sagt under intervjuet. Ifølge Grønmo kan dette bidra til å kvalitetssikre materialet (2011). For å sikre større grad av anonymitet ved presentasjon av funnene, ble

3.3.1 Kategorier jeg fant

Tekstanalysen og kategoriseringen foregikk delvis parallelt, og avsnittet her vil vise hvordan kategoriseringsprosessen foregikk i flere faser. Funnene fra intervjuene som jeg betraktet som beslektede data, eller som hadde innhold omkring samme tema, ble plassert i kategorier etter slik materialet ble tolket, og på bakgrunn av teoretisk innsikt (Johannessen et al 2011). Noen av funnene kunne plasseres i flere kategorier, i andre tilfeller ga intervjumaterialet informasjon som var på siden av det jeg i utgangspunktet var tenkt å drøfte. Jeg fant følgende kategorier i datamaterialet:

- Den første tiden etter at overgrepene ble kjent
- Beskrivelse av en ny hverdag
- Følelser som oppsto
- Ulike konsekvenser; brudd, skilsmisse, flytting
- Forholdet mellom familiemedlemmer
- Kommunikasjonen i familien
- Grenseoverskridelse, overgrep og overgriper
- Hjelp til familien uten i fra, samtale
- Utsattes reaksjoner
- Manipulasjon og makt
- Taushet og tabu
- Anklage og skyld for ikke å ha forstått
- Egne ressurser, håp
- Livssyn og Gudstro
- Rettssak og straff
- Forholdet til kristen forsamling og kirke

I kategoriseringsprosessen så jeg nærmere på sammenhengen mellom problemstillingen og den tematiske inndelingen i intervjuguiden, hvordan tekstutskriftene fra intervjuene skulle analyseres og hva de betød for valg av teoretiske begrep. Sammenhengen mellom disse var utgangspunktet for kategoriseringsprosessen som blir beskrevet under.

3.3.2 Hvordan jeg fant kategoriene

Forskningsprosjektets problemstilling og utarbeidingen av tema i intervjuguiden, var første steg på veien for å kunne peke ut hvilke kategorier som skulle belyses, mens neste steg dreide seg om intervjuene, studiens råmateriale og empiri, som skulle analyseres. Dette tekstmaterialet dannet grunnlaget for min inndeling i kategorier, som vist over. Siste steg i kategoriseringsprosessen var å avgrense materialet og se kategoriene i lys av teoretiske begreper, der materialet også skulle drøftes (Repstad 2009). Analyse og drøfting i kapittel fem og seks, er tema- og teoribasert og ikke personbasert.

Ved å analysere teksten i størst mulig grad, kan materialet bli avgrenset og gi videre hjelp til en tematisk disposisjon i form av kategorisering (Johannessen et al 2011). Kategorisering og leting etter mønstre som er en viktig del av tekstanalysen, gjorde at jeg festet meg ved såkalte nøkkelord, som for eksempel skyld og tillitsbrudd, og disse ble notert i margin på tekstutskriftene. Jeg laget deretter et manuelt skjema for hvert intervju, og jeg satte opp nøkkelordene med antall ganger de gikk igjen, og sidetallet der nøkkelordet ble funnet. Hvert intervju ble holdt adskilt i dette arbeidet. På et ark ble det satt opp kategorier, som vist i punktet over, både fra intervjuguiden, fra funn i intervjuene og fra aktuell teori. Kategoriene ble satt opp som en liste og ved hver kategori ble det notert et tall for hvilket intervju funnet var gjort fra, og sidetallet som omhandlet funnet (Grønmo 2011, Repstad 2009). Hver gang et nøkkelord fra et intervju skulle plasseres i en kategori, ble det gjort på samme måte. For eksempel ble det i kategorien: ”Følelser som oppsto”, plassert ord som sinne og bitterhet eller ord som ambivalens, som beskrev følelser. I kategorien: ”Egne ressurser, håp”, ble eksplisitte ord eller beskrivelser av handlinger, plassert. Flere av nøkkelordene ble plassert, tolket og forstått innenfor flere kategorier. Kategoriseringsprosessen utelukket ikke den overgangen som finnes mellom kategoriene, og den sammenhengen som er mellom dem. For å holde fast på hvilken tolkning og mening jeg la i hver kategori, brukte jeg et hjelpenotat som kort beskrev innholdet i kategorien.

Kategoriene jeg fant og min plassering av funnene i disse, viste mønstre for hvilke tema som gikk igjen eller som ble mest omtalt i intervjuene (Repstad 2009). Arbeidet måtte gjøres i flere omganger for å sikre at det ikke ble oversett viktig informasjon. For å sikre studiens reliabilitet og for å øke egen bevissthet om metodisk fremgangsmåte, ble også andre funn fra intervjuene notert på de nevnte skjemaene. Noen funn dreide seg om forhold som jeg var usikker på hadde noen betydning for problemstillingen, eller om det var faglig relevant å drøfte i denne sammenheng. Etter hvert som analysen og drøftingen tok form og utviklet seg, ble alle funn, fra mindre og større kategorier, drøftet der det passet for sammenheng.

3.3.3 Kategorisering er tolking

Sett i et fenomenologisk lys, er beskrivelsene i intervjuene respondentenes livsverden, med deres tolkninger og meninger, mens min kategorisering, blant annet på bakgrunn av utvelgelsen av nøkkelord, er en del av den hermeneutiske fortolkningsprosessen.

Kategorisering er en måte å konsentrere meningsinnholdet ved hjelp av koding (Johannessen et al 2011). Hensikten er å få frem den teksten som både svarer på problemstillingen og som jeg som forsker mener er faglig relevant (Repstad 2009). Utvelgelsen av kategorier ble gjort ut fra min oppfatning og forståelse av materialet fra intervjuene, og som forsker var jeg bevisst på egen forforståelse fordi den var en slags automatisk ledetråd for min måte å tolke det jeg hørte og leste (Johannessen et al 2011). Det jeg har av erfaring, kunnskap og antagelser om det jeg skulle undersøke, kan med fordel bli kombinert med åpenhet og interesse for det respondentene fortalte.

Den hermeneutiske fortolkningen, der jeg foretok utvelgelsen av kategoriene, kan bli forstått som en prosess der det ble forsøkt å lage en helhetsforståelse i en større sammenheng. Utvelgelsen var basert på forforståelse og tolking av teori. For å finne mening i et større perspektiv, der funnene fra intervjuene utgjorde grunnlaget for kategoriene, kan hermeneutikken bidra til større innsikt ved at meningshorisonten utvides. Det oppstår en pendling mellom respondentenes historie og det jeg forstår og tolker, forstått som en pendling mellom delforståelse og helhetsforståelse, der den mening som oppstår blir satt inn i en kontekst som inngår i en ny helhetsforståelse (Grønmo 2011). Min tolkning kan på denne måten bringe inn ny mening og helhetsforståelse i et faglig perspektiv, som er basert på mer enn respondentenes kontekst alene.

3.3.4 Kategorisering og teoretiske begrep

Valg av teori og teoretiske begrep er avgjørende i denne delen av arbeidet fordi funnene fra intervjuene skal underbygges eller ses i lys av den valgte teorien (Repstad 2009). Under arbeidet med kategoriseringen, ble temaene i intervjuguiden gjort aktuelle sammen med faglige begrep fra teorien, som kunne være med å belyse funnene fra intervjuene. Å kategorisere kvalitativt materiale, er ifølge Grønmo en prosess som også kan føre til endringer i det kategoriserte materialet (2011). I dette forskningsprosjektet ble enkelte av kategoriene delt opp etter hvert som drøftingen i kapittel fem og seks tok form og kategoriene fikk andre overskrifter enn skissert over. Innholdet i kategoriene ble tolket og drøftet i lys av aktuelle teoretiske begreper og overskriftene vil gjenspeile hovedessensen i kategorien.

Oppsummert: materialet fra intervjuene ble kategorisert og satt inn i en teoretisk sammenheng som gir drøftingen en faglig kontekst som kan bidra til ny kunnskap og innsikt.

3.4 Metodisk refleksjon

Reliabilitet betyr pålitelighet, som inngår i en metodisk refleksjon for å sikre at studien ble gjennomført på de vilkårene NSD satte for studien. Jeg har synliggjort det som er blitt gjort gjennom hele forskningsprosjektet for å kvalitetssikre materialet og forskningsprosessen (Johannessen et al 2011). Jeg har åpent trukket frem spørsmål for eksempel om rekrutteringen av utvalget, og det er gitt beskrivelser av selve forskningsprosessen, for eksempel om min uerfarenhet i intervjusituasjonen. Jeg hadde bevissthet om den intervjueffekten som kunne oppstå under intervjuet (Repstad 2009). Selv om ikke hele intervjusituasjonen var optimal under alle tre intervjuene, var det min oppfatning at samtalene var ekte fra begge parters side, med sine styrker og svakheter. Erfaringen av nærhet i distansen var en god erfaring der nærheten handlet om tillit, troverdighet og mulighet for å være ærlig og åpen, og distansen handlet om å holde tilbake egen historie eller egne synspunkt. Jeg har forsøkt å vise at mitt valg av metode og min fremgangsmåte representerer virkeligheten for hvordan forskningsprosessen forløp.

Det har blitt arbeidet med studiens validitet, gyldighet, for å sikre at de funn jeg har gjort har blitt fremstilt i samsvar med respondentenes mening og det som var studiens formål. Prinsippet om validitet fikk betydning for oppgavens drøfting, fordi funnene i studien var et materiale som ble utsatt for min forforståelse og tolking. Jeg var særlig oppmerksom på at [...]funnene er et resultat av forskningen og ikke et resultat av forskerens subjektive

holdninger (Johannessen et al 2011:232). Jeg har etterstrevet å synliggjøre mitt eget ståsted for at det ikke skal være tvil om hva som var funn i undersøkelsen, hva som er min tolkning og mening, og hva teorien sier.

3.4.1 Metodekritikk- noen betenkeligheter

En nærliggende innvending mot det metodiske opplegget, der jeg har intervjuet kvinner i familier med samme erfaring som jeg selv har, har handlet om min evne til å holde profesjonell avstand til egen erfaring. Har jeg klart å reflektere over og være bevisst på hvordan egen erfaring kan ha hatt betydning for min forutinntatthet i møte med familiene? I hvilken grad har spørsmålene jeg stilte vært åpne nok til å fange opp mødrenes beskrivelse av sin virkelighet? På slutten av intervjuene ble respondentene spurt om det var noe de ville legge til, som jeg ikke hadde spurt dem om. I ett tilfelle kom en respondent med verdifull informasjon knyttet til Gudstro og kirken som møteplass for mennesker i krise. Jeg kan ha trodd at jeg har visst hva mødrene var opptatt av- men der jeg har tatt feil i mine antagelser, har jeg vist det i drøftingen.

På den andre siden kan min erfaring ha ført til en reflektert bevissthet om hva jeg ønsket å studere og hva jeg ønsket at familiene skulle svare på. Hvilke spørsmål kunne være aktuelle for å få svar på problemstillingen? Min nærhet til temaet kan også ha ført til en profesjonell avstand på en måte som skapte åpenhet i møte med familiene. I to tilfeller forløp intervjuet slik at jeg ga informasjon om egen erfaring, i ett tilfelle kom det frem fordi jeg ble direkte spurt hvorfor jeg skulle skrive om temaet. Jeg svarte ærlig på spørsmålet, selv om ærlighet ikke er ensbetydende med å gi personlige opplysninger.

3.4.2 Endringer som oppsto underveis

Forskningsprosjektet ble gjennomført selv om kun tre respondenter meldte seg til å delta. Det var ønsket et utvalg på mellom fem og tolv personer, noe som ble kraftig redusert. De tre mødrenes historier ble likevel vurdert til å ha større betydning for studiens tema, enn antall familiemedlemmer som deltok. Ønsket om at også menn ville bidra i studien for å få en nyansert framstilling av familiens erfaring, var ikke mulig å oppnå da to av overgriperne var fedre i familien og andre menn i familiene meldte seg ikke til intervju. Det er allment kjent at kvinner i større grad enn menn vil snakke om tema som betraktes som vanskelige, personlige eller intime. Familiene ble representert av én kvinne fra hver familie i denne studien, der kvinnen er mor til utsatte barn. Eventuelle spenninger, ulikt syn og erfaring blant de ulike

familiemedlemmene på hvordan de opplevde konsekvensene etter de seksuelle overgrepene, kom derfor frem kun basert på mors fremstilling. Det kan være en svakhet i studien at det var kun mor som beskrev familiens erfaring, og at ikke beskrivelsen ble nyansert gjennom flere stemmer. Samtidig er ikke èn stemme og historie mindre verdt, da hver fremstilling er unik i seg selv, noe som kommer frem i neste kapittel der funn fra de tre intervjuene blir presentert.

I etter-datainnsamlingsfasen ble det av hensyn til respondentenes rett til å bli anonymisert, avgjort at funnene fra intervjuene skulle bli presentert på bokmål selv om funnene ble transkribert på den dialekten respondentene snakket (Repstad 2009). Da studiens utvalg besto av kun tre respondenter, ble det også valgt å ikke avdekke ved hvilke sentre respondentene ble rekruttert (ibid).

4 Presentasjon av datamaterialet

I denne delen av oppgaven er det valgt og først si noe om respondentenes kontekst for å gi en bredere forståelse av hvem de er, og for at bildet av familier som opplever seksuelt misbruk, bedre kan bli forstått inn i en samfunnssammenheng (Repstad 2009). Deretter blir det gitt et overordnet blikk på noen av de hovedtrekkene som ble funnet i tekstanalysen og som tematisk oftest gikk igjen. Presentasjonen av funnene er et mindre utvalg fra kategoriene enn det som vil bli drøftet i de neste to kapitlene. Avgrensingen i presentasjonen er gjort av hensyn til oppgavens omfang og for å unngå gjentakelser av materialet.

4.1 Respondentene og intervjuene

Det ble gjort tre individuelle intervjuer, to i private hjem og ett på ” Senter mot incest og seksuelle overgrep”. Felles for intervjuene var at alle intervjuene ble gjort med kvinnelige representanter for familien, alle kvinnene var over 40 år, alle hadde middels til høy utdanning med hovedfag, alle hadde flere barn, og de var mødre til utsatte barn. Respondentene er yrkesaktive og engasjerte i samfunnslivet, enten i kristen- eller annen sammenheng. Respondentene og deres familier må kunne kategoriseres som ressurssterke, i betydningen av evne til og mulighet for å mestre livssituasjonen. Respondentene er bosatt i by og forstad til by. Intervjuene varte i gjennomsnitt 1 time og 10 minutter. Det ble brukt ulik tid før intervjuene til uformell samtale for å bli kjent, og for å avklare praktiske ting som lydopptaker og samtykkeerklæring.

Intervjuene ble avsluttet ulikt. Etter det første intervjuet hadde respondenten og jeg en samtale i ti minutter etter at lydopptakeren var slått av, som en naturlig avrundning etter intervjuet. Ett av intervjuene ble avrundet med en ½ time samtale etterpå, for å gi støtte til respondenten og den historien hun hadde fortalt. Noe av den informasjonen jeg fikk i den anledning kan betraktes som verdifull informasjon som, i samsvar med hennes godkjenning, er brukt i oppgaven for å belyse konsekvensene av overgrepene i familien. Ett intervju ble avrundet med samtale, omvisning og skyss etterpå, som til sammen tok ca. en time. Respondenten ønsket ikke at de opplysningene og beskrivelsene som kom frem etter intervjuet skulle brukes i masteroppgaven av hensyn til utsatte.

4.1.1 Et overordnet blikk på funnene

Jeg er fullstendig klar over at et overblikk her bare kan gi et mindre riss av det som er et helt liv for mennesker. Intervjuene ga meg et lite men betydningsfullt innblikk i mødrenes

historier om hvordan de levde sine liv før det ble avdekket seksuelt misbruk. Jeg fikk høre om hva de håpet på og drømte om, om hva som var viktig for dem, både for barna og for dem selv. Avdekkingen av seksuelt misbruk endret livet og hverdagen for mødrene og resten av familien, og hvordan de ble berørt vil bli presentert her, basert på intervjumaterialet.

Funnene og beskrivelsene i studien kan kalles mødrenes livsverden. I et fenomenologisk perspektiv vil det bli lagt vekt på betydningen av det som i denne sammenhengen er mødrenes erfaring og deres tolking av det familien har opplevd, og dette er deres virkelighet (Grønmo 2011). Det er deler av mødrenes og familienes virkelighet som blir presentert i det kommende avsnittet. For å avgrense mengden materiale, er det trukket frem fire forhold som mødrene fortalte om; den aller første tiden etter at overgrepene ble kjent, hvordan hverdagen oppleves etter hvert, og hvordan de anklager seg selv i ettertid, og deres forhold til kirke og Gud. Disse forholdene vil også bli drøftet ved hjelp av teori seinere i oppgaven.

4.1.2 Fra vanlig hverdag til dager med kaos

Respondentene ga beskrivelser av en tilværelse som endret seg fra vanlig hverdag til en situasjon i avdekkingsfasen av de seksuelle overgrepene, preget av kaos, sjokk, redsel og vantro. En respondent fortalte at [...] *vi levde nå et vanlig familieliv, hektisk men [...]*. Om sin egen reaksjon etter avdekkingen, mener hun nå det var [...] *helt sprøtt hvordan jeg reagerte, jeg tenkte jo ikke*. Opplevelsen av uvirkelighet og vantro ble tydelig uttrykt da en av kvinnene delte disse tankene:

[...]men at det kan hende deg, nei, nei det er helt uvirkelig, det er sånn som du ikke tror skjer deg vet du, det er helt uvirkelig, i det hele tatt.

For en mor oppleves hverdagen som en veksling mellom [...] *veldig kjærlighet for ungene, men veldig redsel, veldig mye redsel, og trusler, usikkerhet, fortvilelse, [...]*. En kvinne fortalte at hun tror seksuelle overgrep for noen mennesker kan være tabu [...] *og alle vil skjerme sine barn. Man er redd for å gå med ting for å skjerme sine barn*. En av mødrene beskrev hvordan den første tiden var følelsesstyrt, der hun kjente på sinne:

Jeg husker jeg var så sint på politistasjonen der når hun var i avhør. Da skulle jeg snakke med noen andre der, og hun var inne til avhør, jeg var så sint, jeg var så sint, for jeg mente at de kunne vente med det politiavhøret til vi hadde flyttet .

En mor fortalte hvordan dagene hjemme forløp, der hun i begynnelsen kjente en søvndyssende tilstand som hun beskrev slik:

Hm, ja, da har jeg ikke lyst på mat, og du, jeg klarte å levere hun i barnehagen og så var det omtrent å gå hjem og ligge å sove, eller hente hun igjen, få henne lagt,[...],så på tv, jeg gjorde ingenting, det var veldig rart, for jeg er jo en handlekraftig person,[...].

4.1.3 Kampen for barna er slitsom

Respondentene beskrev vekslingen de opplever i hverdagen, om hvordan de kjemper for barna sine for at de skal være beskyttet og ha det godt, og at dette gir dem kraft og styrke i hverdagen. Kampen for barna blir kampen de kjemper i og for tilværelsen som holder dem oppe, men kampen for å skape balanse i hverdagen, er slitsom. På spørsmål om behov og ønske om å normalisere hverdagen, svarte en kvinne slik:

[...]Jeg skulle ønske det var helt det, men det jeg tror det handler om, jeg orker ikke, eller ikke ser eller er helt utslitt, jeg orker ikke mer, ehh[...]og det har vært så mye, sant[...].

En respondent fortalte hvordan hun må ha en pause fra arbeidslivet, selv om hun er *[...]et jobbmenneske,[...]* og hun forklarte det med at *[...]foreløpig så må jeg bruke all min energi på å beskytte barnet mitt*. På spørsmål om hva som har hjulpet familien videre, svarte en kvinne at det er barna som betyr noe: *Ja altså at jeg har holdt fokus på ungene hele tiden,[...], og hentet kraft derfra, og hjulpet de,[...]*.

En annen respondent fortalte at *[...].]jeg egentlig lever to liv. Ett hverdagsliv, og så har jeg den boblen som jeg lever og*. Å gå på arbeid og være i aktivitet der det er travelt beskrev kvinnen som et fristed for alle tankene. Flere fortalte om hvordan det offentlige hjelpeapparatet tilbød og bidro med hjelp rettet mot barna, i de vanskelige situasjonene. Noen fortalte om kontakten med barnevernet, som spurte hva de skulle hjelpe med, og en kvinne hadde svart dem at *[...] du må hjelpe oss slik at [barnets navn] kan få hjelp[...]*. Den samme kvinnen opplevde støtten fra BUP som viktig for sin egen del *[...] og det har vært utrolig godt å ha noen som kan ha hjulpet meg på en måte[...]*. Ën oppfordret andre kvinner til å kontakte barnevernet, og at de ikke må *[...]være redd for å be om hjelp, de må bare tørre det,[...]*.

Når det kommer til dem selv, deres egne følelser og opplevelse i situasjonen, beskrev en mor hvordan hun var [...] *helt desperat etter å få hjelp*. Kvinnen opplevde ikke å få nødvendig hjelp, men sa samtidig:

Altså mitt fokus har jo vært på hun, ikke sant, for det å ta vare på hun[...] , for jeg er nødt å klare dette her[...], jeg må ta vare på henne.

4.1.4 Beskrivelse av konsekvenser og anklager

Beskrivelsene av konsekvensene av overgrepene for dem som familie, og hvordan de anklager seg selv for ikke å ha sett og forstått hva som skjedde med barna deres, var noe alle respondentene snakket om. Alle fortalte om brudd i familierelasjonene, der familiemedlemmer tar avstand fra hverandre og ikke har mer med hverandre å gjøre. En respondent mente at konsekvensene etter misbruket og det som skjer i familiene [...] *går ut over så mange flere*. En mor sa det slik at [...] *de har kuttet oss ut helt*. En kvinne fortalte at hun ble [...] *så redd for at denne saken skulle ødelegge deres relasjon til min mor,[...]*. To av kvinnene fortalte om tap av vennskap eller avstand til venner og [...] *tidligere venner, da, de syns jeg er gal[...]*. En kvinne fortalte at hun tok [...] *avstand til de kristne fordi jeg ikke lenger visste hvem jeg kunne stole på*.

Kvinnene beskrev hvordan de har mistet tillit, spesielt til menn, men en av dem sa likevel at *Det er jo tross alt ikke alle menn som er overgripere*. Mens en annen sa at erfaringen med seksuelt misbruk ikke har [...] *endret troen på mennesker men troen på menn tenker jeg er skakk kjørt,[...]*.

For flere av respondentene førte avdekkingen av seksuelle overgrep til at familien flyttet, av hensyn til barna slik at de kunne [...] *få et trygt liv igjen*. En kvinne fortalte at *Jeg måtte jo vekk derifra,[...]*. Å etablere seg på nytt ble en løsning som var nødvendig på grunn av situasjonen, men å flytte i seg selv fritok dem ikke for noen av konsekvensene etter misbruket, fordi [...] *vi slet med ettervirkninger av det som hadde skjedd*.

Alle respondentene bebreidet seg selv for ikke å ha sett og forstått hva som hadde skjedd med barna deres. Kvinnene anklaget seg selv, og følte skyld lenge etter for at det ikke ble oppdaget før eller at misbruket i det hele tatt kunne skje. En respondent beskrev et lykkelig forhold der hun hadde det bra, inntil hun oppdaget en annen sannhet, som gjør at hun i dag kan si [...] *så er han en pedofil jævel*. En annen respondent tenkte tilbake og sa:

Det er så mange ting jeg tenker på nå atte, eh, hvorfor skjønnte jeg ikke det her?
Hvorfor forstår jeg ikke? Jeg tenkte ikke det da, han var jo bare en ordentlig fyr,[...].

I etterkant tenker en av kvinnene at [...] *jeg burde forstått det med hennes oppførsel, på ting[...], det grubler jeg mye på.*

I tillegg til selvanklagene, beskrev en kvinne hvordan hun ble anklaget av en fagperson for å være naiv og dum, der hun fikk spørsmål om [...] *hva kunnskap jeg hadde om dette her.*

På samme måte fikk hun press fra medlemmer i familien, som beskyldte henne for å gjøre feile valg, mens kvinnen selv opplever at hun er i en situasjon som er [...] *innmari vanskelig altså, at du har en på hver side som du skal ta hensyn til.*

4.1.5 ”Den hjelpen jeg har fått, er direkte hjelpen fra min Gud”

I intervjuene ble det i vekslende grad snakket om livssyn, Gudstro og hva kirken betyr for familier som har barn som er utsatt for seksuelt misbruk. Respondentene formidlet ulik erfaring og syn på sitt møte med kirken, og et par av dem formidlet sin skepsis til kirken. En av dem sa [...] *jeg ville jo vært veldig skeptisk i forhold til den beskyttelsen som jeg opplevde at denne faren fikk[...]*. I et av intervjuene stilte en av respondentene et direkte spørsmål:

Hva gjør de [kirken] i forhold til de som har lidd overgrep? Kommer de [utsatte] til kirke i det hele tatt? Eller har de gitt opp?

En respondent stilte spørsmål ved hva kirken gjør i forhold til overgripere, når [...] *de vet at det er overgripere i en menighet, hva gjør de i forhold til de?* En synes det var [...] *naturlig for meg å kontakte fungerende pastor der.* Erfaringene til respondentene var vekslende, en fortalte at *Det tok svært mange år før jeg igjen våget meg inn i en kristen forsamling [...]*. Mens en annen respondent fortalte at *Jeg har jo min tro, jeg har alltid trodd på Gud.*

Funnene fra intervjuene som ble presentert i avsnittet over, balanserer mellom den subjektive historien respondentene fortalte sett i et fenomenologisk lys, og et hermeneutisk perspektiv der deres historie ble utsatt for min utvelgelse og tolking, og presentert på bakgrunn av min forforståelse. I kapittel fem vil flere funn fra intervjuene med mødre bli tolket og drøftet ved hjelp av teoretiske begreper. Drøftingen vil ha ulike innfallsvinkler for å svare på spørsmålet om hva som kjennetegner familiers erfaring etter seksuelle overgrep.

5 Analyse og drøfting av datamateriale i lys av teori

Det hermeneutiske perspektivet gir rom for tolking, noe som kan gi en mer vid forståelse og innsikt i det innsamlede materialet. På denne måten kan også funnene bli sett i sammenheng med annen forskning og teori. I den hermeneutiske prosessen er det vesentlig å få frem hva som er min forforståelse og tolking, hva som er teori og hva som er intervjumateriale (Repstad 2009). Det betyr at analysen i forskningsprosjektet balanserer mellom respondentens opplevelse og erfaring og min tolking av materialet. Ved hjelp av teori og teoretiske begreper kan funnene fra intervjuene bli drøftet nærmere for å se om det finnes sammenhenger og innsikter mellom seksuelle overgrep og familienes erfaringer som kan gi ny forståelse av fenomenet. I denne delen av oppgaven vil sammenhengene mellom de ulike kategoriene bli synlig på en måte som også viser hvordan de er overlappende. Det vil likevel bli forsøkt å holde en avgrenset drøfting under hver kategori.

5.1 Respondentene og familien

Drøftingen under bygger på historiene som respondentene fortalte i intervjuene, sett i sammenheng med teoretiske begrep som kan belyse funnene. Analysen og drøftingen i dette kapittelet er en teori- og temabasert analyse, og ikke en personbasert analyse (Repstad 2009). For å bedre forstå respondentenes kontekst, kan det likevel være hensiktsmessig å komme med tilleggsinformasjon om forhold ved respondentenes situasjon som kan virke oppklarende for sammenhengen. De tre mødrene som ble intervjuet ble lovet full konfidensialitet når materialet skulle presenteres, og de har krav på respekt for sitt privatliv og nære relasjoner (NESH:17-18). Av den grunn knytter jeg ikke informasjonen opp mot hver enkelt familie eller mor fra intervjuene.

Barna som ble utsatt for seksuelt misbruk var mellom to og 16 år gamle da overgrepene skjedde. Antall barn totalt i denne studien som ble misbrukt, var mellom tre og åtte, og overgrepene var innenfor de juridiske betegnelsene seksuelle handlinger og seksuell omgang. Varigheten av overgrepene for de forskjellige barna varierte mellom to og seks år. Alle overgriperne var voksne, av begge kjønn, og overgripernes relasjon til barna var både stefar, nære slektninger og far. Der overgriper var far og stefar valgte kvinnene å skille seg fra ektefellen. Der overgriperne var nære slektninger ble det brudd mellom familiene.

Hva som dominerer og styrer en families relasjoner til hverandre vil være forskjellig i de ulike familiene. Ifølge Hårtveit og Jensen er Haley`s syn bare et av flere i det familierapeutiske

feltet som tar for seg hvordan etablering av relasjoner handler om valg som styrer adferden i forholdet (2004). I hvilken grad relasjonene bekreftes og opprettholdes, eller endres avhenger av flere forhold. Blant annet er relasjonene betinget av familiens normer og verdsett, uttrykket for makt i familien, behovet for kontroll og familiens kommunikasjonsform. På generelt grunnlag kan det hevdes at den verdi og vekt relasjonene tillegges, får betydning for alle i familien og for det miljøet som skapes (ibid).

5.1.1 Familierelasjoner på godt og vondt

Relasjonene mellom familiemedlemmene påvirkes jevnlig av hverandre, som vilkårlige handlinger, korreksjoner eller ut fra behov som oppstår (Johnsen og Torsteinsson 2012). Funn fra min studie avdekker hvordan en person, som senere viste seg å være overgriper, kan dominere eller styre familiemedlemmer etter slik som han vil eller finner det naturlig og rett. Familiemedlemmene ser ikke før i etterkant at de levde under stort press. En kvinne som opplevde vold og voldelige tendenser i sitt ekteskap fortalte om mannen sin at *Han har laget et slikt press hjemme i huset vårt som jeg ikke ante var der, jeg ante ikke at han styrte så grådig som han gjorde.*

Hårtveit og Jensen hevder det er naturlig at adferdsmønsteret til en familie ikke oppdages like lett av dem selv som av dem som står utenfor og kan betrakte familien (2004).

Familierelasjonene fungerer som de pleier å gjøre for medlemmene, og familien ser ikke klart inn i sin egen livssituasjon hva som foregår, fordi de lever midt i den. En mor i et av intervjuene spør seg selv

[...] hvorfor skjønnte jeg ikke? Hvorfor forsto jeg ikke? Og kunne prøvd å forhindre. Og så er det den maktesløsheten når du forstår at det ikke er rettferdighet, at ingenting kan gjøres om igjen, og at samfunnet, at de som er omkring, at de ikke forstår.

Flere av respondentene bekrefter erfaringen av å se enkeltfaktorer fra familielivet og samlivet i en nyansert sammenheng etter at overgrepene ble kjent. Familien fungerer i utgangspunktet som en ramme og arena som en trygg base for både barn og voksne, der medlemmenes behov blir ivaretatt og dekket (Bufdir 2012). Når den trygge rammen ikke lenger er trygg på grunn av seksuelle overgrep, vil særlig barn og unge kunne ta med seg en erfaring som kan påvirke deres grunnleggende forståelse av hva relasjoner til andre mennesker innebærer (Søftestad 2005).

Familierelasjoner kan bære preg av en veksling mellom det som kan betraktes som godt og vondt, og det vil variere i ulike familier på hvilken måte og i hvilken grad de kan godta de forholdene de lever under (Søftestad 2005). Det kan generelt handle om rus, sykdom, vold, fattigdom, trakassering og tilsvarende. Familierelasjoner handler likevel også om kjærlighet og nære bånd, der en familie som lever sammen er avhengig av hverandre på flere måter, er lojale og fortrolige med hverandre, kanskje så lenge som det er mulig. En respondent fra intervjuene fortalte følgende om mannen sin, at

[...]han hadde og noen sider som ikke var bra, som jeg på en måte valgte å ikke se på i samlivet vårt sant men men som jeg i dag tenker jeg skulle vært mye mer observant på.

Hva familier får igjen, gjennom sine familierelasjoner, vil være erfaringer som viser seg gjennom følelser, adferd og holdning, positivt og negativt. En mor fortalte åpent om følelser og tanker rundt et av sine barn, der hun beskrev hvordan hun opplevde at relasjoner kan være vanskelig, og der hun lurte på

[...]om jeg kom til å hate henne, for hun har jo, eh, for det var jo umulig å tro det sant, jeg kunne ikke tro det, kom jeg til å mislike hun, eller rett og slett ikke forholde meg til henne for hun ødelegger alt her hjemme sant, er det sånn det kommer til å bli, ehh[...]men det skjedde heldigvis ikke. Jeg kan skjønne at noen mødre, faktisk går den veien for det er den lette veien å gå, å tenke at det er noe gale med det barnet[...].

Det kvinnen fortalte i intervjuet var hennes tanker og refleksjon om den situasjonen hun befant seg i, som viser hvordan selv de næreste relasjoner kan føre til at det er vanskelig å gjøre valg i enkelte situasjoner. Hennes tanker er i tråd med det som kom frem i en artikkelserie i Bergens Tidende, kalt "Mors ansvar". Når barnevernet ber en mor om å flytte fra en mann som begår mishandling eller overgrep mot barna i hjemmet, uttaler en barnevernleder hva som er deres erfaring i møte med mødre: - *Det er ikke uvanlig at de da velger bort barna,[...]* (Okkenhaug og Pletten 2014:4). Artikkelen tar frem ulike årsaker til at mødre eller fedre blir, årsaker som er knyttet til følelsesmessig eller sosial avhengighet, økonomiske forhold eller at de ikke vil endre livsstilen sin.

Å bryte familierelasjonene med overgriper på grunn av seksuelt misbruk, kan være svært vanskelig (Søftestad 2005). Når relasjonene er bygget på såkalte positive verdier, som danner grunnlaget for familiefellesskapet, vil hjemmet kunne være et godt sted å være for alle. Hva som ligger i positive verdier kan diskuteres men er her tenkt som kjærlighet, omsorg, ansvar,

frihet og respekt. Familiemedlemmene vil vanligvis i utgangspunktet ha tilknytning til en overgriper som til de øvrige i familien, og relasjonen kan utgjøre et av de båndene som hører til et eksistensielt behov for tilhørighet og trygghet, både for barn og voksne. En mor fortalte at det var vanskelig for henne som mor å måtte godta hvordan bruddet med overgriper innvirket på datteren. Sett fra datterens perspektiv ble bruddet en brå overgang, fordi [...] *det å ha faren sin, hun elsker jo faren sin, og så plutselig skal hun ikke ha, være noe særlig sammen med han.*

Søftestad bekrefter gjennom sin forskning, hvordan seksuelle overgrep får sosiale konsekvenser ved at familier splittes (2005). På den andre siden kan noen oppleve at brudd i familierelasjonene oppleves som en lettelse og der tapet av relasjonene har mindre betydning enn det man kanskje kunne forvente. En kvinne delte denne refleksjonen, da hun sa at

Så tap hos oss ligger[...]jeg føler at vi har fått en mer lettelse, og [...] det er veldig rart. For jeg trodde jo at dette var mannen i mitt liv.

Når familier opplever brudd i familierelasjonene etter seksuelt misbruk, vil det være naturlig å tenke at familien går gjennom ulike perioder med vekslende følelser og erfaringer. Der stefar er overgriper opplevde en mor det veldig vanskelig å skulle imøtekomme de ulike behovene som barna har:

[...]så det der er innmari vanskelig altså, at du har en på hver side som du skal ta hensyn til. Hadde hun og vært i det andre kullet mitt, så hadde vi jo kunne kutte ut alt det der, og kommet oss langt vekk i fra det. Nå vil vi alltid ha det.

Familiemedlemmer vil ha varierende behov for støtte og hjelp etter at overgrepene er kjent, og som tilfellet over viser, er det knyttet ulike utfordringer til det som ble benevnt som ”nyfamilie” fenomen innledningsvis i denne oppgaven. I det familieterapeutiske fagfeltet handler det om å balansere mellom fokus og oppmerksomhet på den enkelte i familien og på familien i en helhetlig kontekst (Johnsen og Torsteinsson 2012). Sett fra et kirkelig fellesskapsperspektiv, er ikke utfordringene mindre, der kirken møter mennesker som lever med sammensatte utfordringer i forbindelse med relasjoner som krysser flere familier.

Familiens dynamikk betyr mye både for hvordan de har det sammen som familie, hvordan de møter andre mennesker utenfor sin egen familie, og for hvordan de møter og håndterer

traumatiske hendelser etter seksuelt misbruk. Dette blir drøftet under når det blir sett nærmere på familiens samspill.

5.1.2 Samspill i familien

Vesentlig for familierelasjonene er samspillet mellom dem som hører til familien. Samspillet forteller noe om hvordan de har det sammen som familie, der samspillet kan bli forstått som familiens dynamikk. Familiodynamikk er på mange måter åpent og gir andre utenfor familien et visst inntrykk av familiens egen kultur og miljø (Hårtveit og Jensen 2004). I et av intervjuene ble en mor spurt om hun ville brukt begrepet tap nå i etterkant av overgrepene. Hun fortalte at *Det blir jo tap av livskvalitet på en måte, på enkelte felt, det gjør det*. Da jeg ba henne utdype hvilke felt hun mente, hadde hun sine barn i tankene da hun svarte:

Jeg er bare der og observerer for å si det slik, hvordan de har det, de vet ikke hva jeg observerer. Men som mor så føler man et ansvar, ikke bare for sine barn, men for videre og, for familien, det er masse, føle på et ansvar[...].

Det kvinnen fortalte viser hvordan samspillet i familien er påvirket av det hun beskriver som tap av livskvalitet, og hvordan hennes observasjoner og ansvar for familien nødvendigvis kan føre til en tilpasning i kommunikasjonen som er tjenlig for familiens samspill. Hendelser familier opplever vil påvirke samspillet, positivt og negativt.

Det er mange fallgruver å gå i knyttet til å forstå hvordan ukjente familiers samspill er, eller fungerer, der tolking ut fra kortvarige observasjoner kan bli gjort på feil grunnlag (Johnsen og Torsteinsson 2012). Samspillet mellom familiemedlemmene blir gjerne forstått som et stabilt mønster som utvikles over tid der medlemmene påvirker hverandre i stor og liten grad. Uventede faktorer kan endre samspillet i familien, slik en mor fortalte hvordan det skjedde hos dem da hun pratet med datteren:

[...]og da kunne hun og jeg prate litte grann, prate litte granne om dette here, og, men så begynte hun hos psykologen sin[...] psykologen har ikke gjort noe for at familien skulle holde sammen.

Samspillet i en familie vil normalt forandre seg etter som familiens struktur endrer seg, for eksempel når barna blir eldre eller når andre ytre forhold krever det (Hårtvedt og Jensen 2004). Som vist i eksemplet over, kan samspillet i familien bli ufrivillig påvirket i negativ retning av dem som er satt til å hjelpe og støtte. Hvis familier er sårbare enheter, som Plan for diakoni (2010) beskriver at familien kan være, vil det være en ekstra belastning for en familie,

i tillegg til overgrepene, å bli møtt med profesjonelles holdninger som på ulike måter avviser det alvorlige i situasjonen. Hvis familier som trenger hjelp blir møtt av fagfolk som mangler forståelse og kunnskap, kan det føre til det som kvinnen i eksempelet fortalte, nemlig at familiens samspill brytes ned. Dette argumentet vil gjelde uavhengig av hvem som yter den profesjonelle hjelpen.

Dynamikken mellom dem som hører til familien etter at bruddet med overgriper er et faktum, vil over et kortere eller lengre tidsrom bære preg av det de har opplevd. For enkelte blir relasjonene styrket etter det de har gått igjennom, og det kan oppstå et samspill mellom dem som er bedre enn tidligere (Johnsen og Torsteinsson 2012). En respondent fortalte hvordan hun har erfart dette fordi *[...]vi har fått et utrolig nært forhold etter dette, mye nærmere enn vi hadde før.* På den andre siden kan familier, etter at de seksuelle overgrepene er avdekket, mer eller mindre ubevisst etablere et mønster for familiens samspill som er dominert av hjelpeløshet eller sinne, eller samspillet bærer preg av at overgrepene er tabu, altså ikke omtalt. En mor beskrev hvordan det er for dem når de kommer sammen som familie og hva som skjer da fordi *[...]de klarer ikke snakke om det, de vil ikke snakke om det, å, nei, det er for vanskelig for de, rett og slett, det er det.*

Mønstrene i en families samspill kan være hensiktsmessige for alle eller noen, eller samspillet fører til negative prosesser mellom familiemedlemmene (Hårtveit og Jensen 2004). Samspills problemer mellom nære relasjoner vil alltid være utfordrende, og kan til tider være en stor belastning for dem det gjelder, og som oftest vil hele familien registrere problemene på en eller annen måte. En mor fortalte, med matthet i stemmen, hvordan hun opplevde en konfrontasjon med sin datter, som ble vanskelig for henne:

[...]hun ble jo kjempesint. Så sint på meg. Å, heldigvis så var jeg forberedt meg på det da, ehh, at jeg var forberedt på, men det var veldig tøft allikevel, og hun sa at hun ville ikke ha, altså ikke ring meg, ikke noen ting, å, det var veldig vanskelig å ikke ha kontakt med hun da,[...].

For å løse samspills problemer trengs det av og til hjelp utenifra. En av respondentene fortalte hvordan det var for familien å skulle gå i samtalerapi, men *[...]det ble ikke så mange samtaler, det kom egentlig ikke noe ut av det, for det var for lite.* Mange faktorer skal være tilstede hvis en familie skal kunne endre sine samspills problemer, der et målrettet arbeid over tid vil innebære at familien må bli sett og møtt i den konteksten de er i (Johnsen og Torsteinsson 2012). Antonovsky peker på hvordan mennesker i utsatte situasjoner, også i

familier, håndterer stressede situasjoner ulikt, ut fra tidlig læring og evne til å ta i bruk egne og andres ressurser (2013). Målet om å håndtere vanskelige situasjoner handler blant annet om å finne en sammenheng som kan gi ny mening, men forskjellige familier vil ha ulike varianter eller strategier for hvordan de møter situasjonen og takler konsekvensene etter overgrepene. En mor beskrev hva som skjer når familien kommer sammen og hva de legger vekt på når de treffes:

Vi er vel helst opptatt av andre ting tror jeg, vi er nok det, Vi prøver jo å ha det bra når vi er sammen[...] Så det er vel et ikke-tema, egentlig. Men man har det i bakhodet, det er klart.

Hver familie vil finne sin form for samspill og måter å løse utfordringene etter overgrepene på. Strukturell familieteori vil ha fokus på at familien endrer sitt samhandlingsmønster for å bryte det som opprettholder en families problemer (Johnsen og Torsteinsson 2012). I tilfeller der familier er påført hendelser uten i fra, kan de risikere å opprettholde eller etablere et uheldig samspill som de ikke nødvendigvis oppdager selv. Profesjonell hjelp og faglig støtte kan derimot være med å hindre at negative samspill oppstår. Samspillet i familiene foregår mellom alle familiemedlemmene, mellom og i alle familiens subsystem. Hvordan familien opplever grenseoverskridende adferd i familiens subsystem, drøftes under.

5.1.3 Grenseoverskridelser

I alle familier er det en struktur som viser hvordan familien organiserer seg i forhold til hverandre og hvordan subsystem fungerer innenfor en familie (Hårtveit og Jensen 2002). Hva skjer i og mellom relasjonene i familien ved seksuelle overgrep? Når grensene i et subsystem flyttes ved at det utvikles et seksuelt misbruk i subsystemet, blir dette ødeleggende ikke bare for den som er utsatt, men for hele familien. En mor fortalte hvordan hun opplevde at familien fikk brudd mellom flere av relasjonene etter de seksuelle overgrepene. Hun beskrev hvordan bruddet opplevdes for en av døtrene i familien, fordi

[...]hun er [moren dveler] hun er, altså,[...]de har jo kuttet ut hun også, det har jo vært vanskelig for hun og. Hun har vært så sint på de, og lei seg, ååå, det er helt, helt forferdelig for hun.

Grenser som overskrides ved seksuelt misbruk av barn kan bli forklart og forstått i et psykologisk-sosialfaglig perspektiv, med ord som maktmisbruk, manipulering, mangel på respekt, misforstått tilknytning og kjærlighet, utnyttelse, kyniskhet og pedofili. Søftestad

peker på kunnskap fra forskning om at overgrep er viljestyrt og valgt ved at overgriper etablerer en relasjon til den han forgriper seg på. Ved å bygge tillit til barnet over tid og gjennom en [...]normalisering av seksuell kontakt[...] kan en overgriper oppnå det han eller hun ønsker (Søftestad 2005:54).

Det jeg fant i min studie, samsvarer med Søftestad's beskrivelse av den prosessen som skjer ved etablering av subsystem i familien der intensjonen er å oppnå en spesiell funksjon med seksuell utnyttelse. Her er det samtidig viktig å understreke at etablering av subsystem i familier vanligvis er en prosess som finnes i alle familier uten at det er snakk om overgrep.

En av respondentene fortalte hvordan mannen i familien gjorde forskjell på barna, uten at hun kunne forklare hvorfor dette skjedde. Kvinnen tenker tilbake på tiden før hun visste at han var overgriper. Et av barna [...]hadde det kjempefint [...] mens det andre barnet ble [...] ignorert og oversett[...]. Kvinnen opplevde forskjellsbehandlingen som vanskelig, og *Det var jo det som jeg synes var så grusomt.* I dette tilfellet var det markert forskjell i måten mannen i familien møtte barna på, der han ikke la skjul på sin ulike tilnæringsmåte til barna. En annen mor som ble intervjuet understreket det Søftestad viser til, nemlig at overgripere har valg (2005). Kvinnen mener at *De som drive overgrep, de har et valg, og de har valgt rett og slett å la det onde slippe til, eller den onde, så[...].*

Grenseoverskridende adferd krenker et barns integritet, og fratrar barnet retten til å være trygg og bestemme og kontrollere sin egen vilje, så langt det er mulig etter barnets alder (Søftestad 2005). En mor fortalte hvordan overgriperen bagatelliserte det han hadde gjort. Hun fortalte at *Han mente at han var jo bare slik, han kunne jo ikke hjelpe for det, og han var av den mening at dette var jo ikke noe galt.*

Etableringen av et subsystem fra overgriperens side for å oppnå seksuell kontakt, kan like fullt skje umerkelig, eller på en slik måte at de nærmeste rundt barnet ser kontakten mellom barnet og den som er voksen i lys av god kjemi (Søftestad 2005). Det kan være vanskelig å avdekke noe uvanlig ved et subsystem i familien. En mor bekreftet dette da hun fortalte at *De hadde et godt forhold. Altså hadde det morsomt i lag, så fjernsyn, hadde samme humor og [...].*

Avdekkingen av at det har vært et grenseoverskridende forhold med overgrep, blir et sjokk for mange, og først lang tid etter kobles hendelser, utsagn og tegn sammen, slik at en forstår mer av hva som har foregått.

Familiens relasjoner og samspillet mellom familiemedlemmene er prosesser som naturlig oppstår men som vist i noen tilfeller fører til grenseoverskridende adferd. Konsekvensene for familiene når det blir avdekket at et eller flere av barna i familien er utsatt for overgrep, vil bli drøftet videre under.

5.2 Familien bærer på konsekvenser

Det har så langt vært en del av drøftingen i henhold til seksuelle overgrep, hvordan det også på generell basis er å leve sammen som familie, der familierelasjoner, subsystem og dynamikk i familien utgjør en grunnleggende del av det å være familie. Når familien opplever seksuelt misbruk av en eller flere av sine nærmeste, påvirker dette hele familien.

Påvirkningene berører familiemedlemmene følelsesmessig og relasjonelt, og en av kvinnene fortalte hvordan det oppleves for dem som familie og være i en situasjon der *[...]den jobben pågår ennå, det med å hjelpe hverandre i familien, det å stille opp når noen har det tøft, for det har de[...].*

Kvinnens uttale kan tolkes i lys av Antonovsky's beskrivelse av SOC (2013). Kvinnen sammenfatter både hvordan hun forstår situasjonen som begripelig gjennom den jobben som må gjøres, og at noen av dem har det tøft, hun peker på evnen til å håndtere situasjonen ved å stille opp for hverandre, og til sist kan det pekes på den verdien og mening hun finner i at de som familie skal hjelpe hverandre. Sett i lys av teorien kan det hevdes at kvinnen, gjennom erfaringen etter seksuelle overgrep mot barna i familien, likevel finner grader av opplevelse av sammenheng som gir mening eller som hun kjemper for. Blant annet sa hun at *[...]det er ingenting å skamme seg for, det er ikke deres feil. Det er ting jeg har prøvd å lære ungene mine. Og det vet de[...].*

Familiene kan møte omfattende utfordringer, ikke minst fordi det kan være mange flere berørte parter i familien i ulik alder, og gjerne over flere generasjoner, enn den utsatte (Søftestad 2005). For noen er overgrepene tabu, noe en av respondentene var redd for fordi *[...]man overfører det til neste generasjon uten at man er klar over det. I generasjoner.* Negative konsekvenser etter seksuelt misbruk kan følge en familie gjennom flere ledd, på flere måter, blant annet gjennom den struktur som er etablert i familien. Familierelasjonene og de mønstre som er etablert av holdning og samspill, blir overført mellom generasjonene, kanskje uten at familien er klar over det, eller uten at familien er i stand til å bryte mønsteret.

En annen kvinne formidlet sitt håp og tro på hvordan de som familie uten overgriper i huset kan ta kontroll over livet sitt:

Så jeg håper det kommer en dag, men du kan ikke styre det som er ute i verden sant men kan styre litt det som vi har hjemme, og det tror jeg vi får til veldig bra.

Belastningene familier opplever etter seksuelt misbruk, kan påvirke familiens helse og deres psykososiale forhold, men hvordan konsekvensene oppleves kan også bli sett i en sammenheng av en mer praktisk karakter (Søftestad 2005). Forhold som kan spille inn og som kan gi familiene andre former for utfordringer, har med anmeldelse og møtet med rettssystemet å gjøre. En kvinne beskrev sitt møte med rettssystemet, som hun har mistet tillit til. Hun mener rettssystemet ødelegger familien når hun som mor ikke blir trodd. Hun fortalte at *[...] jeg er ikke trodd, [...] jeg er helt tilintetgjort [...] og [...] den tilliten er det verste for meg, tilliten til systemet.*

I møtet med rettssystemet og den holdningen hun ble møtt med i henhold til barnet som var utsatt for misbruk, fortalte hun at barnet *[...] Jhar ikke vern, hun har ikke rettsvern, dessverre [...]*. Likevel prøver kvinnen å mobilisere en fornuftig forklaring for seg selv når hun sier at *Jeg velger å tro det er mangel på kunnskap, at de ikke har kunnskap om barn og barneperspektiv, [...]*. Kvinnen ser etter en sammenheng som gir henne mening, midt i en situasjon der hun beskriver både at barnet ikke har rettsvern, men også at hun selv er tilintetgjort i den sammenheng. Kvinnen både begriper, håndterer og mestrer den livssituasjonen hun er kommet i, for å bruke Antonovsky's tre komponenter i SOC (2013). Hvordan konsekvensene etter overgrep påvirker den som er utsatt for misbruk, er mer kjent gjennom forskning, for eksempel Steine et al 2012 og NKVTS 2007, enn hvordan konsekvensene påvirker pårørende og familien som helhet. Under blir det drøftet hvordan seksuelle overgrep kan føre til at familierelasjoner blir oppløst ved blant annet skilsmisse.

5.2.1 "hun hadde levd et liv på skyer"

Relasjonene mellom familiemedlemmene kan bli brutt etter seksuelt misbruk, og konsekvensen kan være at ektefeller skilles etter at overgrepene er blitt kjent. En respondent beskrev hvordan hun opplevde det var å måtte fortelle et av barna om skilsmissen. Hun så at *[...] det var jo forferdelig for hun dette her. Altså det der å skulle fortelle henne at vi skulle skille oss.*

Hvis ikke spesielle forhold tilsier det, vil familier med barn vanligvis bli anbefalt å bruke tid i skilsmisseprosessen, for at ikke minst barna skal få vende seg på tanken om hva skilsmisse innebærer for dem som familie, og for at de skal få forberede seg på en ny livssituasjon (Moxnes 2003). I familiesaker som omfatter seksuelle overgrep, er det en antagelse at familier bruker kort tid før skilsmisse blir bestemt, eller at familien bryter opp og flytter fra hverandre. En respondent fortalte hvordan familien besluttet [...] å flytte fra stedet [...], mens en annen respondent beskrev at den beslutningen hun måtte ta, handlet om at *Jeg måtte jo vekk derifra, [...]*.

Selv om respondentene flyttet, så gjorde de det ikke med en gang. Familiene måtte forholde seg til flere dyptgripende faktorer umiddelbart etter at overgrepene ble kjent, med både misbrukte barn, sviket fra overgriper, brutte relasjoner og forventinger fra omgivelsene om hva de som mødrene skulle gjøre. En mor fortalte hvordan hun opplevde presset fra andre:

Men det ble veldig mye, de skulle belære meg veldig mye. De skulle fortelle meg veldig mye om hva jeg hadde gjort feil, og jeg ble så sint mange ganger, og jeg måtte jo svare igjen, [...].

Det kan være vanskelig å finne en enkel forklaring på hvorfor kvinnene ble værende i hjemmet en tid etter at overgrepene ble kjent, eller hvorfor overgriper ble værende i hjemmet eller i nærheten. Ikke bare gjennom denne studien er det blitt kjent, men også ved andre tilfeller i arbeidssammenheng, er det kjent at familien brytes ikke opp umiddelbart. Denne erfaringen bekreftes gjennom artikkelen i Bergens Tidende der ”Hanne”, som ble utsatt for vold og overgrep, fortalte at *Det tok mange måneder fra jeg meldte fra til vi endelig flyttet* (Okkenhaug og Pletten 2014:4).

Det kan være mulig at utenforstående, som familiemedlemmer, barnevern eller andre, har sterkere formening i synet på hvor raskt en familie skal løses opp etter seksuelle overgrep, enn de berørte familiene selv har. En respondent tenkte tilbake og beskrev hvordan den første tiden var, etter at overgrepene ble kjent. Hun opplevde at

[...]det har gått fra, i begynnelsen, så trøstet jo jeg han, jeg tok meg av ungene, trøstet han. Jeg måtte si at jeg kan jo ikke drive på å trøste deg, men sånn, jeg holdt rundt han, han gren, har ingen andre å snakke med enn meg og, og jeg ivaretok han og ungene det første halve året.

Relasjoner og bånd som knyttes mellom mennesker i familier, er sterke emosjonelle bånd som i ulik grad skaper avhengighet mellom dem som tilhører familien (Hårtvedt og Jensen 2004). Det kan være nødvendig å bruke tid før man klarer å innstille seg på at en skal løse på kontakten. En mor fortalte om det store følelsesmessige spranget mellom tanken på at hun og ektemannen skulle bli gamle sammen, til hun innen et år etter kan si at *Vi har ingenting med han, jeg klarer ikke snakke med han[...]*.

Flytting i seg selv innebærer ofte en økonomisk belastning, skifte av miljø, skole, bytte av arbeidsplass, etablering av nye venneforhold og fritidsaktiviteter. For mange kan det fungere fint å flytte, mens det for andre ble vanskelig. En kvinne fortalte at *[...]jeg var jo sykemeldt i første, da jeg først kom ned igjen her, men jeg var jo veldig redd for hun og,[...]*.

Skilsmisse og flytting krever omstilling for både barn og voksne, og en mor fortalte hvordan det var å flytte dit de ikke kjente noen:

Vi måtte selge huset der vi hadde bodd og dra fra venner og det som var kjent, til noe som var nytt og ukjent og som selvsagt hadde konsekvenser for oss alle,[...].

Barn som ikke er utsatt for misbruk i familien men som er søsken av utsatte, blir også berørt av alt som skjer med og i familien. Barna kan miste kontakt og samvær med den forelderen som er skyld i misbruket og som flytter ut (Søftestad 2005). For barna som selv ikke er misbrukt vil det selvsagt kunne være veldig uventet når de får vite hva som skjer i hjemmet. En mor fortalte om *[...] hun vesle jenten, hun hadde levd et liv på skyer, altså, hun hadde det så godt[...]*. Konsekvensene av skilsmisse i familier med seksuelt misbruk kan på kort sikt være ekstra vanskelige på grunn av omstendighetene rundt med forholdsvis bråe beslutninger, mens det på lengre sikt ifølge Søftestad mest sannsynlig vil være best for alle berørte parter at familien ikke holder sammen som tidligere (2005). En mor fortalte at ett av de barna som mest sannsynlig ikke er misbrukt, likevel har *[...] hatt en god del vansker, og jeg synes det er rart å se at hennes vansker forsvinner når faren flytter ut[...]*.

Skilsmisse og flytting kan gi nye muligheter for barn og voksne som trenger å etablere seg på nytt etter seksuelle overgrep, noe som blir drøftet videre i avsnittet under.

5.2.2 ”men jeg kan ikke lage det til en idyll heller”

Familiens holdning til de andre systemene som befinner seg rundt familien, kan være med å avgjøre om familien vil oppsøke profesjonell hjelp for å bearbeide sin traumatiske situasjon, eller ikke. Familier kan trenge støtte i skilsmisseprosessen, enten det er hos psykolog, i familievernet eller i barnevernet, noe også et par av respondentene oppfordret til. En kvinne ville gjerne formidle at [...] *hvis noen andre mødre kommer opp i dette, de må ikke være redd for å kontakte barnevernet[...].* Ved ”Støttesentre mot incest og seksuelt misbruk” finnes pårørende grupper der familier med samme erfaring, kan møtes for å samtale og støtte hverandre, noe som for mange er avgjørende god hjelp. En respondent fortalte hva støttesenteret har betydd for henne ved at

[...] *her på støttesenteret her, de har på en måte, det har vært sånne steder jeg har bare blåst ut, og så har jeg gått opp igjen og levd videre.*

Opplevelsen av å få hjelp og støtte kan bli sett i et salutogent perspektiv. Erfaringen av å håndtere den nye livssituasjonen kan bidra til følelsen av mestring og mening, selv om situasjonen er aldri så vanskelig (Antonovsky 2013). Erfaringer fra livet viser ofte en veksling mellom problemer og det å løse problemene. En respondent delte sine tanker om hvordan livet kan arte seg for henne og familien nå i etterkant, etter skilsmissen

[...] *jeg vet ikke om jeg kommer meg noe lenger før jeg får kontakt med de, tror ikke det, jeg må bare leve sånn. Og, da hun en gang flytter ut så, så må jeg sikkert gå og bearbeide litt det som hun har opplevd, og få litt hjelp til det tror jeg, for det er, det er vanskelig.*

Familier med erfaring etter seksuelt misbruk blir utsatt for en rekke stressfaktorer som krever blant annet tilgang på egne ressurser gjerne i veksling med ressurser utenifra (Antonovsky 2013). Alle respondentene i intervjuene fortalte hvordan de hadde hatt kontakt med skolene der barna gikk. En mor fortalte at hun opplevde å få støtte da *Rektor fikk nå vite en del av vår historie og han var en forståelsesfull mann og prøvde være til hjelp.*

I hvilken grad en familie håndterer en situasjon som omfatter omsorg og hjelp til barn med ulike problemstillinger, vil ifølge Antonovsky få betydning for hvordan familien får en opplevelse av sammenheng som gir mening for dem, og som motiverer dem til å kjempe videre (2013). En av respondentene fortalte om sammenhengen mellom sitt eget behov og hennes omsorg for barnet ved at [...] *jeg hadde behov for at han fikk hjelp, og kontaktet folk der inne slik at han fikk gå til helsesøster[...].*

En rapport fra NKVTS slår fast at familier som har opplevd seksuelt misbruk, kan trenge oppfølging, og familiene bør få tilbud om behandling eller samtale for kortere eller lengre periode (2002). Grosz, Kempe og Kelly viser at utsatte barn klarer seg best hvis familien får hjelp til å hjelpe barnet. Gjennom ulike typer krisehåndtering, i form av behandlingsgrupper for barna og støttegrupper for foreldrene over gjennomsnittlig 6-9 måneder, ga familiene positive tilbakemeldinger på det tilbudet de hadde fått, og de kliniske observasjonene viste godt resultat (2000).

Som forskningen over viste, kan utsatte familier trenge hjelp og støtte for at livet ikke skal bli for vanskelig, og ved å styrke familiene kan de utsatte barna få hjelp gjennom sin egen familie der det er mulig. En av mødrene beskrev tanker og følelser som oppstår i hverdagen, som kretser rundt datterens reaksjoner og hvordan hun som mor må takle dette:

[...]jeg reagerer så mye sterkere på ting, enn jeg noensinne har gjort før [...]det skjer ting med oss, og [...]jenta min, hun griner en del og sier hun er så lei av at denne saken skal styre hennes liv, eller være i livet hennes, hun er drita lei, ja.

På spørsmål om hvorfor moren tror at jenta er lei saken i livet, svarte moren

Ja, fordi at hun, den berører hun fordi at hun har nå måttet ta mye hensyn, hun har mistet den moren hun hadde, hun har vært redd for å møte faren [...] altså det dukker opp rettssaker, det dukker opp krav [...] så må vi snakke om det og sant, vi får hjelp fra støttesenteret, det liksom tar aldri slutt for henne sant[...] men hun blir ikke ferdig, dette blir en del av hennes liv, hun blir ikke ferdig med det.

Kvinnen fortalte både om eksistensielle forhold og om hvordan samspeillet mellom henne og datteren er påvirket av datterens reaksjoner, og relasjonene mellom dem påvirkes igjen av båndene som er mellom overgriperen og familien (Søftestad 2005). Disse forholdene kan, sett i et relasjonelt perspektiv, gjøre hverdagen mer vanskelig. Kvinnen sa [...]*sånn er det for oss. Dette livet er vanskelig og det er vanskeligere for oss enn for andre, men det er ikke vanskelig hele tiden.* Samtidig fortalte kvinnen hvordan overgrepene også innebærer andre problemstillinger, om samvær, krav og rettssaker, som hun må ta stilling til, og disse faktorene kan fremstå som dilemma som påvirker deres hverdag (ibid). Hun trekker frem hvordan støttesenteret gir dem hjelp når hverdagen er påvirket av forholdet til overgriper.

Det kan være mulig å anta at en viktig del av motivasjonen og drivkraften som opprettholder en god psykisk helse til tross for belastningene, handler om den meningen det gir å sørge for at andre får hjelp og blir tatt hånd om (Antonovsky 2013). Også i en terapeutisk sjelesørgerisk sammenheng vil det være mulig å forstå denne psykologiske prosessen (Grevbo 2013). Sjelesorg bør vektlegge den betydningen det har for konfidenten at man er et menneske som betyr noe for andre, og som vil hjelpe og ivareta behov i den nærmeste familien.

5.2.3 Reaksjoner hos utsatte barn

Som vist tidligere finner forskningen sammenhenger mellom overgrep i barndom og senere fysisk og psykisk helse. Kirkengen er opptatt av hvordan grenseoverskridende adferd og krenking av mennesker handler om å bli invadert mot sin egen vilje, fratatt autonomi og mulighet til å bevare og beskytte selvet (2011). En av respondentene i intervjuene lever med usikkerhet med tanke på sammenhengen mellom overgrepene og livssituasjonen etterpå. Hun undret seg og sa [...] *så kan en til en viss grad si at det har virket inn på, slik at det blir sånn og slik.* Også en annen mor er usikker på sammenhengen med et av barnas reaksjoner og muligheten for at han er forgrepet. Hun fortalte hvordan

[...]han brakk seg når han spiste, men den gangen så, jeg koblet ikke det, i det hele tatt men men jeg kan ikke si at han har gjort det, men jeg tenker at det er for mange ting[...]til at du kan si at det ikke har skjedd,[...].

Barn og unge sin adferd kan bli forstått som symptomer på noe bakenforliggende, men spørsmålet er i mange sammenhenger om voksne finner det nærliggende å tenke at barnet er utsatt for seksuelt misbruk (Søftestad 2005). Så lenge barna lever med seksuelt misbruk som ikke er avdekket, vil de utsatte barna sende ut signaler som i ulik grad kan være vanskelige å forstå og tolke.

Før misbruket ble avdekket, knyttet ikke mødrene i denne studien barnas reaksjoner og adferd til seksuelt misbruk. En mor fortalte at først etter at overgrepene ble kjent for henne, forsto hun sammenhengen mellom det seksuelle misbruket og barnets reaksjoner og adferd. Hun fortalte hvordan et av barna[...] *slet jo med spiseforstyrrelse, og mye sinne, og andre ting også[...].* Alle barn og unge går gjennom ulike utviklingsfaser og overgangsperioder i sin oppvekst som kan være forbundet med vanlige pubertetsforandringer. Barn og unge kan ha perioder med ulike grader av psykiske forstyrrelser, sårbarhet, utagerende adferd og tilbaketrekking (Sørvig 2010). Det kan derfor være vanskelig å oppdage gjennom barnets adferd at han eller hun er utsatt for misbruk, noe som også kan være betinget av barnets alder.

På en annen side kan det spørres om foreldre i større grad bør stille seg spørsmål ved om et barn kan være utsatt for misbruk, særlig der barnet endrer adferd eller har uklare symptomer. Forestillingen om eller tanken på at et barns adferd kan relateres til seksuelle overgrep, kan være fjern, og i hvilke tilfeller er det nærliggende å mistenke sin egen ektefelle om at han eller hun misbruker barna i hjemmet seksuelt? En mor fortalte hva som skjedde

Ja[...]jeg kan si at jeg oppdaget at min mann begikk seksuelle overgrep på vår datter og at jeg ikke kunne tro det, og forsto ingenting og, em[...].

Da overgrepene ble avdekket, kom det som lyn fra klar himmel. To av mødrene ble overrasket og sjokkert da det viste seg at de var gift med en overgriper, enten fordi par forholdet var godt, eller som vist over, de koblet ikke barnas problematikk til overgrep. En respondent fortalte hvordan hun opplevde å leve sammen med sin mann før overgrepene ble oppdaget:

Så i min verden hadde vi et greit forhold, etter hvert et fantastisk forhold, for vi fikk det bare bedre og bedre, jeg var lykkelig gift, jeg satt mange ganger og takket for at jeg hadde det så bra i livet mitt,[...] .

Det respondenten beskriver kaster lys over den grunnleggende betydningen familierelasjoner og samspill har for å ivareta eksistensielle behov som kjærlighet, trygghet og tillit, som også Hårtvedt og Jensen skriver om (2004), mens det på den andre siden ble desto større sjokk å oppdage, og begripe, at ektefellen var en overgriper (Søftestad 2005).

Uansett hvordan overgrepene ble avdekket, var det sjokkerende for dem som fant det ut. En mor fortalte at bestemoren til en utsatt oppdaget overgrepene, og bestemoren hadde formidlet at hun [...]*tenkte da at det her er ikke sant, det går jo ikke ann[...]*. En annen mor fortalte *De var mennesker som vi hadde vist tillit og de hadde misbrukt den på det groveste.*

Erfaringene som disse kvinnene beskriver, med tillitsbrudd og svik, berører flere viktige sider ved relasjonene mellom mennesker, relasjoner som vi er avhengige av og som livet bygges på. Bufdir slår fast at:

Familien er den viktigste arenaen for barns oppvekst og utvikling og har fundamental betydning for hvordan livet deres blir. Enten de voksne er biologiske foreldre eller andre psykologiske foreldre, tyder forskningen på at familien er nøkkelen til en god start i livet[...] Gode og stabile familierelasjoner er trolig den viktigste enkeltfaktoren i en slik ramme (2012:33).

Barn som er utsatt for seksuelle overgrep av nære familiemedlemmer, vil på ulike måter kunne erfare at familien ikke nødvendigvis kan eller klarer å gi den fundamentale tryggheten som er nødvendig for å få en trygg oppvekst.

5.2.4 En forutsetning for misbruk er taushet

I intervjuene fortalte respondentene hvordan de i ettertid ser og forstår at de utsatte barna på ulik måte holdt skjult at de var utsatt for seksuelle overgrep, men at de ikke vet hvorfor barna var tause. For den pårørende i familien som ikke er overgriper, kan det være vanskelig å akseptere at barnet ikke sa fra, og at de selv ikke forsto hva som foregikk. En mor fortalte at datteren skjulte overgrepene, og at hun selv tenker nå at [...] *hun hadde jo ikke tenkt at dette her skulle komme opp. Det var ikke hennes vilje at det skulle bli kjent, ikke sant?*

Under intervjuene gjentok mødrene den fortvilelsen og smerten de fortsatt bærer på, som følge av barnets taushet mens overgrepene pågikk, og at de selv ikke forsto. En mor fortalte at

Man føler skyld, kanskje fordi jeg like mye, at jeg tok den avgjørelsen der[giftet seg], men og at jeg ikke så. Ikke forsto. Den er nesten verre. At jeg ikke forsto hva som skjedde der. Selv om jeg ikke var i huset,[...].

Søftestad beskriver det som kalles et hemmelighetssyndrom (2005). Syndromet inneholder beskrivelser av en rekke forhold som fører til at det er mulig for overgriper å holde overgrepene skjult og hemmelig over tid for andre rundt barnet. Forutsetningen for å klare det, avhenger av hans (eller hennes) evne til å etablere en type relasjon med barnet. Stikkord er at barnet trues, overgriper manipulerer, barnet mottar bestikkelser, barnet erfarer seksuell tilfredsstillelse og eller det mangler fysiske bevis (ibid). Søftestad avslutter med å vise til hvordan

Dette tydeliggjør den umulige situasjonen overgrepsutsatte barn befinner seg i. Barna bærer ansvaret alene for å forhindre konsekvenser av at overgrep blir kjent. (Søftestad 2005: 28)

En mor fortalte om uroen hun kjente da barnet hennes kom hjem med penger i hånden, og barnet ville ikke fortelle hvorfor hun hadde fått dem. Moren fortalte at

[...]da kjente jeg at det var et eller annet. Jeg skjønnte det, jeg fikk det ikke til å stemme. Og hun ble helt stum når jeg spurte hvorfor, du så liksom reaksjonen hennes, sant,[...].

Det kan være ulike forklaringer til hvorfor utsatte barn holder overgrepene skjult, men en mor spør seg selv likevel, og sa det slik i intervjuet, at [...] *hun hadde jo ikke tenkt at dette skulle komme opp, det var ikke hennes plan, egentlig, men var det det kanskje likevel?*

Tausheten fra barnets side kan som vist over forklares ut fra flere forhold, og det vil sannsynligvis være en rekke sammensatte faktorer som virker inn, noe også den siste forskningsrapporten fra NKVTS bekrefter (2014). Rapporten viser til at barn som er omgitt av trygge relasjoner og som opplever støtte fra sine nærmeste omgivelser, har større sjanse for å få en positiv utvikling etter overgrepene, men forutsetningen er jo da at tausheten brytes.

Kim Leine er en forfatter som ble misbrukt som barn. Som voksen bruker han taushet som forklaringsbegrep for å se en sammenheng i hvordan overgrep mot barn er mulig, her fritt gjengitt;

- En forutsetning for misbruk er taushet.
- Hvis noen sprenger tausheten i luften, så forsvinner misbruket.
- Det er tausheten som har gjort at det kunne vare så lenge (Bokprogrammet 2014).

Både familier og fagfolk vil lete etter forklaringer og innsikt som kan gi svar på hva som har foregått og hvordan seksuelt misbruk kan foregå over lang tid uten at det blir oppfattet og oppdaget (Søftestad 2005). Antagelig finnes mange svar og flere sammenhenger på disse spørsmålene, men kanskje det som har med taushet å gjøre, er en av nøklene? I avsnittet under blir betydningen av å bryte tausheten gjennom samtale, drøftet.

5.2.5 Verdien av samtale

I et hefte utgitt av Fellesskap mot seksuelle overgrep (FMSO), som omhandler selvhjelpsgrupper for utsatte, finner vi denne overskriften: ”Incest og seksuelle overgrep skal snakkes i hjel, ikke ties i hjel.” (FMSO:11). Utsagnet bygger på forståelsen av hvor viktig det er for utsatte å sette ord på sine erfaringer. Ifølge Søftestad er det mange utsatte som bruker dissosiasjon som psykisk overlevelsestrategi (2005). Dissosiasjon betyr at underbevisstheten fragmenterer inntrykk og opplevelser, noe som fører til at overgrepene, sett fra den utsattes vinkel, ikke blir forstått i sin sammenheng, på en måte som at hode og kropp blir adskilt (ibid). En av mødrene fortalte hvordan hun hadde sett hvor forferdelig det var for datteren da hun skulle fortelle om overgrepene i avhør. Datteren har senere fortalt moren hvordan hun husket avhøret. Hun hadde sittet på morens fang og hadde

[...]hatt en opplevelse av at hun svedde oppunder taket, og så ned på seg selv der hun satt på mitt fang, og prøvde forklare om det som hadde skjedd.

Erfaring fra terapifeltet viser at tidlig intervensjon rettet mot utsatte virker forebyggende med tanke på senskader, blant annet mot dissosiasjon (Søftestad 2005). Når barn blir trodd og hørt og får fortelle om det de har opplevd og erfart, i trygge omgivelser, vil de kunne bearbeide sine traumer ved å differensiere det de har opplevd, og gjenkjenne sine følelser. Barnets fortelling om det som er opplevd kan gi mening for barnet selv, som igjen blir til verdifull hjelp i utviklingen av egen identitet og selvforståelse (Sørvig 2010). En av respondentene i intervjuet fortalte hvordan hun legger til rette for samtale med datteren

[...]og så prøver jeg å gi åpning for at hun kan komme til meg hvis det er noe. Jeg vet hun går og snakker med helsesøster, hun snakker minst mulig med meg, hun vil hele tiden beskytte meg,[...].

En annen respondent fortalte hva det betyr for henne å vite at et av barna samtaler på BUP, for *[...]hun har fått gått der, og det synes jeg er utrolig godt altså,[...]vi traff et herlig menneske der på BUP, hun er kjempeflinke. Også denne moren trekker frem betydningen av hjelp uten i fra, som er [...]nøytral, som hun kan si ting til uten å være redd for at, altså det er jo noe med at de vil beskytte meg, ikke sant,[...].*

Respondentene fortalte om behovet for profesjonell hjelp for barnet, der barnet får samtale for sin egen del på grunn av sine erfaringer med seksuelt misbruk. Samtidig fungerer samtalene som støtte for mor ved at andre bistår henne når hun selv ikke kan, slik en mor fortalte *[...]men så visste jeg at hun hadde den derre psykologen hun skulle få gå til etter hvert.*

I tillegg fortalte respondentene at samtalene som barna har med hjelpeapparatet fungerer som en beskyttelse for mødrene. Hva respondentene legger i denne formen for beskyttelse ble ikke nærmere undersøkt i studien. Det kan bare antas hva som er ment med uttalelsene, for eksempel at barna går til samtale for mødrenes skyld fordi det kan gi mødrene trygghet, at barna vil skåne mødrene for detaljer, eller at barna vil beskytte mødrene mot enda flere belastninger. En annen forklaring kan knyttes til barnas opplevelse av skam og skyld, noe en mor bekreftet da hun slo fast at

[...]det er jo skam og skyld hun strever med og. Det er jo det sier de, det største problemet for disse her som blir offer, at det blir veldig skam og skyld, skyldbelagt.

Verdien av å samtale om vanskelige opplevelser og erfaringer, er ikke ubetydelig, verken for barn eller voksne. I sjelesorg hører spørsmål om skam og skyld til grunnleggende tema som må ses i lys av den konteksten skammen og skylden er oppstått i, noe også Okkenhaug er opptatt av (2002). Det må trøse varsomt frem for å unngå å påføre større skyldfølelse og skam, og hvis eller når det i forlengelsen av samtalen blir snakket om forsoning og tilgivelse vil det være avgjørende å lytte til hva konfidenten selv sier. I kapittel seks vil det bli en nærmere drøfting om samtalens betydning, sett i en kirkelig sammenheng.

5.3 Familiens opplevelse av sammenheng

Ved hjelp av de tre begrepene begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet fra den salutogene modellen, vil det bli drøftet hvordan erfaringene som familiene fikk etter de seksuelle overgrepene, kan bli forstått. Perspektivet kan bidra til større innsikt i forhold som virker avgjørende for at familier finner opplevelse av sammenheng som gir mening i deres tilværelse.

5.3.1 Det hjelper å forstå

I første omgang kan det diskuteres om beskrivelsen av begripelighet er tjenlig i en studie med respondenter som forteller om nettopp kaos. Da overgrepene kom for en dag, beskrev en kvinne at [...] *da knekker man jo sammen, ikke sant. Da blir alt kaos [...]*. Opplevelse av kaos er nettopp å oppdage at det som hadde sin plass, som det var orden og struktur på, hverdagen som hadde en ramme og grenser som var satt, alt dette vendes til en opplevelse av uorden og uoversiktighet. Kaoset utløser umiddelbart sterke følelser som en reaksjon på at det som var ordnet og som var med å gi opplevelse av sammenheng i hverdagen, forsvinner. En mors reaksjon på avdekkingen av de seksuelle overgrepene, handlet nettopp om dette at [...] *jeg brukte veldig veldig lang tid på å fatte at dette faktisk kunne ha skjedd.*

I situasjoner der avdekking av seksuelle overgrep i en familie finner sted, utløses det Antonovsky kaller [...] *stressende livsbegivenheter* (2013:51). I forbindelse med de negative livsbegivenhetene, er det i modellen mest vesentlig hvordan følgene blir etter det som er skjedd. Den spenningstilstand som oppstår og en persons evne til å likevel etter hvert begripe hendelsene, vil virke inn på hvordan vedkommende finner en eller annen sammenheng i det som skjer. En mor fortalte gråtende at

[...]det første jeg gjorde var at jeg tenkte det måtte gjøre minst mulig skade,[...], jeg tenkte at han ikke måtte være alene med hun, det var det første jeg gjorde, det andre jeg var nødt å gjøre var å hive han ut,[...].

Det kvinnen fortalte er en beskrivelse som viser hvordan hun var i stand til å ordne inntrykkene av det som skjedde i den kaotiske situasjonen og i tiden etter, både kognitivt og emosjonelt. Antonovsky`s begrep forklarer betydningen av hennes evne til å begripe det som skjer og hva hun skal gjøre. Det er ikke noen form for automatikk mellom begripelighet og håndterbarhet. Uansett hvilket begrep som brukes og som omfatter evnen til å forstå og begripe, kan det ble sett på som en prosess som henger sammen med de andre komponentene i modellen, og prosessene skjer parallelt (Antonovsky 2013).

En respondent fortalte hvor vanskelig det er blitt å se på bilder av det ene barnet sitt. Hun beskriver hvordan hun opplever å se på gamle bilder, der hun har vansker med å begripe det som har skjedd og hun vil helst unngå bildene.

Og så er det alle bildene, jeg kan ikke se på bilder lenger, jeg kan ikke det, alle bildene mine er ødelagt. [...], hvis jeg ser bilder av [barnets navn] i de forskjellige aldre, da tenker jeg, hva var det som skjedde med deg her?

Inntrykket av at kvinnen ikke forholder seg til det som har skjedd, kan være en feiltolking. Kvinnen vegrer seg for å se på bildene, men hun bestemmer selv når hun vil rydde og sortere, for

[...]en dag så må jeg gå gjennom de, og så skal jeg kaste alle bildene av eksmannen min, og så skal jeg revidere de albumene. Men det er jeg ikke klar for på lang tid enda, kjenner jeg.

I hvilken grad møter vi mennesker med forståelse for at enhver person har sin prosess, i sitt eget tempo? Kvinnen viser innsikt i situasjonen hun er i, og hun vet hva hun skal gjøre, og hun må selv bestemme når hun vil gjøre det.

Begripelighet er en prosess, og de tre respondentene beskrev et følelseskaos som oppsto da overgrepene ble kjent. På ulike måter gjenvant kvinnene tankene og fant forklarlige sammenhenger i hva de måtte gjøre videre. Å kunne håndtere situasjonen og gjøre nødvendige endringer i livet, har betydning for opplevelsen av å se sammenhenger som gir mening, også i vanskelige faser i livet.

5.3.2 Det hjelper å mestre

Generelt er erfaringer av å kunne håndtere hendelser som skjer oss i livet, viktig for oss. Å håndtere kan innbefatte å mestre og finne løsninger. Det motsatte av å kunne håndtere oppståtte situasjoner, vil kunne arte seg som tilstander av handlingslammelse eller hjelpeløshet, noe de fleste mennesker også har erfart mer eller mindre. I mellom her, vil det være grader av evne til å håndtere, der håndterbarheten ikke er konstant men avhengig av situasjon og livsbegivenhet (Antonovsky 2013). Bruddene mellom noen av familiemedlemmene etter de seksuelle overgrepene, berører en av mødrene sterkt. Hun ønsker at familien skal håndtere situasjonen på en annen måte enn de gjør. Hun fortalte

Det er greit nok at vi kan være sint og bitre kanskje og alt det derre, men det er noe med at vi kan omgås likevel kanskje, og i alle fall de andre familiemedlemmene.

De færreste familier kan vite hvordan de skal håndtere en situasjon med overgrepsutsatte barn. En av respondentene i intervjuet beskrev hvordan hun vekslet mellom troen på det Antonovsky kaller håndterbarhet, og tap av den (2013). I møte med sin datter måtte moren komme med en innrømmelse og si at *Jeg har full kontroll, helt til jeg måtte si det at jeg[...]jeg har mistet kontrollen, men klart, hun har jo sett det[...]*.

I tilfeller som dette, når man må innrømme tapet av kontrollen, vil Antonovsky hevde at de fleste mennesker likevel vinner tilbake sin opprinnelige evne til håndterbarhet fordi denne er en grunnholdning ved vedkommende (2013). Evnen til å håndtere og mestre, er lærte prosesser fra vi var barn, og er på den måten en grunnholdning som vi tar med oss i livet. Å håndtere små og store utfordringer handler om en opparbeidet evne til å finne løsninger der motgangen oppstår (Antonovsky 2013). Mennesker som går igjennom store prøvelser i livet vil likevel kunne si at prøvelser har sin grense. Omstendighetene rundt, for hva som er mulig å få til eller hva som kan oppnås, vil selvsagt være avgjørende. En mor beskrev hvordan hun tenker om omstillingen hun må gå gjennom, som hun betegner til å være et tap. *Så det er klart at det er tap. Du må liksom tenke om, oppi hodet ditt, og det er ikke det største problemet, det er det ikke.*

Antonovsky`s syn på håndterbarhet støttes av andre teoretiske perspektiv, som for eksempel mestring, som ifølge Borge Helmen er knyttet til [...] *det oppbyggelige i menneskets atferd som er knyttet til å håndtere livet* (2010:16). Opplevelse av mestring skaper verdier i oss som

helt fra vi er barn innvirker på utviklingen av vår identitet og integritet (ibid). En mor fortalte hvordan hun oppfatter datterens evne til å mestre sin situasjon

[...]så har det vært forferdelig tøft, eeh, og hun har, skulle gått på skole, sant, de blir jo ikke sykemeldt, men hun må bare gå i det, men. Jeg har på en måte tenkt at lekser ikke er så farlig, hun gikk jo faktisk opp i karakterer etter at han flyttet ut. Hun hadde jo, hun har hele livet hatt vondt i magen, vondt i hodet[...]og når han flytter ut forsvinner alt det[...].

Moren beskriver en jente som klarer å ta hånd om skolearbeidet, og som får gode resultater når livssituasjonen endrer seg. Ifølge moren har denne jenten aldri sagt noe om at hun er misbrukt, men hun har strevd med ulike problemstillinger, og moren registrerer nå at [...] *hun har på en måte bare fått det bedre*,[...]. Jenten viser både at hun mestrer men også hvordan hun mestrer i skolesammenheng.

Gjennom det mødrene fortalte i intervjuene, kom det frem hvor viktig det var for dem å håndtere utfordringene etter de seksuelle overgrepene, for barnas skyld. Håndterbarheten handlet om tilgang på egne og andres ressurser som kunne bli til hjelp i den tilværelsen som oppsto etter at overgrepene ble kjent. Til tross for at respondentene opplevde tilstander av sjokk, kaos og mangel på oversikt da overgrepene ble avdekket, beskrev de hvordan de mobiliserte egne ressurser for å få hjelp uten i fra. En kvinne fortalte at *Vi valgte først av alt å søke hjelp og råd hos presten*[...], mens en annen fortalte [...] *så valgte jeg selv å snakke med politiet*[...]. En hentet hjelp fra det offentlige hjelpeapparatet [...] *så ringte jeg til psykologen hennes*[...]. Kombinasjonen av å begripe kognitivt og emosjonelt ved å ordne inntrykkene, sammen med evnen til å mestre situasjonen ved å finne løsninger, er uttrykk for hvordan respondentene ser en sammenheng som det er verdt å kjempe for. Alle tre mødre ga uttrykk for hva de kjempet for og som ga mening, nemlig omsorg og kjærlighet til barna.

Selv om respondentene i ettertid anklager seg selv for ikke å ha sett og forstått, eller gjort ting på rett måte, har de likevel vist på hvilken måte begripelighet og håndterbarhet henger sammen i deres virkelighet. Den mest avgjørende faktoren i de vanskelige situasjonene, er likevel å finne de forholdene som gir mening, som det er verdt å kjempe for, og som gir den nødvendige drivkraften (Antonovsky 2013).

5.3.3 Det hjelper å finne mening

Meningsfullhet er modellens komponent som har mest betydning for å forstå den drivkraften som blir lagt til grunn for at man kjemper og viser interesse for utfordringer som oppstår (Antonovsky 2013). En persons opplevelse av sammenheng som gir mening for ham eller henne, vil i stor grad føre til at personens innsats og pågangsmot i møte med utfordringen, vil måles mot denne sammenhengen. Det vil si at fokuset i modellen ikke er på hva som gir mening i seg selv.

Å fokusere på mening og meningsfulhet, kan virke malplassert i en studie som omhandler seksuelt misbruk av barn og deres familie. Det er innlysende at overgrep ikke gir noen mening. En av respondentene i intervjuet sa at *[...]dette er ikke noe som det er mening i eller sånne ting[...]*. Respondenten sa dette i forbindelse med spørsmål om Gudstro og livssyn. Hun så ingen meningsfull sammenheng som at misbruket hadde noe med Gud å gjøre, men hun fant mening i Gudstroen i seg selv. Dette samsvarer med Busch og Hirsch sine funn, der den åndelige dimensjonen ved oss som menneske, søker etter det som er større og utenfor oss selv (2007). På den andre siden kan det antas at noen vil rette sinne og skyld mot Gud på grunn av vondskapen de opplever fra andre mennesker. Kanskje denne kvinnen har reflektert nettopp over det, men kommet frem til et annet svar når hun sier *Og jeg tenker at Gud har ikke noe med dette her å gjøre [...]*.

Meningsfullhet handler ikke om å finne mening i det som har hendt, men holde frem og bruke sin motivasjon og innsats som en aktiv deltaker, til å kjempe for det som er viktige forhold i livet (Antonovsky 2013). I intervjuene fortalte respondentene noe som kan belyse dette, der en kvinne sa at *[...] jeg har bare tenkt på ungene ungene ungene hele tiden*. En annen respondent prøvde å sette erfaringene fra misbruket i perspektiv da hun sa *For det skjer gode ting i livet, og det skjer vonde ting. Å, per i dag er jeg opptatt av hvordan barna mine har det [...]*.

Flere forskere, blant annet omtalt hos Kirkengen, bekrefter sammenhengen mellom helse og en persons måte å møte utfordringer på, kombinert med erfaring og mulighet for støtte (Kirkengen 2011). Innsikten om sammenhengen mellom psykisk og fysisk helse og erfaringer, kan gi økt press på den enkelte som kan oppleves som krav og forventning om å tenke positivt og mestre utfordringer. En mor fortalte om hvordan barna har slitt i ettertid,

men da en mulig sammenheng med overgrepene ble nevnt i intervjuet, ville hun unngå å si noe om profesjonell hjelp. Hun fortalte at de

[...]har klart seg rimelig bra, men det er jo noen som sliter [...]men uten at en kan henge det på akkurat det. Men det kan være andre medvirkende årsaker, det vet vi jo ikke.

Hva som utgjør mening som det er verdt å kjempe for, vil variere fra familie til familie. Meningsfullhet er en måte å bruke ressurser, kunnskap, erfaring, følelser og muligheter på en positiv måte i møte med stress og utfordringer som livet gir (Antonovsky 2013). Kvinnen i eksempelet over svarte med et spørsmål da det ble snakket om behandling og hjelp for psykisk helse etter seksuelle overgrep. *Men hvem er den beste til å hjelpe?*

Kvinnen uttrykker hva som er med å gi mening i den situasjonen familien befinner seg i, nemlig troen på Gud. For kvinnen er Gudstroen en viktig del av det som gir opplevelse av sammenheng, som gir mening. Troen gir motivasjon til å kjempe, men troen fører ikke til at hun er uberørt av hendelsene. Kvinnen fortalte hvordan hun prøver å finne et system for ulike hendelser i livet, der hun bruker et bilde av en kommode og [...] *nå måtte jeg faktisk dra frem en skuff, og se på det som lå i den, og der er det ganske mye som lå bare i den skuffen.*

Ved hendelser som seksuelt misbruk vil familier bli utfordret både når det gjelder hvordan familien forstår og takler det som har skjedd, og med tanke på hvilken mening de finner i den oppståtte situasjonen. Familier kan se den nye situasjonen som meningsfylt i kraft av verdien det er å ta vare på og støtte hverandre uten at overgriper lenger er en del av familien. Utfordringene som familiene møter, finner de det verdt å bruke krefter på, og betydningen av familierelasjonene og hva det innebærer å være familie, kan antageligvis ikke bli understreket nok. På en annen side kan familierelasjoner være vonde og vanskelige, også av andre årsaker enn seksuelt misbruk, og i slike tilfeller vil det for noen familier gi mest mening å avgrense kontakten, som en kvinne fortalte i henhold til et nært familiemedlem:

Men det som jeg ser og som jeg fremdeles undrer meg over, er den enorme lettelsen av ikke å ha kontakt med henne, så det er jo en lang historie der og sant[...].

Det vil ikke være mulig å finne entydige svar på hva familier opplever av sammenheng som gir mening, men det har vært pekt på særlig to forhold, nemlig betydningen av familierelasjoner og Gudstro (Busch og Hirsch 2007).

I kapittel fem var intervjuene med de tre respondentene utgangspunkt for drøfting av seksuelle overgrep mot barn forstått i en familiekontekst. Funnene ble diskutert i lys av ulike teoretiske begreper, som svar på spørsmålet om kjennetegn ved familiens erfaringer etter seksuelle overgrep. I kapittel seks fortsetter drøftingen på bakgrunn av funnene fra intervjuene, der problemstillingen nå vil bli drøftet i lys av diakonale begreper. Eksistensielle spørsmål med fokus på Gud som grunnlaget for vår eksistens, sjelesorg og relasjonenes betydning for fellesskapet vil bli drøftet for å svare på spørsmålet hvordan sjelesorg og kirkens fellesskap kan bære familier i krise. Drøftingen i kapittel seks vil samlet gi svar på problemstillingen hvordan livets virkelighet kan få plass i kirkens rom.

6 Analyse og drøfting av datamaterialet i lys av diakoni

Drøftingen i kapittel seks har som utgangspunkt funnene fra de tre intervjuene. Spørsmålet om hvordan sjelesorg og kirkens fellesskap kan bære familier i krise, vil bli drøftet fra tre ulike diakonale innfallsvinkler, som sammen skal svare på problemstillingen; om hvordan livets virkelighet kan få plass i kirkens rom. Kapittel seks avsluttes med et oppsummerende avsnitt som tar for seg diakonale lærdommer.

6.1 Kvinnenes møte med kirken

Mødrene som i intervjuene fortalte om konsekvensene etter seksuelle overgrep mot barna i familien, berørte gjennom sine historier, tanker og følelser som kan betraktes som eksistensielle forhold ved det å være menneske. De fortalte hvordan de på ulike måter søkte mot Gud, som noe større og utenfor dem selv. Ut fra hva kvinnene fortalte, kan det tolkes at de i utgangspunktet var åpne for å oppsøke en kristen sammenheng der de gjennom samtale kunne bli møtt og tatt på alvor i den situasjonen de befant seg i, etter at de seksuelle overgrepene var avdekket. Ikke alle kvinnene opplevde å bli ivaretatt og hjulpet da de oppsøkte sjelesorg eller kirken i det hele tatt. Det var også ulikt hvordan kvinnene beskrev sitt forhold til det kristne fellesskapet, og hvilken mening de fant i å tilhøre fellesskapet.

Kvinnene tok opp flere fenomener som kunne blitt drøftet mer omfattende, for eksempel spørsmål om tilgivelse, overgripers plass i menigheten, skam og skyld. Disse forholdene blir bare implisitt drøftet under, i de sammenhenger det passer.

6.1.1 Gud og mennesket i relasjon –grunnlaget for eksistens

Ulike omstendigheter i livet kan bringe mennesker til ytterpunkter som rører ved hele deres eksistens. Eller, spesielle omstendigheter som seksuelt misbruk, utløser følelser og erfaringer som fører til at familier beveger seg på utrygg grunn. En respondent fortalte at *Dette ble en forferdelig tid for oss alle*. En eksistensiell horisontal dimensjon utdyper hva som er menneskers grunnleggende behov. Samtidig peker dimensjonen på hvordan relasjonene til andre mennesker er avgjørende for å gi tilværelsen mening (Busch og Hirsch 2007). Mange mennesker vil også tillegge en vertikal dimensjon avgjørende vekt, der de ser seg selv i forhold til Gud eller noe annet som er større enn dem selv. En kvinne sa det slik [...] *trodd på Gud har jeg gjort hele tiden[...]og jeg måtte få et sterkt møte med Gud igjen[...]*.

Begge dimensjonene peker imidlertid på grunnleggende eksistensielle forhold ved det å være menneske, der mennesket søker mening utenfor seg selv (Busch og Hirsch 2007). Denne forståelsen av eksistensielle spørsmål, kan samsvare med beskrivelsen som Antonovsky gir når han vil forklare at opplevelsen av sammenheng gir mening (2013).

Schmidt diskuterer hvordan et luthersk menneskesyn former mennesker og samfunn. Menneskesynet vil speile menneskets forhold til Gud og forholdet til andre mennesker, der de verdier som holdes høyt med tanke på menneskeverd, respekt og omsorg vil være fremtredende (2011). En respondent fortalte hvordan hun så på dette

Når du ser hvor høyt han elsker oss, er det ikke så vanskelig for oss å elske andre mennesker. Men man vil alltid ha den der e med seg, tror jeg, en forsiktighet[...].

Kvinnen har oppdaget gjensidigheten mellom Gud og mennesker, og hun formidler hva den betyr for henne, samtidig har hun erfart alvorlige tillitsbrudd fra mennesker hun stolte på, som gjør henne skeptisk.

Det menneskesynet man har vil kunne være avgjørende for hvordan eksistensielle spørsmål møtes og forstås, selv om det ofte er i slike situasjoner mennesker nettopp søker etter eller oppdager nye dimensjoner ved livet sitt. I luthersk tradisjon beskrives mennesket [...] *ut fra sin posisjon overfor Gud, Guds forhold til verden, og hvordan Gud handler med mennesket* (Schmidt 2011:170). Videre understreker Schmidt hvordan

Relasjonalitet er en grunnleggende side ved menneskelivet i den forstand at mennesker er avhengig av å motta livsbetingelser og livsgrunnlag utenfra (2011:172).

Schmidt understreker at relasjonene hun omtaler gjelder for de mange sammenhengene mennesker befinner seg i, som i familie og vennskap, menighet og kultursammenheng. Hennes poeng er at menneskers avhengighet av relasjonene, går forut for menneskets [...] *mulighet til å handle og være fri fra sine omgivelser og livsvilkår* (2011:172).

En respondent fortalte hvordan erfaringen etter de seksuelle overgrepene virker inn på måten relasjonene i neste generasjon formes

[...]ungene vokser til og forstår ikke hvorfor de ikke får lov til det som andre barn får lov til. Får ikke lov å dra på overnatting til venner, sånn som andre får sant? For det kan jo være noe farlig i den andre enden som man ikke ser, så det blir en del restriksjoner, selvsagt.

Schmidt har vist den betydningen som relasjoner har for mennesker, som avhengige av hverandre, noe som også ble drøftet i kapittel fem (2011). Når vi tar i betraktning hvordan brudd i relasjoner etter seksuelt misbruk oppleves og påvirker livene til familiene, kan vi i større grad etterspørre faglig innsikt i henhold til familiers eksistensielle reaksjoner og spørsmål som oppstår ved slike hendelser.

Seksuelt misbruk gir erfaringer som berører familiene på et eksistensielt, emosjonelt og relasjonelt plan (Søftestad 2005). Hva er det som til syvende og sist er viktig for mennesker? En respondent beskrev hvordan livet følte da overgrepene ble kjent [...] *det blir som et vakuum på en måte*. Uttrykket ”når alt kommer til alt”, prøver å peke på det som kan oppfattes som grunnleggende for de fleste, nemlig vårt behov for å ha det godt med våre medmennesker. En kvinne sa det slik [...] *og så har vi jo familien vår og sånne ting da, og det er jo veldig bra da*. Familiene som er rammet av seksuelt misbruk, kan på bakgrunn av sine erfaringer bli forstått som sårbare fordi de har vært gjennom en rekke vonde og vanskelige utfordringer (Plan for diakoni 2010). Samtidig er det hos den øvrige familien, støtten hentes skal vi forstå respondentens uttalelser. Hvordan kan kirken være støttespillere og hjelpe familier som befinner seg i en sårbar situasjon?

Prøvelsene som familiene har gått igjennom berører og omfatter det som betraktes som mest vesentlig i menneskers liv, nemlig behovet for tilknytning og tilhørighet. Erfaringen av å få den eksistensielle tryggheten truet, kan illustreres gjennom en respondents beskrivelse [...] *så ble det politi, så ble det, ja altså kaos. Rett og slett kaos*. En annen respondent fortalte hvordan hun opplevde konsekvensene i familien, men hun slo likevel fast at [...] *jeg skal ha livet mitt igjen*[...]. Det er et grunnleggende og dypt eksistensielt uttrykk å sitte igjen med en opplevelse av å ha blitt fratatt livet. Beskrivelsen sammenfaller med det Kirkengen kaller for traumeopplevelse, som er en [...] *skakende erfaring* (2011:29). På samme måte er en annen kvinnes dyrekjøpte erfaring med seksuelle overgrep i familien, fylt med selvanklage over det som forstås som eksistensielle tema [...] *at du ikke har skjønt at det har foregått, det er jo skam i det. Ja, visst er det det. Skam. Og skyld. Det er jo det*.

Mennesker i nød og krise vil ofte være på leit etter en åndelig dimensjon ved livet som kan oppfylle et mål om å finne fred og mening med tilværelsen (Busch og Hirsch 2007).

Det betyr ikke at eksistensielle spørsmål på en lettvent måte skal besvares med åndelige svar. I neste avsnitt vil det drøftes hvordan sjelesorg kan veksle mellom eksistensielle og åndelige spørsmål i møte med familier med barn som er utsatt for seksuelle overgrep.

6.1.2 ”jeg har ikke en kirkedør jeg kan gå inn”

I den videre drøftingen om sjelesorg i møte med familier med barn som er utsatt for seksuelt misbruk, ligger det til grunn en menighets -og terapeutisk basert sjelesorg.

Sjelesorg handler om omsorg for sjelen, det vil si at fokuset vil være på omsorg for et annet menneskes tanker og følelser, sett i sammenheng med andre mennesker og i forhold til Gud. Sjelesorg berører gjerne dype eksistensielle spørsmål som mennesker har, uavhengig av traumatiske opplevelser. Behovet for sjelesorg kan likevel gjerne oppstå når man opplever at eksistensen er truet (Børresen og Bjønnes 2001). En respondent fortalte hvordan hun opplever omsorgen fra andre kristne når hun sier at *[...]jeg tror nok at jeg er blitt bedt for, det tror jeg nok, at vi blir og at vi er[...]*.

Sjelesorg skiller seg fra andre samtaleformer, som humanpsykologi, ved at den er forankret i bibelsk teologi og har sitt utgangspunkt i kirkelig eller kristelig fellesskap (Grevbo 2013). Sjelesorg vil ha ulike retninger, avhengig av bibelsk ståsted der det teologiske grunnlaget defineres og tolkes ulikt. På tilnærmet samme måte ga respondentene uttrykk for forskjellige innfallsvinkler på hvordan de forholdt seg til og anvendte troen. En respondent fortalte at den som har hjulpet henne i tiden etter overgrepene i familien, har vært Gud

Det jeg har erfart gjennom disse årene, er faktisk at den hjelpen jeg har fått, er direkte hjelpen fra min Gud. Når jeg kommer til han, og holder meg til han, ber til han, så hjelper han. Det gjør han.

I enkelte menighetssammenhenger vil det bli lagt vekt på bibelbasert forkynnelse i sjelesorgen, der Bibelen fungerer som norm med gudgitte bibelske sannheter (Grevbo 2013). Denne form for sjelesorg kan kombineres med utøvelse av kerygmatiske sjelesorg, med preg av forkynnelse og mer moraliserende kommunikasjon. De problemstillinger som er forbundet med erfaringer etter seksuelle overgrep, ville i en slik sammenheng ha blitt sett i lys av og

blitt møtt med ord fra Bibelen. Bruken av bibelord kan være utfordrende i sammenhenger der det for eksempel handler om synd og straff. Respondenten som ble sitert over, ønsker også:

At man våger å sitere det bibelstedet og, at den som forfører en av mine minste små, for han hadde det vært bedre om det ble lagt en kvernstein rundt halsen og søkt på havsens bunn.

Den som gir sjelesorg, må kunne gjøre kjent sitt ståsted og ha et avklart forhold til hvordan Bibelen brukes og tolkes, slik at den som kommer til sjelesorg vet hva han eller hun kan forvente.

Hvordan spørsmål om skyld, skam, tilgivelse og forsoning etter seksuelle overgrep vil bli møtt, vil som vi ser av sitatene over, avhenge av hvilken type menighet og fellesskap som blir oppsøkt. Hvis bibelsitatet over skal tolkes bokstavelig, er det likevel vanskelig å forstå hvordan overgripere skal møtes og straffes. En annen respondent har en motsatt innfallsvinkel på hvordan overgripere skal møtes. Hun fortalte

Jeg var ikke opptatt av å gi han en straff. Jeg ville aller helst at han gikk i behandling,[...] Jeg har ingen tro på straff i fengsel, jeg har tro, altså hva gjør det, ingenting, det bare ødelegger livet deres og gjør kanskje ennå verre ting når de kommer ut igjen [...] Det det kunne hatt noe å si for, sånn som jeg tenker nå, må jo være at barnet er trodd, at det viste i forhold til det.

Uansett hvilket syn og oppfatning som ligger bak uttalelsene i sitatene, er de uttrykk for noen av de ytterpunkter man vil møte i sjelesorgsrommet. I en menighetsbasert sjelesorg, som er knyttet til kirkens diakonale tjeneste og som skjer på kirkens vegne, formidles en respons på Guds kjærlighet til oss, og vår kjærlighet til vår neste (Grevbo 2013). Ikke alle opplever å finne nestekjærlighet fra et kristent fellesskap, eller at de har en plass å komme til, som denne kvinnen fra ett av intervjuene [...] *jeg har ikke en kirkedør jeg kan gå inn [...]*. Hva er det med kirken vår som kan føre til at noen ikke finner døren til kirken, eller opplever at døren er stengt? I situasjoner i livet der mennesker er mest sårbare, er vi også mest åpen og mottagelige, også i den forstand at vi er mest vår for inntrykk (Okkenhaug 2002). Kanskje det er varheten denne kvinnen etterlyste da hun sa

[...] den varsomheten i forhold til denne type ting, den måtte jo ha vært så gjennomtenkt, man kunne ikke sette seg ned og bedt for alle, også overgriper, det kan man ikke gjøre, for det vil bli for *støtende* for offeret og pårørende tenker jeg.

Kvinnens uttalelse kan tolkes som en oppfordring til kirken om å gjennomtenke hvordan den møter familier etter seksuelt misbruk, hvis de kommer til kirkens rom. Kvinnen i intervjuet peker også på et etisk aspekt ved sjelesorgen som handler om å vise respekt for dem som er utsatt og for familien. Stifoss-Hanssen understreker betydningen av dette, ved å vise til hvordan sjelesørgeren må la sjelesorgen være lytting (2007 b).

Som det forbildet Jesus Kristus er for mange mennesker, er det verdt å legge merke til hvordan han møtte enkeltmennesker i den situasjonen de befant seg, og svarene han ga var knyttet opp til den aktuelle konteksten problemstillingen forekom i. Okkenhaug understreker at Bibelen likevel ikke instruerer oss i sjelesorgen. Utfordringen ligger i å finne en balanse mellom teologi, andre fag og menneskelig kunnskap, og se dette sammen med konfidentens kontekst (2002). En terapeutisk sjelesorg har noen av de elementene som Jesus formidlet, med vekt på respekt og anerkjennelse i møte med mennesker, og at sjelesørgeren har et ekte engasjement i samtalen (Grevbo 2013). En respondent fortalte om sitt behov for å kjenne seg ivaretatt og akseptert, spesielt i den vanskelige tiden etter at overgrepene ble kjent. På spørsmål om hun ville kommet til kirken, svarte hun

Absolutt, hvis det hadde vært en plass som [...]og kirken hadde hatt et tilbud, ja,[...] jeg var ganske desperat etter å få prate med noen, jeg vet ikke, egentlig så ville jeg at noen skulle si til meg, dette her er ikke virkelighet[...],men jeg var veldig desperat etter å få noen profesjonelle å snakke med, eller noen som hadde peiling på dette her. Ee, ja, det var jeg i begynnelsen. Ja og det tror jeg absolutt at hvis dette hadde vært i kirken eller i annet, så[...].

Hvilken forbindelse kan vi finne mellom sjelesorg og familier som er utsatt for seksuelt misbruk? Familier som opplever seksuelt misbruk er i en krisesituasjon der de opplever både tillitsbrudd og at relasjonene i familien brytes. Tryggheten og forutsigbarheten i tilværelsen forsvinner, og mange mister opplevelsen av å ha kontroll på livet sitt. For mange vil det oppstå et behov for å snakke med noen som kan støtte og hjelpe, og flere av respondentene bekreftet dette. Ikke alltid ble dette behovet møtt, som en kvinne fortalte *[...]jeg gikk jo til legen min da, og søkte på psykiatrien her nede, men da fikk jeg avslag.*

Noen vil også trenge råd om praktiske forhold med tanke på flytting, skolebytte, etablering på ny plass, mens det for andre vil dukke opp spørsmål om juridiske forhold, politi og rettssystemet, forhold som kan være forholdsvis ukjent for de fleste (Søftestad 2005).

En respondent fortalte om familiens erfaring med rettsmyndighetene da [...]vi [begynte] å undre oss over at vi ikke fikk vite noe om hvordan saken som vi hadde anmeldt forløp.

Det kan oppstå usikkerhet med tanke på den eller de som er utsatt om hvordan de egentlig har det, og hvordan de som voksne best kan hjelpe og ivareta barna sine. En respondent reflekterte over noen av de utfordringene som dukker opp, som handler om

[...]den balansen mellom å ikke overtolke, du skal ikke gjøre barnet ditt til en..altså det om å ikke holde på med å tolke alt inn som overgrep for eksempel, det tror jeg noen lett kan gjøre,[...].

Mødrene som ble intervjuet uttrykte sin bekymring for flere forhold ved de utfordringene de møtte, som sitatene over viser. Da de vendte seg til de ulike instansene for å oppsøke hjelp, ble noen av dem møtt, mens andre ble avvist. For å kunne yte god profesjonell hjelp, uansett hvilken faglig kontekst det er snakk om, må det være utarbeidet planer og retningslinjer for hva hjelpen skal innebære og hvem som har ansvar. En kvinne fortalte om sitt møte med en kristen leder i en menighet, der møtet ble en skuffelse for henne

Ja, du kan si at han jeg gikk til for å få hjelp, han var ikke til hjelp, han hadde vel sine egne problemer skjønnte jeg, så det kommer veldig an på hvem som møter deg[...].

Stifoss-Hanssen viser hvor vesentlig det er at sjelesørgeren for sin del skal [...] kjenne sin egen kompetanse og sine egne begrensninger [...] (2007 b:134). Sjelesørgeren kan med fordel samarbeide med andre for å anonymt diskutere problemstillinger eller vise vei videre til andre profesjoner når det er nødvendig (Okkenhaug 2002).

I sjelesorgens rom er det ifølge Børresen og Bjønnes plass for alle mulige belastninger som finnes i livet, av det som er vondt, bittert, hatefullt og tapt (2001). I møte med mennesker kan sjelesørgeren være med å vise vei, både til ressurser som ligger hos den enkelte, og til Gud som tar i mot alt som er tungt å bære. Samtidig kan det hende sjelesørgeren må bruke mye tid sammen med den som trenger sjelesorg (ibid). Erfaring med seksuelle overgrep i familien, kan føre til mistillit i relasjoner til andre utenfor familien, og en av kvinnene tenker om det på denne måten:

[...]det er klart det finnes mennesker du kan stole på og, og det tror jeg er de menneskene som forholder seg til han på en rett måte, uten å prøve å lure den ene eller den andre. For vi kan lure hverandre her nede, men vi kan aldri lure han. Det kan vi

ikke. Så jeg var så heldig at jeg hadde et sterkt møte med Jesus, og det har hjulpet meg veldig[...].

I denne sammenheng er det vesentlig å trekke frem at det er konfidenten som avgjør om det i det hele tatt skal snakkes om Gud. Stifoss-Hanssen sier det slik

Dersom vi derimot ser på sjelesorgen som et diakonalt uttrykk, blir det både legitimt og nødvendig å spørre etter vår nestes livserfaring, og denne vil bestemme dagsorden for samtalen og sette grenser for hva vår hjelp vil inneholde (2007 c:77).

Hva bestemmer hvordan sjelesorgen skal uttrykkes? Hvordan kan vi vise omsorg for andre mennesker når de deler sin livserfaring? Hva forstår vi av andres tanker og følelser og det de har behov for? En kvinne er usikker på sin kontakt med kirken, men hun stoler på sine kristne venner som ber for henne.

Jeg vet ikke[...]jeg har troen min liksom, jeg har en venninne[...]hun har veldig sterk tro, hun er mer aktiv i miljøet, med bønnegruppe og alt mulig, ee[...]uten at de snakker så mye om det, så tror jeg det, disse som jeg kjenner, som er kristne[...].

Det er grunnleggende behov for mennesket å bli sett og hørt, og sjelesørgeren bør ta utgangspunkt i det en konfident forteller, og begynne der (Okkenhaug 2002). En samtale kan nå et dypere nivå når det blir lyttet med hjertet (ibid). Når vi lytter med hjertet lar vi oss berøre på et emosjonelt plan der våre følelser kan utløse medfølelse og engasjement i møte med et annet menneske (Korslien og Notland 2011). I sjelesorgsutøvelsen er det likevel viktig med balansen mellom profesjonell nærhet og distanse (Stifoss-Hanssen 2007 b). En respondent fortalte hvordan hun følte seg lurt i samtalen av en kristen leder for en forsamling. Hun ble først lyttet til

Jeg la frem min og min families situasjon og forventet nok forståelse. Han hørte på meg, og da jeg hadde snakket ferdig begynte han å snakke på en for meg merkelig måte.

Kvinnen opplevde hvordan sjelesørgeren deretter ville dra henne inn i en samtale med en seksuell undertone, og hun ble tillagt andre intensjoner enn det hun kom for. Kvinnen fortalte hvordan denne erfaringen føyer seg inn i en rekke andre tillitsbrudd som hun opplever blant kristne, i tillegg til de seksuelle overgrepene som familien ble utsatt for. Forskning på feltet kan stadfeste det som denne kvinnen forteller, at det kan foregå det Stifoss-Hanssen kaller *Seksuelle overføringer i sjelesorg* (2007 d:59).

6.1.3 Relasjoner i fellesskapet

Følgende avsnitt vil drøfte på hvilken måte det kristne fellesskapet kan ha betydning for familier med barn som er utsatt for seksuelt misbruk. Spørsmålet er om kirkens fellesskap kan bære familier i krise. Svaret kan drøftes fra to hold; fra kirkens ståsted og fra familienes ståsted, og drøftingen vil veksle mellom disse. Gjennom teoretisk og teologisk utlegging vil kirken kunne svare positivt på at kristne fellesskap har grunnlag og vilje til å bære familier i krise. Dette samsvarer også med den del av oppdraget som kirken har for mennesker som er i nød, der kirkens diakonale oppgave er å vise kristen nestekjærlighet og barmhjertighet (Dietrich 2011 a). Familier som har opplevd seksuelt misbruk kan til tross for sin vanskelige erfaring, bekrefte hvordan de finner det meningsfullt å ha en kristen tilhørighet. En respondent fortalte at

Det er ikke lenge siden jeg var i en forsamling [...]så passer jeg ungene der inne. Det gjør jeg [...].Av og til er det litt slitsomt. Men jeg ser og at det er nødvendig.

Det kan umiddelbart slås fast at vi finner et gap mellom det fellesskapet Gud har kalt til og det fellesskapet som mennesker klarer å virkeliggjøre (Dietrich 2011 b).Det er noe av dette respondenten over beskriver, når hun forteller hvordan hun kjenner på ansvar for barna i menigheten og vil beskytte dem mot overgripere, som også finnes i kristne menigheter. En respondent fortalte at *[...]en del av de [overgriperne] finner du faktisk i kristne forsamlinger, men de har egentlig ikke noen ting der å gjøre.*

I fellesskapet tjener menneskene Gud og hverandre, men så lenge mennesker er i verden vil fellesskapene være ufullkomne på grunn av synden. Det bibelske budskapet bærer bud om hvordan Jesus Kristus er den som forbinder fellesskapet mellom Gud og mennesker og mennesker imellom (Dietrich 2011b). En av kvinnene vitnet om dette da hun fortalte hva hun hadde erfart. *Og det er helt sant det at man trenger ingen annen mellommann mellom Gud og menneske enn Jesus Kristus.*

I tro og visshet om dette budskapet, kan kristne fellesskap leve med håp og trøst knyttet til Jesus Kristus, med hans nåde rettet mot menneskene. Dette budskapet blir ikke mindre sant og virkelig, selv om noen opplever det motsatt i kirkelig sammenheng. Det er alvorlig når mennesker erfarer å ikke bli tatt på alvor. En respondent fortalte hvordan kirken sviktet når det gjaldt, i en overgrepssak *[...]der kirken var med på å dekke over saken[...].* Negative erfaringer fra møter med kirken kan handle om avvisning, mangel på kunnskap,

åndeliggjøring av problemer som er menneskelige og at man ikke blir forstått. I utsatte situasjoner er mennesker sårbare og trenger særlig å bli tatt imot på en god og profesjonell måte av tilsette i kirken (Okkenhaug 2002). Men videre er det knyttet utfordringer til at fellesskapene består av vanlige mennesker som i varierende grad vil kunne forstå hva overgrep i en familiesammenheng innebærer for familien.

For mange mennesker vil det kristne fellesskapet være med å gi mening i tilværelsen, der den åndelige og eksistensielle dimensjonen ved livet blir møtt og ivaretatt (Busch og Hirsch 2007). En respondent delte sine tanker om det behovet hun kjente for å ha en plass å gå, men som hun likevel ikke fant og *[...]at jeg noen gang har tenkt at jeg skulle gjerne hatt en åpen kirke, for det synes jeg ikke vi har her[...]*.

Hva kvinnen legger i utsagnet om åpen kirke, ble ikke undersøkt nærmere, men for denne sammenheng er det kanskje viktigst å få frem hennes formidling om at hun ville oppsøkt fellesskapet fordi hun hadde behov for det. Men hun opplevde altså at det av ulike årsaker ikke var åpent for henne. Kvinnens uttalelse kan tolkes som et behov for å se en sammenheng mellom sin egen historie, i et møte med Guds historie for hvert enkelt menneske. Å oppsøke kirkerommet, kan handle om et ønske om å tilfredsstille eksistensielle behov som mennesket har for å finne mening med sitt liv (Schmidt 2011).

For mange mennesker er det nettopp det kristne fellesskapet som kan gi mening i tilværelsen (Okkenhaug 2002). Erfaringen av åndelige opplevelser i fellesskapet, i kirkerommet, i møte med forkynnelsen eller i møte med menneskene, kan være en meningsfull verdi som knytter sammen en eksistensiell og åndelig lengsel som de fleste mennesker bærer på (Busch og Hirsch 2007). En respondent holder fast på sin tro, etter alt familien har opplevd, selv om hun ikke betrakter seg som en aktiv kirkegjenger. Hun var overbevist om at Gud har ikke skyld i det vonde som skjedde

Nei, det er ikke hans feil. Gud og Jesus har fått skylden for så mye de ikke har skylden for, nei, Gud har ikke skylden i dette. Nei, jeg er ikke sint, nei.

For kvinnen i dette tilfellet, gir troen i seg selv en mening for hennes liv, selv om hun ikke oppsøker det kristne fellesskapet på en aktiv måte. Kan det for noen mennesker være nok å vite at kirken og fellesskapet finnes, og at de kan oppsøke fellesskapet når de selv ønsker?

Forståelsen av at diakoni i fellesskapet er evangeliet i handling, er et viktig signal som kirken sender ut i møte med mennesker, som kan oppleve at praktisk teologi i gitte sammenhenger, taler mer enn ord (Nordstokke 2011). For mennesker i sårbare situasjoner er det ifølge Stifoss-Hanssen særlig vesentlig hvordan diakoni og rituelle handlinger legges tilrette i praksis (2007 a). I et kirkelig fellesskap er det knyttet utfordringer til bruk av liturgi og rituelle handlinger, i form av de uttrykk som flere i fellesskapet skal kunne delta gjennom, mens det i sammenhenger med mindre grupper eller enkelt personer bør bli tatt andre og mer spesifikke hensyn. En respondent fortalte hvordan hun hadde opplevd et møte med kirken i en annen overgrepssak, der nettopp tilrettelegging og innsikt manglet, og der presten

[...]har vært med å beskytte denne faren[kvinnen dunker hånden i bordet] fordi ungen har lidd så grådig med det, fordi at han ba til Gud og tenkte at det holdt, og det holder ikke, i denne type saker, rett og slett. [...]. Hvis en pårørende får lyst å be for en overgriper, så ville jeg vel håndtert det annerledes.

Det er avgjørende at kirken er sensitiv og evner å se og møte familier i deres kontekst, noe eksempelet over viser ikke alltid skjer. Det er mulig at det etiske ansvaret vi har overfor hverandre, kan fungere som en ramme for fellesskapet som er med å regulere oppgaver og tjenester, men også fellesskapets holdninger og uttrykk (Dietrich 2011 b). Tydelige grenser og ansvar kan styrke fellesskapet og gi trygghet, noe som kan bidra til å styrke den meningsfullheten som ligger i fellesskapet. En respondent etterlyser nettopp at noen tar ansvar og er mer tydelig i saker som handler om seksuelle overgrep i familier. Hun sa

Men rettferdighet finnes ikke. Men det som jeg hadde håpet, som et ønske, at ting blir tatt opp, på høyt nivå i kirke og bedehus. At man våger å snakke om disse tingene.

Fellesskapet og utøvelsen av diakoni, skjer ikke bare i selve kirke rommet, men der diakon og prest møter mennesker der de er (Jordheim 2011). En respondent i intervjuet fortalte at hun hadde villet oppsøkt et samtaletilbud for pårørende, tilsvarende som finnes ved sentrene mot incest og seksuelle overgrep, hvis det fantes i kirken

Ja og det tror jeg absolutt at hvis dette hadde vært i kirken eller i annet, så hadde det ikke betydde så mye for meg hvor henne, altså sånn som[...] at det var et sånt tilbud, når jeg kom hit, så hadde jeg nå gått rett på det.[kvinnen ler].Det tror jeg jeg hadde gjort.

Kvinnen ga signaler om behovet for å samtale, men det trenger ikke foregå på en bestemt plass. Senere sa hun [...] *J hvis det var en diakon sånn som du da, at man kunne og ha gått hjem og prate akkurat sånn i krisesituasjonen, [...].*

Det kvinnen fortalte kan bli forstått som et behov for en møteplass for samtale i gruppe, som kirken gjerne kan etablere, samtidig melder hun et behov for at noen fra kirken kan komme hjem for å samtale i den vanskelige situasjonen. For kirkelige fellesskap kan det kvinnen forteller bli forstått som utfordringer om at kirken kan være synlig og aktiv, og at kirken kan være tilgjengelig og ha et tilbud som kan møte de behovene som finnes i samfunnet (Jordheim 2011). Kirken kan kanskje gå ut og møte mennesker i det som er livets virkelighet for mange, i større grad enn den gjør? Sett med diakonale briller, vil den diakonale tjenesten også bringe livets virkelighet, her forstått som konsekvensene etter seksuelle overgrep, tilbake til kirkens rom.

To forhold kan ses sammen når det fortsatt skal drøftes om kirkens fellesskap kan bære familier i krise, nemlig fellesskapets mangfold av mennesker med relasjoner til hverandre, og de ulike oppgavene i menigheten som blir ivaretatt av dette mangfoldet. Som Schmidt viste over, er mennesker sterkt knyttet til hverandre i gjensidig avhengighet, og det er gjennom disse relasjonene Gud forsetter sin skapelse i menneskers liv. Schmidt understreker dybden i relasjonene mellom mennesker, som går langt utover de grensene vi vanligvis tenker (2011). Mennesker er avhengig av relasjonen til Gud for å eksistere, men det er ifølge Schmidt [...] *fundamentalt at mennesker ikke eksisterer uten gjennom relasjoner til noe og noen utenfor det selv* (2011:172).

Sett i lys av Schmidt's forståelse av relasjoner mellom mennesker i kristne fellesskap, kan vi i større grad ta inn over oss den betydning både fellesskapet har, men også hva de tjenester og oppgaver som blir utvekslet i fellesskapet betyr for dem som oppsøker kirken (2011). En respondent fortalte at hun kunne tenkt å henvende seg til kirken [...] *der det kunne vært noen en klokkelig kunne snakke med, gjerne om denne type ting og [...].*

Også denne kvinnen pekte på betydningen av å bli møtt profesjonelt ved at dem man får kontakt med i det kristne fellesskapet, skal kunne møte den andre med kunnskap, som fungerer som klokskap. Hvordan skal vi forstå vekslingen i det kristne fellesskapet mellom profesjonalitet, og mangfold og oppgaver som gjerne er utført av frivillige, der alle dørte både er kalt til og utfordret til å bidra med omsorg og hjelp til dem som sliter med livet sitt?

Jordheim beskriver hvordan fellesskap nettopp handler om vekslingen mellom å være den som gir, og den som tar imot (2009). Når Jordheim skriver om diakoner i menigheter understreker hun hvordan diakoner har et ansvar for å utruste frivillige til en diakonal tjeneste i fellesskapet (2011). I henhold til problematikken om seksuelle overgrep hviler det et stort ansvar på dem i kirken som skal ivareta denne gruppens behov og interesser.

Den sammenheng som finnes i forholdet mellom de mangfoldige relasjonene i fellesskapet og tjenester som fylles i fellesskapet, skulle tilsi at familier med barn som er utsatt for seksuelt misbruk, kan bli båret av fellesskapet. Teoretisk kan dette være riktig å hevde, men som Dietrich påpeker er det stor avstand mellom en abstrakt teologisk teori og konkret praksis og virkelighet (2011 b).

Når mennesker ikke lever i den relasjonen til Gud som Gud ville, og vender seg bort fra hans vilje for mennesket, da vil relasjonene mellom mennesker også være preget av et slikt valg (Schmidt 2011). Det varierte hvilken oppfatning kvinnene i intervjuene hadde til kristne fellesskap etter det familien hadde opplevd. En respondent fortalte hvordan hun tok avstand til kristne i lang tid, og bare et møte med Gud igjen kunne få henne til å [...] *begynne å se på de på en annen måte[...]. For Gud elsker alle mennesker, og det må, det skal vi og gjøre.*

Det vonde er ikke etter Guds vilje, men det vonde finnes også i kristne fellesskap, som kan vise seg gjennom det som overgriperer gjør i menigheten for eksempel. En respondent fortalte at hun oppfatter overgriperer som [...] *utsendinger fra det onde, og de sprer det som er ondt[...].*

På slutten av ett av intervjuene forløp en samtale om overgriperer i menigheter, og deres plass. Kvinnen lurte på hvordan en skal forholde seg til overgriperer som har sonet straff og bedt om tilgivelse, og som ønsker å være en del av fellesskapet. Hun spurte *Kanskje han vil jobbe i menigheten og?* Det er innlysende at en overgriperer ikke kan være i en menighet eller for den saks skyld i samfunnet, så lenge han forgriper seg mot andre mennesker. En respondent reagerer på hvordan kirken håndterer overgrepssaker. Hun mener overgrepssaker må følges opp og ikke bli tatt så lett på, og hun sa

[...]i kirke og bedehus tror jeg ikke alltid man ser klart, det der, fordi man har så lett for å si at jeg tilgir, og så tror vi at de personene endrer seg. Så er det bare ikke slik.

Spørsmålet om en overgriper fortsatt skal være i samme menighet etter fengselsstraff og bønn om tilgivelse, er en omfattende diskusjon som ikke kan bli tatt her. Det som er poenget for denne sammenhengen, er hvordan de gudgitte relasjonene i fellesskapet ikke er fullkomne. Mennesker bryter med Guds vilje for relasjonene, og fellesskapene er sårbare av den grunn. Men likevel skal fellesskapet kunne bære familier i krise. Et mulig svar på hvordan dette er mulig, kan finnes i forhold som er utenfor oss selv, nemlig i Guds nyskaping og gjenopprettelse i relasjonene mellom mennesker i fellesskapet. Schmidt sier *[...] mennesket er fritt i kraft av relasjonen til Gud* (2011:180). Den friheten vi har fått i kraft av relasjonen til Gud, vil forplikte oss i relasjonene til andre i fellesskapet, og slik kan vi være med å bære hverandre under alle livets forhold.

6.2 Livets virkelighet inn i kirkens rom –diakonale lærdommer

I møte med andre mennesker, er det mulig å lære, hvis vi vil. Andre mennesker kan tilføre oss kunnskap og innsikt og dele av sin erfaring, slik det ble gjort gjennom dette forskningsprosjektet. Jeg fikk møte tre kvinner som gjennom intervjuene fortalte fra sitt liv, om sin familie og fra de erfaringene de har gått igjennom etter at barna ble krenket gjennom seksuelle overgrep. Forskningsprosjektet har gjennomgående vært bygget på de funnene som ble gjort gjennom intervjuene, og på det som respondentene fortalte som ble gjengitt i teksten som sitater. I kapittel fire ble noen av funnene gjengitt som sitater uten bruk av teori, mens kapittel fem og seks drøftet empirien i lys av forskning, teori og teoretiske begreper, som styrker og bekrefter studiens gyldighet.

For å svare på denne studiens problemstilling, ble det valgt å dele drøftingen i to kapitler som hadde ulik tilnærming. I kapittel fem ble det undersøkt hvordan seksuelle overgrep mot barn kan bli forstått i en familiekontekst. Hvordan ville familiene selv fortelle om det de hadde opplevd? Hva var konsekvensene for familiene, etter at barna ble utsatt for overgrep av en voksen i familien? Familiene fikk sin stemme gjennom tre mødre i denne studien, som har fortalt om både egne opplevelser og erfaringer, og slik de har forstått at barna og andre i familien har erfart konsekvensene av overgrepene.

Studiens drøftingsdel i kapittel seks, hadde ulike innfallsvinkler for å vise hvordan livets virkelighet har plass i kirkens rom. Familiens historier om seksuelle overgrep hører til livets virkelighet, som har en plass i kirkens rom og i fellesskapet. Hvordan klarer kirken å ta imot mennesker som er i krise? Hvordan møter fellesskapet dem, og hvordan møter kirkens tilsette

familiene? Hvilke forutsetninger har kirken til å forstå familiene? Livets virkelighet er for mange mennesker besværlig med overgrep, vold, ekteskapsproblematikk, rus, psykisk sykdom og fattigdom. For mange mennesker er livet omfattet av alle disse problemstillingene, samtidig. Å komme inn i kirkens rom, kan bety at møteplassen blir et hellig sted, som tar imot livets virkelighet.

Studien har hatt sine begrensninger, blant annet har jeg ikke fullstendig oversikt over annen aktuell teori, som kunne gitt andre innspill i drøftingsdelen. Studiens omfang har ført til en avgrenset bruk av eventuell annen forskning på feltet, og det har ikke gjennom studien vært en intensjon å hente inn informasjon om hvordan menigheter faktisk forholder seg til problematikken i praksis. En annen begrensning ved studien er et spørsmål: hvem er de familiene som *ikke* har svart på henvendelsen? Er det ressurssterke familier som klarer seg etter de seksuelle overgrepene, eller er det ressursvake familier som strever med livet?

At denne studien hadde et lite utvalg på tre respondenter, er en begrensning for overføringsverdien til praksis, men begrensningen trenger ikke være negativ. Målet med studien var ikke å undersøke omfang av overgrep i familier, men fremstille familienes erfaringer etter overgrep og drøfte disse i lys av diakonale innfallsvinkler. Hvilken kunnskap kan kirken få gjennom det respondentene fortalte? Funnene fra studien er verdifull informasjon som kan ha gyldighet inn i fellesskapene av troende og i sammenhenger der mennesker søker en plass i kirkens rom.

Jeg har valgt å trekke frem noen funn fra studien som jeg oppfatter som faglig relevant og som ble mer viktig for meg enn annet, og denne utvelgelsen er et resultat av min hermeneutiske tolkning. Horisonter møtes og utvides, og ny innsikt og kunnskap oppstår. Det jeg fant gjennom dette forskningsprosjektet er et unikt materiale, og jeg håper jeg har klart å fremstille familienes erfaringer på en sannferdig og verdig måte. To av respondentene ønsket å lese gjennom materialet underveis i prosessen, og har på denne måten bekreftet at den virkeligheten de selv har beskrevet er fanget opp gjennom den teksten som er presentert i masteroppgaven. De kjente seg igjen i fremstillingen, og ble også berørt av det de øvrige kvinnene hadde fortalt. Når jeg så trekker ut det jeg betrakter som viktige funn, er jeg også klar over at andre vil kunne oppdage og vektlegge andre sider ved materialet.

Jeg fant at de seksuelle overgrepene begått mot barna i de tre familiene, førte til omfattende konsekvenser for familienes liv, som mødrene mestret. Som i et økologisk system ble familiemedlemmene påvirket av hverandre, der følgene av overgrepene for den som var utsatt, påvirket den øvrige familien og relasjonene mellom dem. Konsekvensene etter overgrepene ble noe annerledes for to av familiene, enn for den tredje familien. I de to familiene der overgriper var far og stefar, ble mødrene i studien skilt, og en av disse familiene flyttet i tillegg. I familien der overgriper ikke hørte til kjernefamilien men var nære slektninger, ble ikke kvinnen som ble intervjuet skilt, men familien flyttet. Like fullt kan det hevdes ut fra funnene og det respondentene fortalte i studien, at de tre familiene ble påvirket av overgrepene på en måte som fikk betydning for samspillet mellom dem og nære relasjoner ble brutt.

Både i kapittel fem og seks ble betydningen av relasjoner, i familien og i henhold til Gud og i henhold til relasjoner mellom mennesker i fellesskapet, drøftet. Relasjonene i familien har en grunnleggende funksjon, både sosialt og emosjonelt. Betydningen av relasjonene kom til uttrykk og viste seg som en drivkraft og motivasjon for å finne en opplevelse av sammenheng som ga mening når det oppsto krise i familien. Familiemedlemmene tok vare på hverandre, støttet hverandre, hjalp og trøstet, og dette var gjennomgående for alle tre familiene.

Det oppsto en krisesituasjon i familiene som følge av overgrepene, noe som berørte relasjonene mellom familiemedlemmene på en slik måte at alle kvinnene i studien formidlet et akutt behov for noen å snakke med. Gjennom det som kvinnene formidlet og ga uttrykk for, dreide det seg om å bli møtt både i eksistensielle og åndelige spørsmål. Eksistensielle forhold ble truet på grunn av de seksuelle overgrepene, der mødrene beskrev at de opplevde kaos, tillitsbrudd, svik, splittelse, anklage, skam og skyld. Det ble funnet en sammenheng mellom de eksistensielle og åndelige spørsmålene og en søken etter et sted å vende seg der de kunne finne svar på sine spørsmål.

I studien fant jeg at kvinnene ønsket råd og veiledning. Kvinnene var opptatt av å bli møtt profesjonelt, for å bli ivaretatt og tatt på alvor. Behovet for noen å samtale med, gjaldt både ganske tidlig i avdekkingsprosessen og i forholdsvis lang tid etterpå. Dette kan forstås ut fra et eksistensielt psykologisk perspektiv der de opplevde at trygghet og tillit til andre mennesker ble svekket. Et relasjonelt perspektiv kan forklare hvordan det fortsatt er bånd mellom overgriper og resten av familien, biologisk gjennom barna, samværsordninger eller

økonomisk. Spesielt for to av familiene var det knyttet ulike dilemma opp mot de relasjonelle båndene, der to av kvinnene fortalte om hverdagslige spørsmål der forholdet til overgriper er involvert.

Gjennom dette forskningsprosjektet, både gjennom funnene fra intervjuene og fra teorien, fikk jeg større innsikt i betydningen av den enkeltes plass i fellesskapet, og hvor eksistensielt det er for mennesker å ha en relasjon til Gud. Når grunnleggende mellommenneskelige forhold i livet trues, søker mennesket utenfor seg selv, på leit etter mening og svar. Men som teologien viste i drøftingen over, gjennom Schmidt`s utleggelser (2011), er Gud allerede tilstede gjennom den relasjonen han har opprettet med mennesker, uavhengig av om mennesker tror eller ikke. Menneskets søken etter Gud ligger nedfelt i oss, og hvert enkelt menneske er fra Guds side tiltenkt en plass i fellesskapet for å få fellesskapets gave og for å fylle en oppgave.

Jeg er blitt mer nysgjerrig på om vi i kirkelig sammenheng tar det kristne fellesskapet for gitt, uten at vi løfter frem og formidler hvilken betydning relasjonen mellom Gud og det enkelte mennesket har. Og like mye, hvordan Gud har gitt oss fellesskapet der vi mennesker er gjensidig avhengig av hverandre, og hvor sårbart fellesskapet er fordi vi er ufullkomne mennesker. Erkjennelsen av dette faktum, skulle tilsi at vi var mer ydmyke i møte med hverandre. Fellesskapet består av mennesker i relasjoner til hverandre, på tilnærmet samme måte som familierelasjoner kan beskrives. Familiebegrepet brukes også i det kristne fellesskapets betydning, om troende som søsken og Gud som Far. I større grad skulle fellesskapet derfor legge vekt på å styrke hverandre, bygge opp relasjonene, og erfare opplevelsen av sammenheng i fellesskapet som gir mening, for å bruke Antonovsky`s modell (2013).

Noen svar har kommet frem underveis gjennom denne studien, mens det fortsatt er spørsmål jeg ikke har fått undersøkt, og det dukket opp nye spørsmål. På bakgrunn av funnene fra intervjuene, er jeg nysgjerrig på hvilket omdømme kirken har ”ute i felten”, om kirken blir oppfattet som profesjonell i møte med familier og seksuelle overgrep? Hvis det er en riktig erfaring at relasjoner er avgjørende, både i familiesammenheng og i kristne fellesskap, som Plan for diakoni og Trosopplæringsplanen holder frem, hva gjør kirken for å styrke familierelasjonene? Hvilket familiearbeid vektlegger kirken?

Hvilke diakonale lærdommer skal få plass på slutten av en studie, som en pekepinn for veien videre? Jeg kan ikke se at det er mulig å komme med en entydig avsluttende konklusjon etter dette forskningsprosjektet, men studien har understreket enkelte sider ved det teologiske grunnlaget for kirkens diakoni, sjelesorg og fellesskap, som viser hvordan livets virkelighet kan få plass i kirkens rom. Men sett fra ståstedet til de tre kvinnene og det de fortalte gjennom denne studien, har kirken fortsatt noen utfordringer i møte med mennesker som har opplevd krise.

Hvis vi som en diakonal kirke skal være troverdig i møte med denne delen av livets virkelighet, må vi både ha innsikt og kunnskap om seksuelle overgrep, men vi må også ha vilje til å lytte til dem som kommer. Hva forteller kvinnene at de trenger fra kirken? Kanskje svaret er for enkelt, men kvinnene som ble intervjuet fortalte at de trengte en åpen dør, der de ble tatt imot på en profesjonell men varsom måte. Det er mange måter å stenge en kirkedør på. Som kirke kan vi øve oss på å holde døren åpen ved å lytte med hjertet. Kirken må la det være lett for dem som trenger det å komme til kirkens rom, og vi må velge å la fellesskapet være preget av en kombinasjon av profesjonalitet og kristen nestekjærlighet som er nært forbundet til en relasjon med Gud og andre mennesker.

7 Litteraturliste

Angell,O.H og Selbekk,A.S (2005). *Kirke og helse. Kartlegging av diakonalt helsearbeid innen Den norske kirke*. Oslo: Diakonhjemmet Høgskole

Antonovsky, A(2013[1987]). *Helsens mysterium. Den salutogene modellen*. 1.utgave, 2013. Oslo: Gyldendahl Norsk Forlag AS

Barne-og familiedepartementet (2003). *Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet*. Oslo: Sosial-og helsedirektoratet, SHD

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Bufdir (2012). *Å vokse opp*. Tilgjengelig: http://www2.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Om%20oss/%C3%85rsmelding/2012/Aa_Vokse_Opp%5B1%5D.pdf Hentet 08.02.14

Bibelen (2011). *Den hellige skrift*. Bibelselskapet.

Bispemøtet (2013). *Sammen. Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv*. Utredning fra et utvalg oppnevnt av Bispemøtet i Den norske kirke. Tilgjengelig : <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=6886> . Hentet 22.04.2014

Bokprogrammet. (18.03.2014). *Intervju med Kim Leine*. Tilgjengelig: tv.nrk.no/serie/bokprogrammet/mkftf01000714 Sett 18.03.2014. Nett TV.nrk.no

Borge Helmen,A.L(2010). *Resiliens, risiko og sunn utvikling*.2.utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Busch,C.J og Hirsch,A.(2007).Eksistensiell og åndelig omsorg; Ritualer ved dødsfall. *Palliasjon. Nordisk lærebok*. 2.utgave.s.115-152. Kompendium. Oslo: Diakonhjemmet

Børresen, A og Bjønnes,I.M.(2001).Ritualer, symboler og symbolhandlinger i sjelesorgen. I: Bjørdal.Ø.(red.). *Helse. Liv og mot. Om ritualer og symboler i hverdag og helse*. (s. 42-62). Trondheim: Liturgisk senter og Tapir Akademisk forlag.

Dietrich,S.(2011 a).Systematisk-teologisk grunnlag for diakontjenesten.
I:Dietrich,S.,Korslien,K.K og Nordstokke,K.(red). *Diakonen -kall og profesjon*
(s.97-103). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Dietrich,S.(2011 b).Jeg tror på de helliges fellesskap. Teologiske refleksjoner rundt kirken
som fellesskap. I: Dietrich,S.,Dokka,T.S.,og Hegstad,H.(red). *Kirke nå. Den norske kirke som
evangelisk-luthersk kirke.*(s.51-73).Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Fellesskap mot seksuelle overgrep. *Selvhjelp*. Kristiansand: FMSO. Hefte.

Forskning.no (2013). *Kan vokse av traumer i ungdommen*. Tilgjengelig:
<http://www.forskning.no/artikler/2013/april/354508> Hentet 18.01.2014

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. NESH.
Forskningsetiske komiteer

Grevbo,T.J.S (2013[2006]). *Sjelesorgens vei. En veiviser i det sjelesørgeriske landskap -
historisk og aktuelt..* 3.opplag 2013. Oslo: Luther Forlag AS

Grosz, C.A., R. Kempe og M. Kelly (2000). *Extrafamilial sexual abuse: treatment for child
victims and their families*. Child Abuse og Neglect, 24, 1, s. 9–23. Tilgjengelig:
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0145213499001131> . Sammendrag.Hentet
05.03.2014

Grønmo,S.(2011) .*Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.

Haslie,A.(2013). *Folk flest er familie..* Tilgjengelig:
<http://www.forskning.no/artikler/2013/januar/345199/print> Hentet 18.01.2014

Hegstad,H.(2009). *Den virkelige kirke. Bidrag til ekklesiologien*.
Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Hovland,B.I (2011[2003]).”Du med nåden, jeg med skammen -å, hvor vi dog passer
sammen?” I: Anstorp,T,Hovland,B.I og Torp,E(red). *Fra skam til verdighet. Teologisk og
psykologisk arbeid med vold og seksuelle overgrep*. (s.44-64). Oslo: Universitetsforlaget

Hårtveit,H og Jensen,P.(2004[1999]). *Familien- pluss èn. Innføring i familieterapi*. 2.utgave. Oslo: Universitetsforlaget

Johannessen,A., Tufte,P.A, og Christoffersen, L.(2011[2002]). *Introduksjon til Samfunnsvitenskapelig metode*.4.utgave. Oslo: Abstrakt Forlag

Johnsen,A og Torsteinsson,V.W(2012). *Lærebok i familieterapi*. Oslo: Universitetsforlaget

Jordheim,K.(2009). Plan for diakoni i Den norske kirke- en presentasjon.I: Johannessen,K.I, Jordheim,K og Korslien K.K.(red). *Diakoni en kritisk lesebok*.(13-26).Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Jordheim,K.(2011).Diakon i menighet. I: Dietrich,S, Korslien,K.K og Nordstokke,K.(red). *Diakonen- kall og profesjon* .(s.15-25). Trondheim: Tapir akademisk Forlag

Kirkemøtet (2011). Sak KM 9.1/11. *Diakontjenesten i kirkens tjenestemønster*. Saksorientering.

Kirkemøtet (2004).Sak KM11.2/04. *Den norske kirkes identitet og oppdrag*. Punkt 6. Uttalelse.

Kirkengen,A.L (2011[2005]). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. 2.opplag 2011. Oslo: Universitetsforlaget

Kriser.no (2011). *Seksuelle overgrep mot barn*. Tilgjengelig: <http://www.kriser.no/seksuelle-overgrep-mot-barn/> Hentet 27.01.2011

Korslien,K.K (2009). Anerkjennelsens plass i diakonien. I: Johannessen,K,Jordheim,K og Korslien,K.K(red). *Diakoni en kritisk lesebok* .(s.87-100). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Korslien, K.K. og Notland, A. (2011). Metodiske overveielser i diakonalt arbeid. I: Dietrich, S., Korslien, K.K og Nordstokke, K. (red). *Diakonen - kall og profesjon*. (s.233-250). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Lia, G.K og Aamodt, K. (2009). *Tør du åpne "Pandoras eske"?* Tilgjengelig: <http://www.utposten-stiftelsen.no/linkClick.aspx?fileticket=n8%>. Hentet 03.03.2011

Melding St.12. (2011-2012). Dokument 12:34. Grunnlovsforslag om rett til å stifte familie. Tilgjengelig : <https://www.stortinget.no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Grunnlovsforslag/2011-2012/dok12-201112-034/> Hentet 09.02.2014

Mossige, S og Stefansen K (red). (Vol.20: 2007). *Vold og overgrep mot barn og unge: En selvrporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (Nova).

Moxnes, K. (2003). *Skånsomme skilsmisser - med barnet i fokus*. Kristiansand: Høyskole Forlaget AS

NKVTS (2002). *Seksuelle overgrep mot barn- utvalgte temaer*. Tilgjengelig: <http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/SeksuelleOvergrepmotBarnUtvalgteTema.pdf#search=seksuelle%20overgrep%20mot%20barn> Hentet 05.03.2014

NKVTS (2007). *Behandling av barn utsatt for vold eller seksuelle overgrep*. Tilgjengelig: <http://www.nkvts.no/tema/Sider/BehandlingavBarnutsattforVoldellerseksuelleovergrep.aspx> Hentet 07.02.2014

NKVTS (2014). Thoresen, S. og Hjemdal, O.K (red.) *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S Rapport nr 1/2014*. Tilgjengelig: <http://www.nkvts.no/aktuelt/Sider/Ny-rapport-om-vold-og-seksuelle-overgrep-i-Norge.aspx> Hentet 05.03.2014

Nordstokke, K. (2010). *Diakoni i kontekst. Forvandling, Forsoning, Myndiggjøring*. Sveits: Det Lutherske Verdensforbund

Nordstokke,K.(2011).En diakonal kirke. I: Dietrich,S., Dokka,T.S., og Hegstad,H.(red). *Kirke nå. Den norske kirke som evangelisk-luthersk kirke.*(s.153- 167). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Norske synonymer ,*blå ordbok* (2005). Oslo: Kunnskapsforlaget ANS

NOU 2012:5. Barn, familier og barnevernet. *Bedre beskyttelse av barns utvikling.*
Tilgjengelig : <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2012/nou-2012-5.html?id=671400> Hentet:27.03.2014

Okkenhaug,B.(2002). *Når jeg ser ditt ansikt. Innføring i kristen sjelesorg.* Oslo:Verbum

Okkenhaug, L.S og Pletten C.(06.04.2014).Mødre velger voldelige menn foran barna.
Bergens Tidende s. 4.

Pile,A.M og Winter,T.J (23.01.2014). Barn og unge som forstyrre. *Kommunal rapport* s.18.

Plan for diakoni. (2010).Den Norske kyrkja .Oslo: Kyrkjerådet

Plan for Trosopplæring.(2010). *Gud gir -Vi deler.* Tilgjengelig:
<http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=11495> Hentet 22.04.2014

Repstad,P.(2009[1987]). *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag.*4.reviderte utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Schmidt,U.(2011).Mennesket: Avhengig og fritt. I: Dietrich,S.,Dokka,T.S.og Hegstad,H.(red). *Kirke nå. Den norske kirke som evangelisk-luthersk kirke.*
(s.169-189).Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Steine,I.M et al (2012). Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsutvalg i Norge. I:*Tidsskrift for Norsk Psykologforening* (2012). Vol.49,nummer 10,2012, side 950-957. Tilgjengelig:
http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=274742&a=2 Hentet 08.02.2014

Stifoss-Hanssen,H.(2007 a). Ritualenes psykologiske og helbredende funksjon. I: Bunkholdt,M.(2007).(red). *Møtet med den andre. Tekster av Hans Stifoss-Hanssen.* (s.45-58). Oslo: Det praktisk-teologiske seminars skriftserie

Stifoss-Hanssen,H.(2007 b). Prest eller terapeut-en falsk motsetning? I: Bunkholdt,M.(2007).(red). *Møtet med den andre. Tekster av Hans Stifoss-Hanssen.* (s.125-136). Oslo: Det praktisk-teologiske seminars skriftserie

Stifoss-Hanssen,H.(2007 c).Kropp og frihet i sjelesorgen. I: Bunkholdt,M.(2007).(red). *Møtet med den andre. Tekster av Hans Stifoss-Hanssen.* (s.71-82). Oslo: Det praktisk-teologiske seminars skriftserie

Stifoss-Hanssen,H.(2007 d).Seksuelle overføringer i sjelesorg. I: Bunkholdt,M.(2007).(red). *Møtet med den andre. Tekster av Hans Stifoss-Hanssen.* (s.59-69). Oslo: Det praktisk-teologiske seminars skriftserie

Stifoss-Hanssen, H.(2009). Når verden raser sammen. Diakonens identitet, ritualer som diakoni, og diakonens yrkesrolle. I: Johannssen,K.I, Jordheim,K og Korslien K.K(red). *Diakoni en kritisk lesebok.*(s.169-180). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Straffeloven (2005[1902]). *Almindelig borgerlig Straffelov.* Kap. 19.Tilgjengelig: http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2-12#KAPITTEL_2-12
Hentet 07.02.2014

Søftestad, S.(2005). *Seksuelle overgrep. Fra privat avmakt til tverretattlig handlekraft.* Oslo: Universitetsforlaget

Sørvig, B.S (2010). Sårbarhet og utvikling. I:Torp,E og Brækken,G.(red). *Grenser som skaper. Hvordan møte utsatte og sårbare ungdommer i trosopplæringen.* (s.22-34). Oslo: Iko-Forlaget AS

Tjersland,O.A.(2006).Seksuelle overgrep mot barn: Opprørende, krevende, viktig og meningsfullt arbeid for terapeuter. I: *Tidsskrift for Norsk Psykologforening.* Vol.43.nummer 10, 2006, s. 1010- 1. Tilgjengelig: http://psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=10&a=2
Hentet 18.01.2014

Aadland,E.(2009). Det godes fiende? I: Johannessen,K.I,Jordheim,K.og Korslien,K.K.
Diakoni en kritisk lesebok.(s.159-167). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

8 Vedlegg

Vedlegg 1 Brev til familier

Eksempel på brev til familier
gjennom et av sentrene

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

”Livets virkelighet inn i kirkens rom - diakonale utfordringer knyttet til familiers erfaring med seksuelle overgrep”.

Jeg studerer Master i Diakoni på Diakonhjemmet i Oslo. Til daglig arbeider jeg som soknediakon i Den norske kirke, i Sogndal. Masteroppgaven sitt tema er familier som har erfaring med at en eller flere i familien har blitt utsatt for seksuelt misbruk. I den forbindelse tok jeg kontakt med senteret [navn på senter] i [navnet på byen], som på mine vegne har sent denne henvendelsen til deg (og familien). Det betyr at jeg på det nåværende tidspunkt ikke kjenner din/deres identitet, før dere eventuelt svarer på min henvendelse om å delta i forskningsprosjektet.

Jeg ønsker kontakt med familier der overgrepene ble kjent for familien for mellom fire og syv år tilbake i tid. Jeg ønsker å gjennomføre en undersøkelse som kan bidra med ny kunnskap og verdifull innsikt om dette alvorlige temaet. Seksuelt misbruk kan betraktes som en grunnleggende traumatisk erfaring for en familie som vil kunne få ulike følger for familien. Familiene sine historier kan åpne for noen svar som også kirken og diakonien trenger i sitt arbeid for å kunne møte mennesker der de er, med sine erfaringer. Derfor har også oppgaven fått tittelen: ”Livets virkelighet inn i kirkens rom”.

Mitt spørsmål til deg og din familie er om dere vil dele deres historie og svare på noen spørsmål i et intervju (se stjernepunktene under).

Den som er overgrepsutsatt er som oftest omgitt av en familie, som blir berørt på ulike måter gjennom det som har skjedd. Men familien sin stemme kommer sjelden frem med tanke på hvilke konsekvenser overgrepene fikk for familien. I media, retts- og behandlingsapparatet er det naturlig at den som er utsatt for seksuelt misbruk får fokus og tilbud om hjelp og støtte. Også overgriper får mulighet til behandling og rehabilitering. Jeg tror familier som opplever seksuelt misbruk er i sårbare situasjoner, uten at samfunnet rundt i stor nok grad fanger opp hvor vanskelig dette er og vet nok om hva familien trenger.

At jeg i min oppgave velger å fokusere på familien og deres erfaring, er knyttet til ønsket om å vite mer om følgene for familien som helhet, der jeg vil se nærmere på familiens traume, tabu og tap. Hva er det som hjelper familien videre i livet? En rekke spørsmål reiser seg: På hvilken måte får overgrepene konsekvenser for familielivet som helhet? Hva skjer med familiebandene og relasjonene mellom familiemedlemmene? Hva skjer med livssynet og menneskesynet? Er erfaringene tabu og skambelagt? Dette er noen av de tema jeg ønsker vi kan samtale om i intervjuet. Det finnes ikke enkle eller rette svar på spørsmålene, annet enn det som den enkelte i familien selv vil legge i svarene.

Praktisk informasjon:

*All kontakt, informasjon og opplysninger om deg og din familie vil bli behandlet strengt konfidensielt. Det er kun jeg som har tilgang til informasjonen som er hentet inn gjennom studiet. Datamaterialet vil bli låst inn uten tilgang for andre.

* Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS. Dette bidrar til at jeg ivaretar de vilkår som studenter og forskere har for sine undersøkelser og prosjekter.

*Data som benyttes i masteroppgaven vil bli benyttet i absolutt anonymisert form.

Intervjuene vil bli tatt opp med lyd (ikke bilde) fra videokamera eller på lydopptaker fra telefon.

* Utskrift av intervjuet med deg og din familie vil dere få til gjennomlesing hvis det er ønsket, før jeg benytter teksten i min oppgave.

*Alle data, notater, lydbånd og utskrift av intervju, vil bli forsvarlig oppbevart og slettet når de har tjent formålet i undersøkelsen. Studien vil bli avsluttet innen medio juni 2014.

* Intervjuet vil ta nærmere to timer, og jeg er interessert i å samtale med personer over 18 år av begge kjønn, som har samtykkekompetanse. Det er ønskelig å intervju en til tre personer fra hver familie.

*Jeg skal ikke intervju den som er utsatt for overgrep eller den som er overgriper.

* En samtykkeerklæring må undertegnes av hver enkelt som vil delta, for å sikre at den som lar seg intervju gjør dette frivillig. Dette kan skje i forkant av intervjuet.

*Når som helst i prosessen kan du og dere helt fritt trekke dere fra undersøkelsen uten nærmere begrunnelse.

*Familien må selv vurdere om det er hensiktsmessig og/eller riktig å informere den eller de som er overgrepsutsatt. I tilfelle må familien selv gi denne informasjonen og innhente

personens tillatelse.

* Intervjuet kan bli gjort der det passer best for familien.

*Jeg vil ta ny kontakt med familien etter intervjuet for å høre hvordan det går etter at dere har fortalt historien deres, og sammen vurdere om det er behov for samtale med kommunens hjelpeapparat.

*Ta gjerne kontakt hvis dere trenger mer informasjon eller opplysninger om studien.

*Hvis du/dere vil bli intervjuet, kan dere ringe meg direkte og melde fra om dette, eller benytte svarslippen nederst i dette brevet og den vedlagte frankerte konvolutt.

Jeg har forståelse for at en familie kanskje ikke ønsker å fortelle om sine erfaringer, og jeg respekterer selvsagt avgjørelsen. Jeg vil også være svært takknemlig hvis noen vil bidra med sin historie om et tabubelagt og vanskelig tema.

Med vennlig hilsen

Gitte Th. Torstad

Masterstudent i Diakoni

Kontaktinformasjon: Student Gitte Th Torstad

Torstad, 6856 Sogndal.

Tlf. 90960598 og e-post: gittetorstad@gmail.com

Faglig veileder ved Diakonhjemmet i Oslo

Professor Hans Stifoss-Hanssen

Diakonveien 14-18

0370 Oslo

Tlf. 22963775 og e-post: hans.stifoss-hanssen@diakonhjemmet.no

-----
Svarslipp: Klipp av og send i vedlagte konvolutt.

a) **JA**, familien vil la seg intervjuet (Vennligst oppgi navn på kontaktperson i familien som jeg kan kontakte: _____)

b) Antall personer som vil bli intervjuet: _____

c) Telefonnummer til den jeg kan kontakte for å avtale tid og sted: _____

TAKK for hjelpen!

Vedlegg 2 Intervjuguide

Master i Diakoni, Diakonhjemmet, Oslo
Veileder Hans Stifoss-Hanssen
Student Gitte Th.Torstad

Intervjuguide til forskningsprosjekt om familiers erfaring med seksuelt misbruk.

I møte med familien (etter at de har mottatt brev med informasjon):

Kort innledning om undersøkelsen, takke for at de tar imot meg, anledning for dem til å stille spørsmål, om samtykke erklæring, rett til å trekke seg, taushetsplikt, anonymisering, mitt ønske om å høre familiens historie kombinert med ulike tema for intervjuet og at jeg vil komme med oppfølgingsspørsmål.

Deretter praktisk tilrettelegging av teknisk utstyr, plassering av respondentene under intervjuet, om forstyrrelser og behov for pauser.

1)Hva vil du /dere fortelle om din familie sin historie?

Oppfølgings/ avklarende spørsmål : kan du si noe mer om hva du mener med... kan du forklare meg hvordan dette var?...

2)Hva er konsekvensene for dere som familie etter det dere har opplevd?

Ledende oppfølgingsspørsmål : tap knyttet til splittelse, brutte relasjoner (bånd), stigmatisering, eller blitt styrket og sammensveiset?

3)Hvilke følelser mener du beskriver eller dekker det som dere har erfart? Hvordan mener du at det dere har opplevd, har påvirket familien? Ledende oppfølgingsspørsmål: sinne, sorg, bitterhet, sårbarhet

4)Dere er nære familie medlemmer, snakker dere med hverandre om det dere har opplevd som familie? Oppfølgingsspørsmål: Mener du at det familien har erfart om seksuelle overgrep, er forbundet med tabu og skam? Hva er evt. grunnen til det? Kjenner du til andre familier som har opplevd noe av det samme som dere? Evt.hva tror du er grunnen til at familier som har opplevd seksuelt misbruk ikke vet om hverandre?

5) Hvordan synes du familien har klart seg gjennom den erfaringen dere har hatt?

Oppfølgingsspørsmål: Hva mener du det er som har hjulpet familien videre?

Evt. oppfølgingsspørsmål: Har dere fått hjelp fra offentlige instanser? Hva var det med denne hjelpen som hjalp/ikke hjalp?

6) Det familien har opplevd er opprivende og rystende. Trygghet og tillit til andre mennesker blir utfordret. Hva gjør slik erfaring med livssynet, evt. Gudstroen?
Oppfølgingsspørsmål.

7)Hvilken betydning har det for familien at det har vært/hvis det har vært, rettssak, straff, oppreisning, innrømmelse? Oppfølgingsspørsmål knyttet til behovet for rettferdighet, forsoning med tilværelsen, tilgivelse?

8) Er det noe du vil legge til eller få frem i denne samtalen som vi ikke har snakket om eller som jeg ikke har spurt deg om?

Samtykkeerklæring

Ja, jeg har lest brevet med informasjon om undersøkelsen, og jeg samtykker til å delta i undersøkelsen. Jeg samtykker til at jeg kan bli kontaktet for å avtale intervju.

Jeg vet at jeg når som helst kan trekke meg fra undersøkelsen/intervjuet.

Dato

Underskrift

Kan leveres ved møtet før selve intervjuet,
eller sendes i retur i vedlagte frankerte konvolutt til:

Gitte Th.Torstad

Torstad

6856 Sogndal

Annen kontaktinformasjon:

Telefon: 90960598

e-post: gittetorstad@gmail.com

Vedlegg 4

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Oslo Høfdingsgate 28
N-0407 Oslo
Norway
Tel: +47 22 38 21 17
Fax: +47 22 38 50 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Orgnr: 969 421 884

Hans Stifoss-Hanssen

Senter for diakoni og profesjonell praksis Diakonhjemmet høyskole

Diakonveien 14-18

0370 OSLO

Vår dato: 05.12.2013

Vår ref: 36152 / 2 / KH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 02.11.2013. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 04.12.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

36152	<i>Livets virkelighet inn i kirkens rom -om diakonale utfordringer knyttet til familiers erfaring med seksuelt misbruk. Hva kjennetegner familiers traume, tabu og tap, og hva er det som hjelper familien?</i>
Behandlingsansvarlig	Diakonhjemmet Høyskole AS, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Hans Stifoss-Hanssen
Student	Gitte Therkelsen Torstad

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 16.06.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Kjersti Haugstvedt

Kontaktperson: Kjersti Haugstvedt tlf: 55 58 29 53

Vedlegg: Prosjektvurdering

Documentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Sakreferansen: 36152/03/13

Oslo NSD: Universitetsgt. 28, Postboks 1047 Blindern, 0407 Oslo. Tel: +47 22 38 21 17. nsd@nsd.uib.no
Oslo NSD: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7801 Trondheim. Tel: +47 73 31 05 00. kare.sandveit@ntnu.no
Oslo NSD: Universitetsgt. 28, Postboks 1047 Blindern, 0407 Oslo. nsd@nsd.uib.no